

НЕЗАТВЕРДЖЕНІ ПРОЕКТИ ТА ЕСКІЗИ ДЕРЖАВНИХ НАГОРОД СРСР

БАРАНОВ К. В.

**БАРАНОВ
КИРИЛО
В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ**

**«НЕЗАТВЕРДЖЕНІ ПРОЕКТИ ТА
ЕСКІЗИ НАГОРОД СРСР»**

м.Дніпро-2020

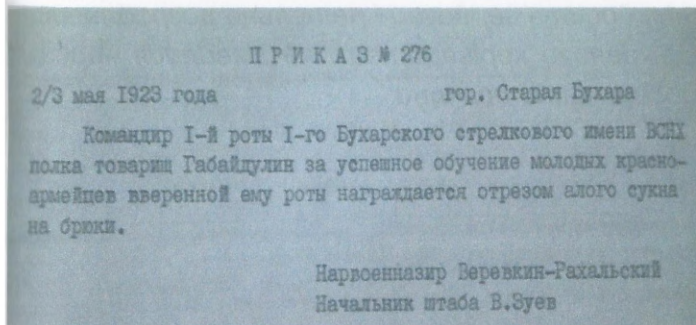
Жодна частина даного видання не може
бути скопійована або відтворена в жодній
формі без писемного дозволу автора.

Дана книга є інтелектуальною власністю
автора і охороняється згідно з діючим
законодавством України.

***Це видання є першою спробою зібрати разом відомі сьогодні нереалізовані і незатверджені проекти та ескізи державних нагород СРСР. Незатверджені проекти та ескізи радянських державних нагород лишаються чи не останньою білою плямою у вітчизняній фалеристичній науці, попри те, що вже минуло майже третє десятиріччя, як припинив своє існування Радянський союз. Не так давно вітчизняні фалеристи довідалися про існування таких нездійснених радянських проектів, як Орден «Сталіна», Орден «Дзержинського», Орден «За воїнську доблесть», проте і нині бракує інформаційних матеріалів і напрацьованих художниками ескізів навіть до цих здавалося б вже описаних в окремих публікаціях проектів. Чи варто тоді дивуватися про повну відсутність уявлення фалеристів всього пострадянського простору про проектування Ордена «Дмитра Донського» або ж Ордена «Миколи Пирогова» або Ордена «За 40 років служби в Збройних Силах СРСР»? Чи відомо нашим вітчизняним колегам щось про проект медалі «За визволення Радянської Молдови»? Чи часто згадується, що в першочерговій варіації Орден «Михайла Кутузова» був взагалі без зображення самого Кутузова? Чи відомо нашим колегам, що Медаль «За взяття Берліна» ледь не була випущена в нетиповій формі п'ятикутної зірки «квітка»? Нажаль, ні.

ОРДЕНИ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Декретом від 15 грудня 1917-го року російські більшовики скасували всю нагородну систему Російської імперії. Нагородна система молодій Радянській державі почала невпинно формуватися ще в перших роках громадянської війни на просторі, що колись був охоплений російською монархією. Активні бойові дії, протистояння із «білим табором», іноземними інтервентами, арміями тільки-но створених незалежних неросійських республік та численними національно-визвольними рухами багатьох неросійських народів вимагали створення окремої системи заохочення і відзначення для бійців нещодавно утвореної Червоної Армії. І такі нагороди з'явилися, проте зовсім у незвичному сьогодні форматі. Перші нагороди російських більшовиків були пронизані їхніми головними ідеалами – рівністю і братством – почали вручати колективні «червоні прапори» та цінні подарунки. Такими цінними подарунками були: годинники, персні, портсигари, револьвери, походження яких було досить сумнівним. Існували і менш цінні подарунки, що викликали значно менше питань щодо свого минулого: чоботи, сідла, рубахи, відрізи сукна або ж шовку. Проте це все ж була не нагородна система, а тимчасові заохочення.

Перша ж дійсно радянська нагорода народилася 16 вересня 1918-го року, це був Орден «Червоного Прапора». По закінченню громадянської війни і утворенню Радянського союзу почали

з'являтися і інші радянські ордени, вибудовуючи повноцінну державну нагородну систему. В процесі розробки кожного із цих орденів пропонувалося досить багато різних варіацій відносно їх майбутнього зовнішнього вигляду. Більшість із пропонованих ескізів відкидалася, а в подальшому втрачалася або ж ховалася в глибокі архівні матеріали. Саме про такі незатверджені ескізи радянських орденів і піде мова в цьому розділі.

Окремою темою є також проекти так і нездійснених, незатверджених радянських орденів, які ніколи не з'являлися на світ за виключенням одного-двох зразків у металі або ж скупих замальовок на папері. Ця тема є надзвичайно цікавою і водночас майже взагалі недослідженою. По можливості окремі такі проекти були тут описані із поданням віднайдених рідких ескізів цих так і не створених нагород.

Нез'ясованим залишається зовнішній вигляд незатверджених: Ордена «Петра Великого» та Ордена «Залізної Зірки». Досить скупи́м представляється на даний момент наш багаж інформації про описані в книзі проекти: Ордена «Дениса Давидова», «Ордена Ломоносова», Ордена «Миколи Пирогова» та Ордена «Дмитра Донського». Для більшості вітчизняних фалеристів саме існування названих проектів і вже є великою таємницею. Проте всі ці відзнаки в свій час досить серйозно і ретельно розроблялися за відома вищого державного керівництва і не з'явилися через і досі невстановлені достеменно причини.

Орден «Перемога»

(Ескізи неприйнятого ордена «За вірність Батьківщині»)

В 1943-му році відбувся корінний перелом в ході всієї війни на користь радянських військ: перемога в Сталінграді, розгром німців на Курській дузі¹, звільнення Лівобережної і місцями Правобережної України. Німці остаточно втратили військову ініціативу на всьому Східному фронті. На фоні цих перемог вище державне керівництво СРСР почало задумуватися над необхідністю створення вищого військового ордена для нагородження найбільш відзначившихся полководців Червоної Армії за визначні військові успіхи. Розробляти нову нагороду взявся полковник штаба тилу Н. С. Нейолов, котрий назвав нову нагороду – Орден «За вірність Батьківщині». Сам орден Нейолова представляв собою дві покладені одна на одну п'ятикінцеві зірки (*рубінову і золоту) з центральним круглим медальйоном, на якому були розміщені погрудні профільні барельєфи В. Леніна і Й. Сталіна. Начальник тилу Червоної Армії генерал А. Хрульов в цілому підтримав ескізи Нейолова, проте доручив їх доробити художнику О. Кузнецову, оскільки Нейолов не був професійним художником.

(Ескізи неприйнятого ордена «За вірність Батьківщині»)

(Виготовлений в металі зразок ордена «За вірність Батьківщині»)

Кузнєцов підготував декілька десятків ескізів, в основі яких лежала п'ятикінцева рубінова зірка, прикрашена діамантами. Генерал А. Хрульов двічі розглядав ескізи Кузнєцова, і за його завданням художник виготовив нові, змінивши напис, а від цього і назву ордена на: «ОРДЕН ПОБЕДЫ» і «ПОБЕДА». Один із найкращих проєктів був за наказом А. Хрульова виготовлений в металі для представлення особисто Й. Сталіну (барельєф В. Леніна та Й. Сталіна).

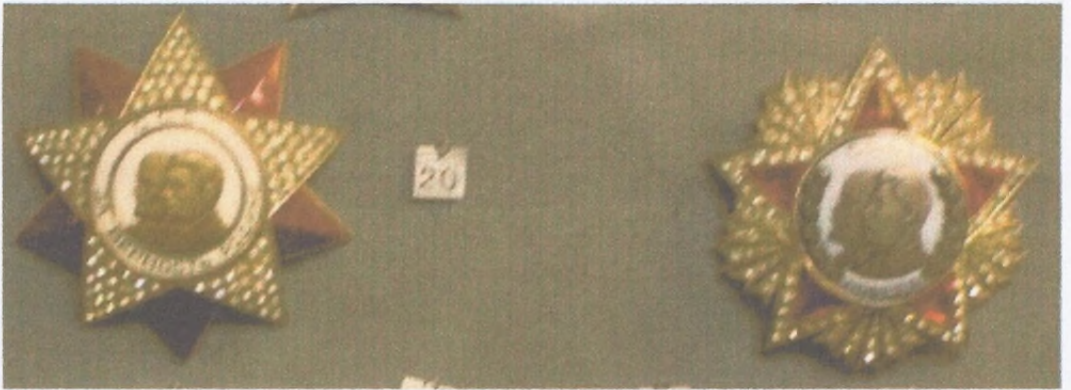

(Ескіз О. Кузнєцова)

(Виготовлений в металі зразок ордена «Перемога» О. Кузнєцова)

Саме цей проект, як вочевидь в свій час і Нейоловський орден «За вірність Батьківщині», був продемонстрований Й. Сталіну, котрий його підтримав, проте запропонував внести ряд змін: в медальйоні замінити барельєф В. Леніна та Й. Сталіна гербом СРСР чи Спаською вежею з фрагментом Кремлівської стіни. Окремо розглядався проект розміщення в центрі медальйону зображення червоного (червоних) прапорів.

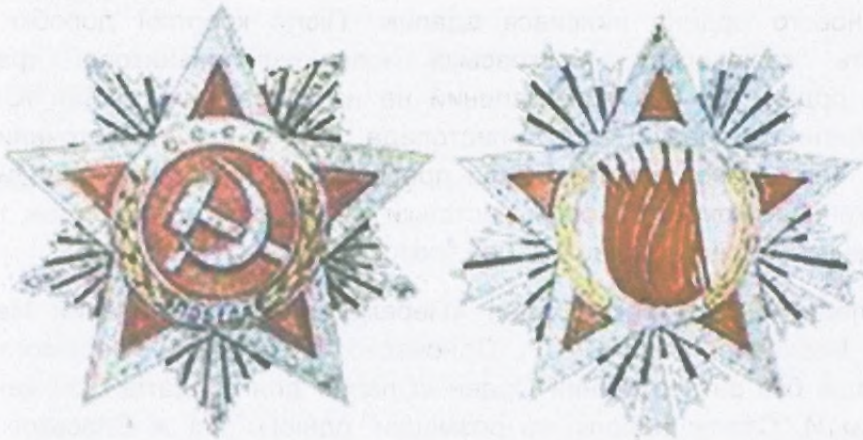

(Обидва пробні варіанти ордену в металі, що були виготовлені для представлення Й. Сталіну – Музей історії військової форми одягу, РФ)

(Неприйняті ескізи)

(Неприйняті ескізи Кузнєцова)

Аби доробити ескізи ордена із урахуванням побажань «вождя народів», Кузнєцову дали ще декілька днів. За цей час О. Кузнєцов зумів зробити найрізноманітніші варіації зовнішнього вигляду майбутнього радянського ордена. 20 жовтня 1943-го року Й. Сталін ще раз розглянув проект ордена, маючи вже 7 ескізів. Відразу були відкинуті ескізи із зображенням державного герба СРСР та радянського червоного прапора. Й. Сталін схвалив варіант ордена з написом: «ПОБЕДА», проте запропонував збільшити в своїх розмірах Спаську вежу і Кремлівські стіни та накласти їх на блакитний фон. Водночас Й. Сталін пропонував зменшити проміни, котрі розходилися між вершинами червоної зірки. З такими змінами «вождь» схвалив цей проект майбутнього ордена і просив у найкоротші терміни виготовити пробний екземпляр у металі, використовуючи на цей раз в роботі платину, діаманти і рубіни.

Дизайн нового ордена виявився вдалим. Після короткої доробки ескіз передають керівництву Московської ювелірно-годинникової фабрики (*єдиний орден, що був виготовлений не на Монетному дворі). Ювеліри попрацювали на славу і вже 5 листопада 1943-го року остаточний ескіз ордена і його зразок в металі були представлені Й. Сталіну для повного затвердження. «Вождю народів» настільки сподобався новий орден, що він під враженням вирішив залишити цей зразок у себе.

8 листопада 1943-го року Орден «Перемога» був заснований Наказом Президії Верховної Ради СРСР. Одночасно із Орденем «Перемога» для полководців був затверджений Орден «Слави» для солдатів і сержантів (*і там і там Й. Сталін наполіг на розміщені однієї і тієї ж Спаської вежі і Кремлівської стіни в центральному медальйоні, що створювало логічний зв'язок між орденами).

Орден «Перемога» є вищим військовим орденом СРСР.

Орденом нагороджувалися особи вищого командного складу Червоної Армії за успішне проведення таких бойових операцій в масштабі одного або декількох фронтів, в результаті яких в корені змінювалась обстановка на користь Червоної Армії.

Для виготовлення нових орденів, під охороною НКВС було виділено під час війни 5 400 діамантів та 9 кг. чистої платини. Й. Сталін принципово вимагав, щоб найвища військова нагорода СРСР була виготовлена виключно із вітчизняних матеріалів, попри те, що СРСР не мав родовищ рубінів, які планувалося використати для прикрашення орденів. Ввезення же рубінів із за кордону було, як заборонено Й. Сталіном, так і недоцільним, бо дуже важкою представлялася робота по знаходженню такої кількості великих рубінів з однаковим відтінком. Тож на власний страх і ризик було вирішено зробити орден із використанням вітчизняних, але штучних рубінів, про що Й. Сталін так ніколи і не дізнався. Рубіни хоч і були штучними, мали зразкову якість і були професійно підібрані, що робило в ті роки майже неможливим їх відрізняння від природних каменів.

Усього новим орденом здійснили 20 нагороджень – 17 кавалерів (троєх нагородили двічі). 10 квітня 1944-го року орденом за № 1 нагородили Маршала Г. К. Жукова за визволення Правобережної України. Орденом за № 2 нагородили Маршала О. М. Василевського за Правобережну Україну, Кенігсберг і Східну Пруссію. Орденом за № 3 нагородили Й. Сталіна.

В вересня 1945-го року за перемогу в короткотривалій «Радянсько-Японській війні» був нагороджений Командувач Далекосхідним фронтом К. А. Мерецков.

Від союзників СРСР у Другій Світовій ордени отримали: Генерал Армії США Ейзенхауер; британський фельдмаршал Монтгомері; югославський маршал Тіто; польський маршал Роля-Жимерський; румунський монарх – король Міхай I (помер не так давно, 5 грудня 2017-го року). В 1966-му році розглядалася можливість вручити вищий військовий орден СРСР Президенту Франції – Шарлю де Голлю під час його візиту в СРСР, проте з невідомих нам причин це нагородження так і не відбулося.

Загалом орден отримали 12 радянських та 5 іноземних воєначальників.

Останнім із нагороджених цим орденом був Генеральний секретар ЦК КПРС Маршал Л. І. Брежнев (20 лютого 1978-го року), проте після його смерті це нагородження відразу ж було анульоване через невідповідність статуту².

(Семен Тимошенко)

Серед нагороджених Орденом «Перемога» є два українці – вже згаданий Л. І. Брежнев (*Дніпропетровська область) та маршал Семен Тимошенко (*Одеська область).

Слід відзначити, що Ордени «Перемога» попри один стандарт зовнішнього вигляду і прийнятий опис є різними – це ручна робота, робота із алмазами, яку однаково виконати все одно неможливо. Тож і не слід дивуватися, що в радянській оціночній вартості кожного ордену вказані різні суми собівартості, досить часто із різницею в декілька тисяч рублів. До того ж, існує і інший різновид: в 1944-1945-х роках ордени робили на гвинтах; в 1978-му році Л. І. Брежнєв отримав орден на булавці (*під булавку перероблений орден і у Монтгомері).

На сьогоднішній день жодного Ордена «Перемога» не було помічено на чорному ринку. Сьогодні один орден може коштувати до 10 000 000 \$.

І досі нез'ясована доля Ордена «Перемога» Міхая І, оскільки на святкуванні 60-річчя перемоги в «Німецько-Радянській війні» він був без нього. Існує непідтверджена версія, що він міг його продати ще в кінці 80-х років, проте оточення Міхая І цю інформацію намагалося спростувати.

¹ 12 липня 1943-го року радянські війська контратакували німецькі позиції на Південний Захід від залізничної станції Прохорівка, зазнавши за радянськими донесеннями катастрофічних втрат від артилерії і танків німців. Зокрема, 29-й танковий корпус втрачає 153 танки із 199 наявних та 16 САУ із наявних 20. 18-й і 2-й гвардійський корпуси втратили, відповідно, 84 з 149 та 54 з 94 наявних танків. 5-та гвардійська танкова армія генерала П. Ротмістрова втратила за неповними даними: 17 важких танків «Черчилль», 221 середніх танків Т-34, 91 легкий танк Т-70 та 19 САУ, загалом 348 одиниць бронетехніки. Майже всі придатні для ремонту радянські машини були кинуті на німецькій території. В полон до 2-го танкового корпусу СС потрапили 968 червоноармійців, цей же корпус підбив 248 танків і САУ радянських військ. Втрати німецького корпусу були меншими – до 100 танків і САУ, більшість із яких німцями була швидко відремонтована. На ранок 13 липня в 2-му танковому корпусі СС нараховувалося 251 танк і САУ придатні до бою, це лише на 22 машини менше ніж до бою. Радянськими військами в бою під Прохорівку не було звільнено окуповану німцями територію, навпаки було здано вже звільнені ділянки. Сам міф про переможний танковий бій під Прохорівкою був вигаданий генералом П. Ротмістровим.

Ціною масової самопожертви радянських військових, німецький контрнаступ на Курській дузі було провалено, 17 липня німці почали відвід своїх військ.

² Кінець Другої Світової Л. І. Брежнєв зустрів в званні генерал-майора, не маючи відношення до командування фронтом, а значить і не відповідаючим умовам статуту ордена.

«Орден Сталіна»

Історія цього так і ненародженого радянського ордена тривалий час була взагалі невідома вітчизняному фалеристичному товариству і почала з'являтися лише в останніх роках. Перший раз ідея створити подібну нагороду виникла відразу по переможному закінченню «Німецько-Радянської війни», а саме в двадцятих числах червня 1945-го року, майже рівно через чотири роки по її початку. Подібна ідея була сформована у вигляді пропозиції до Політбюро ЦК ВКП (б) за підписами ключових радянських фігур: В. Молотова, Л. Берії, Г. Маленкова, К. Ворошилова та А. Мікояна:

3. Учредить воинское звание Генералиссимус Советского Союза и присвоить звание Генералиссимуса Советского Союза Верховному Главнокомандующему Маршалу Советского Союза товарищу СТАЛИНУ.

4. В ознаменование особых заслуг товарища СТАЛИНА, как организатора и вдохновителя побед народов Советского Союза в Великой Отечественной войне, - учредить орден СТАЛИНА.

24 июня 1945 года.

Л. Берия
Г. Ворошилов
В. Молотов
А. Микулинский
А. Микоян
Г. Маленков
С. Савинков
И. Сталин
Л. Сабуров
Т. Харин
С. Яковлев

«В ПОЛИТБЮРО ЦК ВКП(б)

Вносим на рассмотрение Политбюро следующие предложения:

1. Наградить тов. Сталина орденом «Победа»;
2. Присвоить тов. Сталину звание Героя Советского Союза;
3. Учредить орден Сталина;
4. Соорудить Сталинскую Арку Победы при въезде в Москву на автостраде Москва — Минск.

Соответствующие указы предлагаем принять на XII сессии Верховного Совета».

Проте на той момент реалізувати подібну ідею їм так і не вдалося, фактично до виконання були прийняті лише перші два пункти. Проект з орденом ім. Сталіна здавався був похований в архіві, проте він знову дав про себе знати вже в 1949-му році. Тоді, у зв'язку із такою помпезною і надзвичайно широко відзначаємою подією, як 70-річний ювілей «вождя всіх народів» — Й. Сталіна, питання про створення однойменного ордену було знову підняте із архівів в високі кабінети. Почалася робота по створенню перших ескізів та навіть виготовленню перших пробних зразків майбутнього ордену в металі. Загалом було виготовлено 13 пробних знаків в металі та ще більше створено найрізноманітніших ескізів на папері. Слід згадати, що велася робота і над потенційним створенням ювілейної медалі до 70-річчя Й. Сталіна, ескіз якої нам нажаль не є відомий.

(Неприйняті ескізи «Ордену Сталіна»)

(Неприйняті ескізи «Ордена Сталіна»)

(Неприйняті кольорові ескізи «Ордена Сталіна»)

Можна побачити паралелі між проєктованим «Орденем Сталіна» та вже існуючим «Орденем Леніна», до дизайну якого вочевидь і намагалися прив'язати зовнішній вигляд майбутнього ордена.

(Неприйнятні кольорові ескізи «Ордена Сталіна»)

(Пробні зразки «Ордена Сталіна» в металі)

Кожен із виготовлених в металі орденських знаків мав розміщений по центру свого аверсу барельєф із зображенням портрету Й. Сталіна (*в колі, ромбі, п'ятикінцевій зірці). Пробні зразки були продемонстровані особисто Й. Сталіну, котрий добре їх оглянувши, заборонив створювати подібний орден. Досить важко визначити причини такої реакції: можливо «вождь народів» просто «поскромничав» (*іноді таке бувало); дехто стверджує, що Й. Сталін вважав передчасним при своєму житті та правлінні створення ордену на свою честь; хтось наполягає на його «забобонності». І дійсно, Й. Сталін ніколи не носив іншої нагороди, окрім зірки «Героя соціалістичної праці», не носив свій мундир генералісимуса, довго не давав розмістити свій портрет на медаль «За перемогу над Німеччиною в Великій Вітчизняній Війні». У всякому разі Й. Сталін чітко дав зрозуміти, що за його життя подібний орден не з'явиться, хоч на той момент вже був підготований навіть текст потенційно схваленого б в майбутньому Наказу Президіуму Верховної Ради СРСР про затвердження ордену ім. Сталіна, існував пробний статут ордену. Проект знову був похований, але знову не назавжди.

Проект Наказу Президії Верховної Ради СРСР про заснування «Ордена Сталіна»:

«Президиум Верховного Совета Союза Советских Социалистических Республик постановляет:

В ознаменование 70-летия со дня рождения Иосифа Виссарионовича Сталина и принимая во внимание его исключительные заслуги перед советским народом в деле создания и укрепления Советского государства, строительстве коммунистического общества в СССР и обеспечении исторических побед советского народа в Великой Отечественной войне, учредить орден Сталина для награждения работников промышленности, техники, культуры и искусства, а также военнослужащих Советской Армии и Флота за особые заслуги, проявленные в борьбе за достижение мощного подъема народного хозяйства СССР, дальнейшего роста культуры и повышения материального благосостояния народных масс и обеспечения внешней безопасности Советского государства.

Председатель Президиума Верховного Совета СССР

Секретарь Президиума Верховного Совета СССР».

Приблизний проект статуту «Ордена Сталіна»:

«1.Орденом Сталина награждаются работники промышленности, транспорта, сельского хозяйства, торговли, науки, техники, культуры и искусства, военнослужащие, а также коллективы предприятий, научных учреждений, колхозы и совхозы, общественные организации, части и соединения Советской Армии и Флота за особые заслуги в строительстве коммунистического общества, в борьбе за достижение нового мощного подъем народного хозяйства СССР, дальнейшего роста культуры и повышения материального благосостояния народных масс и обеспечения безопасности Советского государства.

2. Орденом Сталина награждаются:

а) за смелое внедрение новейшей передовой техники и достижения высоких показателей производительности труда в промышленности, на транспорте и в сельском хозяйстве, увеличение выпуска и улучшение качества продукции;

б) за выдающуюся организаторскую и научно-техническую деятельности по освоению новых производств и видов промышленной продукции, имеющих важное государственное значение.

3. Ношение ордена Сталина обязательно на официальных парадах, революционных праздниках и торжественных заседаниях.

4. Коллективы предприятий, учреждений и организаций, воинских частей и соединений, награждены орденом Сталина, прикрепляют его на своем знамени.

5. Награжден орденом Сталина должен служить примером выполнения своих обязанностей перед государством и всячески способствовать успешному решению задач социалистического строительства».

1953-й рік, Й. Сталін «помирає» (*скоріш за все був вбитий своїм оточенням), піднімається питання про створення ордена ім. Сталіна. Було виготовлено лише декілька пробних зразків майбутнього ордена. За їх основу взяли один із раніше запропонованих зразків 1949-го року, де барельєф із зображенням портрету Й. Сталіна, вписаний в коло, був розташований на п'ятикінцевій зірці, котра вже в свою чергу була розташована на золотому вінку із дубових і лаврових гілок. По колу ордена напис: «Генералиссимус СССР Сталин». У випадку подальшого затвердження орден мав бути виготовлений за використання таких коштовних металів, як золото і платина. На цій стадії весь проект знову зупинився, цього разу вже назавжди. Причина була проста – зі смертю «вождя народів» розпочалося розвінчання культу його особистості і створення ордену його імені було б вже недоречним.

(Сучасний «Орден Сталіна»)

**ОРДЕН
И.В. СТАЛИНА**

в соответствии с Постановлением
Постоянного Президиума Съезда
народных депутатов СССР
от 15 августа 1998 г.
награжден орденом

И.В. СТАЛИНА

Председатель Постоянного
Президиума Съезда
Народных Депутатов СССР

(С. УМАЛАТОВА)

(Зразок посвідчення)

«Орден Сталіна» все ж таки народився на світ, проте вже не в СРСР, а в РФ, і в статусі не державної, а громадської нагороди – наказом від 4 березня 1998-го року нелегітимне політичне утворення т.з. «Постоянный Президиум Съезда народных депутатов СССР» під керівництвом Сажи Умалатовой затвердив «Орден Сталіна». Згідно із своїм статутом цей орден міг вручатися всім громадянам СРСР, що проявили мужність у боротьбі з антинародним режимом. Крім цього, заохочувалися громадяни, які зробили свій певний внесок у відновлення радянського простору, розвиток соціалізму, а також відновлення сільського господарства, промислового потенціалу, зміцнення обороноздатності і безпеки держави, розвиток дружби між народами і внесок в науку або культуру. Висувати кандидатів на дану нагороду мають право трудові колективи, ліво-патріотичні рухи і партії, а також ветеранські організації.

«Орден Леніна»

Історія цього ордена бере свій початок в 20-х роках, вже по закінченню тривалої громадянської війни. На цей момент нагородна система молодшої Радянської держави мала лише один бойовий орден – Орден «Червоного Прапора», значимість якого через значну кількість здійснених ним нагороджень різко знизилася. Це викликало термінову необхідність почати роботи із запровадженням нового ордена аби знизити масовість «Червоного Прапора» при нагородженнях. До того ж постала необхідність в створенні вищої державної нагороди, яку б могли вручати не лише за військові вчинки, а й за інші заслуги, не пов'язані із здійсненням особистого подвигу. Виходячи саме з цього, в 1926-му році розпочалася перша робота щодо створення подібного ордена, тоді ще під ім'ям – «Знамя Леніна» (*в документах «Орден Ильича»). Спочатку передбачалося, що вказаний орден будуть вручати лише особам, котрі вже мають чотири ордени «Червоного Прапора». Проте цей перший проект був згорнутий.

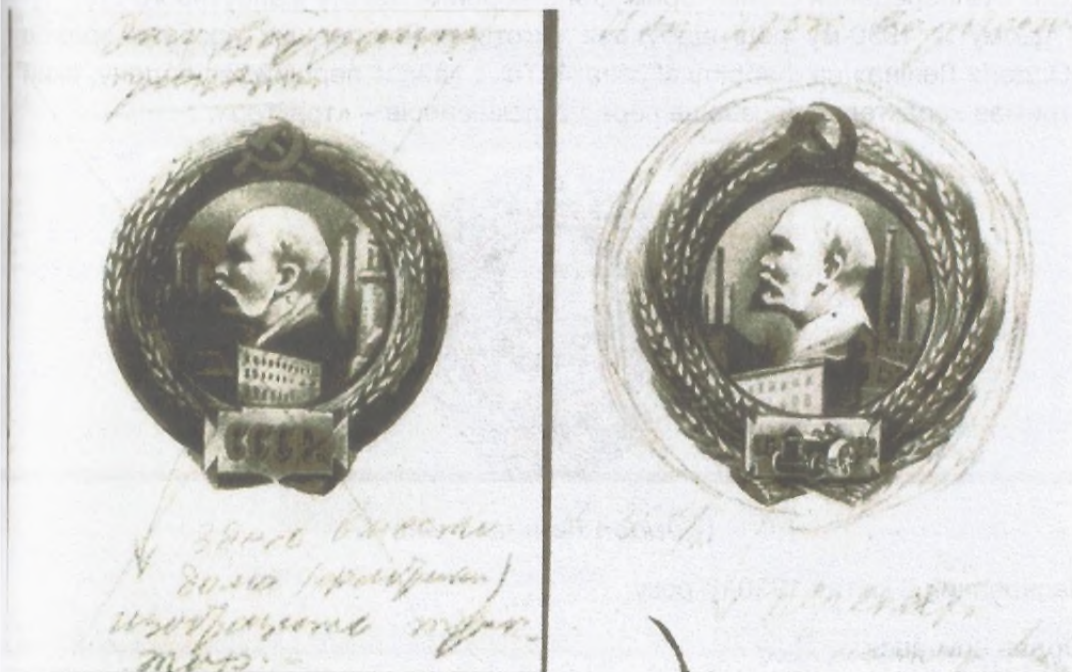

Неприйнятний зовнішній вигляд ордена – в нижній частині був утворений «трикутник», котрий мав символізувати союз робітників, трудового селянства та інтелігенції. Цей варіант був відкинтий – збереглося лише три подібні зразки.

Роботи над орденом імені «вождя» червоної революції відновилися лише в 1930-му році. Над проектом по створенню «Ордена Леніна» працювали художники фабрики «Гознак» в Москві. Було запропоновано цілий ряд ескізів майбутнього ордена, із цих робіт був відібраний ескіз художника І. Дубасова.

(Неприйняті ескізи)

(1/2)

1.Ескіз. Напис від руки: **«Здесь вместо дома (фабрики) изобразить трактор».**

2.Ескіз. Напис від руки: **«Перенести трактор выше».**

Цей ескіз представляє собою поєднання елементів перших двох: був залишений напис «СССР» і перенесений трактор.

Ескіз був переданий скульпторам для створення макету майбутнього ордену. В цьому ж 1930-му році відбулося виготовлення перших пробних зразків «Ордену Леніна» на фабриці «Гознак». Так з'явився перший тип ордену, який отримав характерне прозвище серед колекціонерів – «трактор».

(«Орден Леніна» I тип)

Заснований 6 квітня 1930-го року.

Орден вручався:

-за виняткові досягнення і успіхи в області економічного, науково-технічного і соціально-культурного розвитку радянського суспільства, підвищенні ефективності і якості роботи, за видатні заслуги в зміцненні могутності Радянської держави, братської дружби народів СРСР;

-за особливо важливі заслуги в захисті соціалістичної Вітчизни, зміцненні обороноздатності Союзу РСР;

-за видатну революційну, державну і суспільно-політичну діяльність;

-за особливо важливі заслуги в розвитку дружби і співпраці між народами Радянського Союзу і інших держав;

-за особливо видатні заслуги в зміцненні соціалістичної співдружності, розвитку міжнародного комуністичного, робочого і національно-визвольного руху, в боротьбі за мир, демократію і соціальний прогрес;

-за інші особливо видатні заслуги перед Радянською державою і суспільством.

В 1930-му році відбулося налагодження виробництва орденів цього типу, а 23 травня того ж року відбулося перше нагородження орденом. «Орден Леніна» за № 1 була нагороджена газета «Комсомольська правда» за: ***«активное содействие в усилении темпов социалистического строительства и в связи с пятилетием со дня основания».***

(Нагороджений «Орденем Леніна» I типу)

Проте орден даного типу проіснував недовго, їх встигли випустити лише 700 штук. Через відсутність на вищому радянському ордені головних символів держави – червоного прапора і червоної зірки, а також по причині досить «бідного» зовнішнього вигляду, в 1932-му році було прийняте рішення змінити зовнішній вигляд ордену. Група художників приступає до створення нового варіанту «Ордена Леніна». Нагородження орденом I типу припинилися в лютому 1932-го року, а в 1934-му році виникає «Орден Леніна» II типу.

(1/2/3)

Гіпсові моделі – зразки «Ордена Леніна» II типу. Кожен варіант має відмінності, особливо кидається в очі орден (1) із зображенням в своїй нижній частині державного герба СРСР.

Весною 1934-го року з'являється пробний зразок ордена II типу – із золота, з червоним емалевим прапором, на якому розташований золотий напис: «ЛЕНИН», з серпом і молотом, розташованими в лівій частині і з червоною емалевою зіркою в нижній частині вінка. Цей зразок ордена був виготовлений лише в одному екземплярі. Саме цей варіант нагороди був трохи дороблений і в результаті був створений звичний всім дизайн нового «Ордена Леніна».

**(Проектні малюнки зразка стрічок до ордена Леніна
для носіння на п'ятикутній колодці)**

(1/2/3)

- 1.«Орден Леніна» II типу (1934-1936-ті роки);
- 2.«Орден Леніна» III типу (1936-1943-ті роки);
- 3.«Орден Леніна» IV типу (1943-1991-ші роки).

З роками вносилися зміни до положення ордена, вносилися незначні корективи в зовнішній вигляд орденського знаку, технологію і матеріал для його виготовлення.

До початку «Німецько-Радянської війни», вищою державною нагородою СРСР – «Орден Леніна» було здійснено близько 6 500 нагороджень. За роки війни цей орден отримали ще понад 41 000 осіб. Дійсно ж повальне нагородження «Орден Леніна» розпочалося вже в повоєнний час. Зокрема, з 1944-го до 1957-го року орден вручався всім офіцерам, що мали вислугу служби в 25 календарних років. Починаючи із 50-х років цим орденом досить активно почали нагороджувати цивільних громадян СРСР за трудові досягнення. Активно ці ордени вручали і учасникам локальних військових конфліктів після 1945-го року. В післявійськові роки, коли власне СРСР не вів значних військових конфліктів, орденом нагородили понад 360 000 осіб. Це призвело до того, що загалом за час свого існування, орденом провели 431 418 нагороджень, що значно підірвало авторитет цієї нагороди.

Орден «Жовтневої Революції»

(1/2)

1. Неприйнятний варіант ордену із написом **«ВЕЛИКИЙ ОКТЯБРЬ»**, виготовлений в металі.

2. Орден «Жовтневої Революції».

31 жовтня 1967-го року з нагоди 50-річчя «Жовтневої Революції» в нагородній системі Радянської держави з'явився новий орден – Орден «Жовтневої Революції». При виготовленні ордену був використаний ескіз художника В. П. Зайцева. Для затвердження були виготовлені декілька пробних зразків майбутнього ордену в металі, головна різниця між ними була у написах посеред червоного прапора: **«ВЕЛИКИЙ ОКТЯБРЬ»** та **«ОКТЯБРЬСКАЯ РЕВОЛЮЦИЯ»**. Затвердили саме другий варіант.

Новозаснований орден став другим по своєму значенню в таблиці радянських орденів після «Ордену Леніна».

Вручався:

громадянам СРСР, підприємствам, установам, організаціям і іншим колективам трудящих, військовим частинам і з'єднанням, а також республікам, краям, областям і містам. Даним орденом нагороджувалися і іноземні громадяни.

Підстави для нагородження:

-за активну революційну діяльність, великий внесок в становлення і зміцнення Радянської влади;

-за видатні заслуги в побудові соціалізму і будівництві комунізму;

-за видатні досягнення в області розвитку народного господарства, науки і культури;

-за особливі відвагу і мужність, проявлені в боях з ворогами Радянської держави;

-за видатні заслуги в зміцненні оборонної потужності СРСР;

-за особливо плідну державну і суспільну діяльність;

-за активну діяльність, направлену на розвиток і поглиблення усесторонніх дружніх зв'язків між народами Радянського Союзу і інших держав, зміцненні миру між народами.

Перше нагородження орденом відбулося 4 листопада 1967-го року. Орден за № 1 отримало місто-герой Ленінград, а за № 2 місто-герой Москва. Не зайвим буде згадати, що 22 грудня 1967-го року орден отримала і Українська РСР. В 1978-му році орден отримало українське місто Жданов (*нині Маріуполь), а в 1983-му році українські міста Севастополь та Харків.

27 людей змогли отримати цей орден двічі. Останнє нагородження Орденом «Жовтневої Революції» датоване 21 грудня 1991-го року (*26 грудня Радянський союз припинив своє існування).

Загалом же з 1967-го по 1991-й роки було видано 106 462 ордени.

Орден «Олександра Суворова»

Червень 1942-го року – радянські війська відійшли за Дон і Волгу, обложений німцями Севастополь був фактично кинутий напризволяще. Саме в цей момент вище державне керівництво СРСР приймає рішення про заснування відразу декількох «полководницьких орденів» для нагородження вищого військового командування Червоної Армії. Відбувся відхід від вже традиційною для Радянської держави системи нагороджень, коли будь-яким орденом міг бути нагороджений фактично будь-хто із представлених до нагороди, незалежно від його посади і звання. Було вирішено створити окремі нагороди виключно для радянських воєначальників, щоб якось відзначити їх майбутні військові успіхи у війні з Німеччиною.

Спершу розглядалися досить прості кроки – створення окремого Ордена «Бойового Червоного Прапора» з мечами. Проте згодом вирішили все ж створити окремі ордена імені великих вітчизняних полководців, в їх числі і Генералісимуса Олександра Суворова.

(1/2)

1. Пробний варіант Ордена «Олександра Суворова», виготовлений у металі – відразу кидаються в очі п'ять червоних зірок, замість звичної однієї.
2. Пробний варіант Ордена «Олександра Суворова», виготовлений у металі – вочевидь розглядався проект покриття променів зірки рубіновою емаллю задля вимальовування зображення радянської червоної зірки.

Проект нового ордена розробив архітектор П. Скокан, його ескізи затвердила приймальна комісія 21 липня 1942-го року. Проте вже на Монетному Дворі внесли цілий ряд поправок – знаки другого і третього ступенів зробили меншими за знак ордена першого ступеня, а на верхньому проміні знака ордену першого ступеня розмістили одну червону зірку. Наказом від 30 вересня 1942-го року ці зміни були офіційно узаконені.

Заснований 29 липня 1942-го року (*через день після видання сумнозвісного наказу за № 227 «Ні кроку назад!» від 28 липня 1942-го року¹).

Орден «Олександра Суворова» став першим радянським орденем, котрий отримав відразу цілих три ступеня. До того ж йому відвели найвище місце в ієрархії всіх «полководницьких орденів» Радянської держави. Сам орден носив ім'я Олександра Суворова, відомого своїми наступальними операціями, отже негласно передбачалося, що орден будуть отримувати за вдалі наступальні дії.

Кількість ступенів – 3 ступеня.

Вручався:

командирам Червоної Армії за видатні успіхи в справі управління військами, відмінну організацію бойових операцій і проявлені при цьому рішучість і наполегливість в їх проведенні, внаслідок чого була досягнута перемога в боях за Батьківщину у Вітчизняній війні.

Орденем I ступеня нагороджувалися:

командувачі фронтами і арміями, їхні заступники, начальники штабів, начальники оперативних управлінь і оперативних відділів і начальники родів військ (артилерія, повітряних сил, бронетанкових і мінометних) фронтів і армій.

Орденom II ступеня нагороджувалися:

командири корпусів, дивізій і бригад, їхні заступники і начальники штабів.

Орденom III ступеня нагороджувалися:

командири полків, батальйонів і начальники штабів полків.

Наказом від 3 лютого 1943-го року була передбачена можливість вручення ордена III ступеня навіть командирам рот.

Окрім всього Орден «Олександра Суворова» міг бути вручений військовій частині.

Перше нагородження Орденom «Олександра Суворова» I ступеня відбулося 28 січня 1943-го року, орденom II ступеня – 26 грудня 1942-го року, а орденom III ступеня – 3 лютого 1943-го року. Єдиною жінкою, що отримала Орден «Олександра Суворова», була радянський пілот, командир 46-го гвардійського нічного бомбардувального полку – Є. Д. Бочарова.

Попри те, що в Орденom «Олександра Суворова» II ступеня могли нагороджувати лише командирів не нижче за командирів бригад, все ж цей орден було вирішено дати капітану М. І. Якушеву, командиру мотострілецького батальйону, котрий 11 травня 1945-го року взяв в полон генерала Андрія Власова².

Олександр Лучинський – народився в Україні (*Київ); Генерал Армії; один із чотирьох удостоєних честі мати три Ордени «Олександра Суворова» I ступеня і один орден II ступеня (*загалом чотири «Суворова»).

(1/2/3)

1. Павло Рибалко – українець (*Сумська область); Маршал танкових військ; двічі Герой Радянського Союзу; один із небагатьох отримав три ордени «Олександра Суворова» I ступеня.

2. Андрій Єременко – українець (*Луганська область); радянський Маршал; один із небагатьох отримав три ордени «Олександра Суворова» I ступеня.

3. Володимир Колпакчи – кримчак (*Київ); Генерал Армії; один із небагатьох отримав три ордени «Олександра Суворова» I ступеня.

Загалом за роки «Німецько-Радянської війни» Орден «Олександра Суворова» вручали лише 7 267 разів: I ступень – 393; II ступень – 2 862; III ступень – 4 012. В тому числі і 1 528 орденів, які отримали радянські військові з'єднання і частини.

Серед нагороджених Орденем «Олександра Суворова» було досить багато іноземців, зокрема орден I ступеня отримали: Генерал Армії США Ейзенхауер; британський маршал авіації Харріс; адмірал британського флоту Фрезер; адмірал британського флоту Тові; британський фельдмаршал Брук; американський генерал Маршалл; британський фельдмаршал Александер; югославський маршал Тіто; британський фельдмаршал Монтгомері; французький маршал Тассіньї де Латр; польський генерал-полковник Свєрчевський³; чеський Генерал Армії Свобода; монгольський маршал Чойбалсан; камбоджійський король Сурамаріт; ефіопський імператор Селассіє I, та ін.

Прийнято вважати, що Орденом «Олександра Суворова» не нагороджували після Другої Світової, проте це не так. В 1956-му році за організацію збройного вторгнення радянських військ в Угорщину⁴ та придушенням демократичної революції орденами «Олександра Суворова» II та III ступенів нагородили 26 осіб. На цьому історія цього ордену не скінчилася. Так, в 1981-му році Орден «Олександра Суворова» I ступеня отримав радянський Маршал М. В. Огарков за «інтернаціональну допомогу» Афганістану. В 1982-му році орденом цього ж ступеня був відзначений інший радянський Маршал – С. Л. Соколов, Міністр Оборони СРСР 1984-1987-х років, теж за вторгнення в Афганістан.

¹ Йосип Сталін своїм наказом вимагав наведення в армії «найсуворішого порядку і залізної дисципліни», знімати з посад і судити командирів будь-якого рангу, які допустили відступ військ без наказу вищого командира. Для кожного військовослужбовця оголошувалася вимога – ні кроку назад без наказу командування. Панікерів і боягузів наказувалося знищувати на місці. Передбачалося сформувати в межах фронту 1–3 штрафні батальйони по 800 осіб, а в межах армії – 5–10 штрафних рот по 150–200 осіб у кожній; 3–5 загороджувальних загонів (до 200 осіб у кожному), що мали не допустити несанкціонованого відходу частин із займаних позицій. Командування фронтів зобов'язувалося «ліквідувати відступальні настрої у військах», а також знімати з постів і направляти в Ставку Верховного головнокомандування для притягнення до військового суду командирів, які дозволили самовільний відступ з позицій без наказу командуючого фронту. Аналогічні дії армійського командування передбачалися стосовно командирів та комісарів корпусів, полків і батальйонів. Подальші події показали, що заходи, здійснені відповідно до наказу, не змогли зупинити відступ радянських військ.

² Андрій Власов – радянський генерал-лейтенант; учасник громадянської війни; в 1938-му році був спрямований до охопленого війною Китаю як військовий радник, відзначився; в 1940-му році став командиром слабкої 99-ої стрілецької дивізії, котра стане найкращою дивізією Київського ВО; командував 37-ою армією в обороні Києва; за наказом Й. Сталіна сформував 20-ту армію, котру кинули захищати Москву, А. Власов особливо відзначився, зупинивши німців, його назвали «рятівником Москви», про нього пишеться книга «Сталінський полководець»; в 1942-му А. Власова кидають в утворюючийся Волхівський котел, сподіваючись знову побачити диво, якого не сталося. Радянські війська були розчавлені німцями, а сам А. Власов був захоплений німцями в полон. Після

тривалої обробки А. Власов погоджується на співпрацю з німцями і починає формування «Російської Визвольної Армії» (*рос. РОА) з радянських військовополонених, очолює «Комітет звільнення народів Росії» (*рос. КОНР). «РОА» встигла прийняти участь у незначних бойових діях проти СРСР. 12 травня 1945-го року А. Власов був взятий в полон радянськими військами. 1 серпня 1946-го року страчений після закритого суду. Реабілітований не був.

³ Кароль Сверчевський – польський комуністичний генерал; один із організаторів прорадянської «Армії Людової» в СРСР; з 1946-го року заступник Міністра Оборони Польщі; організатор примусових депортацій поляків до Польщі. Вбитий 28 березня 1947-го року, за офіційною версією в бою з «Українською Повстанською Армією» (УПА). Обставини смерті Сверчевського не є добре розібрані, нападниками відразу назвали «УПА», ще до закінчення слідства. Командир повстанців «ХРІН», що начебто командував цим боєм в своїх мемуарах не згадав про Сверчевського. Дивним був і сам бій – 150 повстанців проти 50 поляків, а польські втрати склали лише: генерал Сверчевський і 3 звичайних солдатів. Український національно-визвольний рух, як і у випадку з ліквідацією радянського Генерала армії М. Ватутіна та німецького обергрупенфюрера СА В. Лютце офіційно не зняв свою причетність до їх знищення, проте в усіх справах простежуються певні невідповідності.

Як наслідок ліквідації К. Сверчевського відбулася тж. акція «Вісла» – масова примусова депортація українців Лемківщини, Надсяння, Підляшшя та Холмщини силами ЗС СРСР, Польщі та ЧСР. Під депортацію потрапили 140 000 українців, до 4 000 потрапили в концтабори, до 3 000 були заарештовані, від 700 до 1 000 українців загинули.

⁴ В 1956-му році в Угорщині розпочалася революція. Аби її придушити на поміч угорським військам і співробітникам органів держбезпеки в країну входять кадрові військові частини ЗС СРСР – до 200 000 військовослужбовців, 2 500 танків, 185 зенітних гармат, від 615 артилерійських знарядь і мінометів, 380 БТРів. Їм протистояли до 50 000 повстанців і 15 000 бійців із загонів національної гвардії, до 100 танків. Революція була придушена радянськими танками – 2 652 угорці загинули, 19 226 були поранені. Радянські втрати склали – 669 загиблих, 51 зниклий безвісти та 1 540 поранених.

Орден «Михайла Кутузова»

(Неприйнятий ескіз ордену «Михайла Кутузова»)

На початку червня 1942-го року Й. Сталін доручив розробити цілий ряд «полководницьких орденів», серед них зокрема і Орден «Михайла Кутузова» в честь М. І. Кутузова – російського полководця і генерал-фельдмаршала, героя «Франко-Російської війни 1812-го року». Над створенням ескізів пропонуваного ордену працювало багато художників, найкращим став ескіз художника М. Москальова. Цей варіант і продемонстрований на ілюстрації вище – Орден «Михайла Кутузова», зі Спаською вежею, п'ятикутною зіркою, проте без барельєфа самого М. І. Кутузова. Місце генерал-фельдмаршала в першочерговому проекті М. Москальова займав герб Радянської держави – схрещені серп і молот. Вказаний варіант ордену був продемонстрований Й. Сталіну, котрий його відразу розкритикував, вимагаючи замінити серп і молот барельєфом генерал-фельдмаршала Кутузова, що і було зроблено, після чого орден отримав звичний нам вигляд.

Заснований 29 липня 1942-го року.

Спочатку орден був заснований лише у двох ступенях, проте указом від 8 лютого 1943-го року був введений III ступінь ордена задля приведення у відповідність по посадам нагороджуваних, як у випадку з Орденом «Олександра Суворова». До речі, слід зазначити, що на відміну від того ж «Суворова», що як вже зазначалося передбачав «наступальний» характер, Орден «Михайла Кутузова» був «оборонним» або ж «штабним» орденом (*не малу роль в цьому відіграла найбільш відома в народі битва генерал-фельдмаршала при Бородіно, що мала саме оборонний характер).

Орден «Михайла Кутузова» вважається другим після Ордена «Олександра Суворова» по старшинству серед радянських «полководницьких орденів».

Вручався:

командирам Червоної Армії за добре розроблені й проведені плани військових операцій – фронтової, армійської або окремого з'єднання, внаслідок чого противникові завдано важкої поразки, а наші війська зберегли свою боєздатність.

Орденом I ступеня нагороджувалися: командувачі фронтами і арміями, їх заступники, начальники штабів.

-за добре розроблену і проведену фронтову або армійську операцію, в результаті чого було досягнуто поразку ворога;

-за добре розроблений і проведений план вимушеного відходу великих з'єднань, з організацією масованих контрударів, нанесення ворогові важких втрат і виведення своїх військ на нові рубежі з малими втратами в техніці, живій силі і повній бойовій готовності;

-за вмiлу організацію операції великих з'єднань по боротьбі з переважаючими силами противника, вимотування його військ, винищення живої сили і техніки та збереження своїх військ в постійній готовності до рішучого наступу.

Орденом II ступеня нагороджувалися: командири корпусів, дивізій, бригад і начальники штабів.

-за виняткову завзятість у протидії наступу переважаючих сил ворога, утримання займаних позицій, з використанням вмiло організованої системи вогню, місцевості, контрударів живої сили, танків, авіації, з подальшим переходом в рішучий і успішний наступ;

-за добре організоване управління і створення, у важкій обстановці бою, переваги сил на вирішальній ділянці і досягнення хорошою взаємодією жорстокої поразки супротивника;

-за вміле проведення бою в оточенні з переважаючими силами противника і організацію прориву з виведенням своїх військ з оточення в повній боєготовності;

-за організацію умілих дій своїх частин, що забезпечили успішну боротьбу з переважаючими танковими або повітряними силами противника, які заподіяли йому великих втрат і змусили його до відступу.

Орденom III ступеня нагороджувалися: командири полків, батальйонів, рот і начальники штабів полків.

-за ініціативу, проявлену в проведенні дорученого бою і нанесення ворогові поразки з великим рахунком у результаті раптового і сміливого нападу;

-за захоплення з малими втратами для своїх військ великого вузла опору супротивника, уміле закріплення завойованих позицій і рішуче відображення контратак противника;

-за організацію вмілого переслідування відступаючого противника і розгром його живої сили і техніки, за швидку ліквідацію блокованих груп противника;

-за сміливий вихід на комунікації противника і розгром його тилових гарнізонів і баз;

-за вмілу розробку плану бою, що забезпечив чітку взаємодію всіх родів зброї і успішний його результат.

Перше нагородження орденom I та II ступеня відбулося 28 січня 1943-го року, III ступеня – 7 серпня 1943-го року. Загалом орденom I ступеня провели 675 нагороджень, II – 3 326, а III – 3 328. За роки Другої Світової понад 100 офіцерів іноземних і союзник СРСР армій отримали Ордени «Михайла Кутузова» різних ступенів (*I ступенем були відзначені до 20 воєначальників). Відбувалися декількаразові нагородження однієї і тієї ж особи. Орден вручався з'єднанням та частинам (II ступінь – 530 / III ступінь – 1 060). В 1945-му році відбулося досить дивне для «полководницького ордена» нагородження Челябінського тракторного заводу ім. Леніна та Кузнецького металургійного комбінату Орденom «Михайла Кутузова» I ступеня.

(1/2)

1. Самуїл Рогачевський – український єврей (*Суми); генерал-лейтенант; один із двох кавалерів чотирьох Орденів «Михайла Кутузова» – 1 орден I ступеня та 3 ордени II ступеня.

2. Сергій Горшков – українець (*Кам'янець-Подільський); радянський воєначальник: флотоводець; організатор радянського ракетно-ядерного флоту; Адмірал флоту, пізніше Головнокомандувач ВМС СРСР та заступник Міністра Оборони СРСР; двічі Герой Радянського Союзу – єдиний Адмірал, що отримав Орден «Михайла Кутузова» I ступеня.

Досить велика кількість нагороджень Орденом «Михайла Кутузова» спостерігається за заслуги в справі підвищення обороноздатності радянських військ. Зокрема, нагороджувалися працівники найрізноманітніших Наркоматів. Не оминули і співробітників НКВС і контррозвідки – лише орденом I ступеня здійснили понад 20 нагороджень. Серед таких нагороджених був і керівник сумнозвісного «СМЕРШу» комісар В. Абакумов.

Нагородження орденом не припинилися по закінченню Другої Світової, про нього згадали в 1956-му році. За вторгнення в Угорщину було вручено до 50 орденів «Михайла Кутузова» I, II та III ступенів. Згадали про цей орден і під час вторгнення в Афганістан – провели одне нагородження орденом I ступеня.

Орден «Богдана Хмельницького»

(Ескіз ордена «Богдана Хмельницького»)

1943-й рік – рік активних наступальних операцій радянських військ по визволенню території Української РСР від гітлерівців. Починаючи з січня 1943-го до осені 1944-го років на території України знаходилася майже половина всіх радянських військ. Здобувши перемогу на Курській дузі, радянські війська вступили на територію Харківщини і Донбасу. Відбулася страшна для нашої вітчизни «Битва за Дніпро» і його криваве форсування. Загалом в 1943-му році радянські війська розгромили до 60 дивізій супротивника, звільнили Лівобережну і частину Правобережної України, був звільнений стратегічний регіон Донбасу. Повернення радянських військ на територію України, активізація партизанського руху, значні військові успіхи радянської сторони викликали необхідність в створенні нових нагород.

Член Військової Ради 1-го Українського Фронту М. С. Хрущов надзвичайно активно лобював проект створення подібної нагороди перед Й. Сталіним, котрий зрештою дав свою згоду. Розпочалася робота по розробці нового радянського ордена, в якій прийняли участь 13 художників. Під затвердження потрапив ескіз художника М. Москальова і графіка О. С. Пащенко.

Спершу М. Хрущов запевняв, що орден створюється для нагородження активних учасників радянського партизанського руху, котрий найбільшого розмаху здобув саме на українській території. Проте цю функцію орден не перебрав, ставши фактично черговим «полковницьким орденом» СРСР, проте таким, що вже занадто відрізнявся в порівнянні з іншими. А відрізнявся він в першу чергу тим, що напис: «БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ» був виконаний

не на російській, а на українській мові, що за твердженнями деяких дослідників дуже не сподобалося Й. Сталіну. Орден став єдиним в усій нагородній системі Радянського Союзу, на якому б напис був виконаний не російською мовою. Були і інші відмінності, зокрема Орден «Богдана Хмельницького» III ступеня могли отримати рядові, сержанти та партизани – це попри те, що орден спочатку планувався як «полководницький». До того ж в статуті нового ордену вперше за роки «Німецько-Радянської війни» були згадані військовослужбовці ВМС СРСР.

Орден став останнім «сухопутним» «полководницьким орденом» СРСР.

(Орден «Богдана Хмельницького» I, II та III ступенів)

Заснований 10 жовтня 1943-го року.

Кількість ступенів – 3 ступеня.

Вручався:

командирам і бійцям Червоної Армії і Військово-Морського Флоту, керівникам партизанських загонів і партизанам, котрі виявили особливу рішучість і вміння в операціях по розгрому ворога, високий патріотизм, мужність і самовідданість в бою за звільнення радянської території від німецьких загарбників.

Орденom I ступеня нагороджувалися:

командувачі фронтами, флотами, арміями, флотиліями, їх заступники, начальники штабів, начальники оперативних управлінь відділів і начальники родів військ фронтів, флотів, армій і флотилій, командири з'єднань партизанських загонів:

-за успішну, проведену із застосуванням вмілого маневру операцію, в результаті якої було звільнено від ворога район, місто, що має особливе стратегічне значення населений пункт, причому ворогу було завдано серйозної поразки в живій силі і техніці;

-за проведену з'єднанням партизанських загонів операцію, в результаті якої був розгромлений штаб військ противника, захоплена його військова база, знищені великі транспорти з живою силою і технікою противника, а також за вмілу, проведену спільно з частинами Червоної Армії, бойову операцію, наслідком якої стало звільнення значної частини радянської території від ворога.

Орденom II ступеня нагороджувалися:

командири корпусів, дивізій, бригад і полків, їх заступники, начальники штабів, командири з'єднань партизанських загонів, їх заступники і начальники штабів, командири партизанських загонів:

-за прорив укріпленої смуги ворога, успішну операцію з форсування водного кордону, за глибокий рейд в тил противника, в результаті чого були серйозно порушені комунікації ворога і завдано серйозної шкоди його тиловим постачальним базам;

-за вміло організовану і успішно проведену партизанським загonom операцію, в результаті якої був розгромлений опорний пункт противника, винищений ворожий гарнізон, звільнені вивезені на німецьку каторгу радянські громадяни, порушені комунікації і лінії зв'язку, знищені транспорти супротивника.

Орденom III ступеня нагороджувалися:

рядовий, сержантський, старшинський і офіцерський склад до командира батальйону і йому відповідних включно, командири партизанських загонів, командири підрозділів партизанських загонів і партизани:

-за сміливу ініціативу і рішучість, проявлені командиром підрозділу в бойовій операції, що забезпечила нанесення ворогові поразки, захоплення населеного пункту або важливого рубежу;

-за сміливість і винахідливість, виявлені командиром партизанського загону, що забезпечили успішне проведення бойової операції, нанесення противнику важкої шкоди і зрив його військових заходів;

-за особисту ініціативу, мужність і завзятість, проявлені при виконанні бойового завдання, що сприяло успіху проведеної підрозділом або партизанським загonom операції.

Характер ордена – назва і мова напису відразу вказували на те, що нагороджуватися новою нагородою у більшості будуть учасники звільнення Української РСР, хоча офіційно це звісно ніде не зазначалося. Більшість нагороджених – військові, що відзначилися на чотирьох існуючих Українських фронтах та українські партизани.

Всього Орденom «Богдана Хмельницького» було проведено таку кількість нагороджень:

I ступень – 323 (*деяких нагородили двічі);

II ступень – 2 390 (*деяких нагородили двічі);

III ступень – 5 738.

Загалом же орденom провели 8 451 нагородження. Серед них за дослідженнями ізраїльтян 141 орден отримали червоноармійці єврейської національності (*чомось питання цієї статистики тривалий час цікавило багатьох колекціонерів).

По закінченню Другої Світової нагородження Орденom «Богдана Хмельницького» не припинилося. Так, зокрема про цей орден згадали під час військового вторгнення в Угорщину в 1956-му році. Тоді Орденom «Богдана Хмельницького» I ступеня нагородили 8 осіб, а орденom II ступеня – 18 осіб.

Орден «Олександра Невського»

У липні 1942-го року Й. Сталін дає наказ розробити «полководницький орден», який би носив прославлене ім'я новгородського правителя і великого полководця – князя Олександра Невського¹. За роботу над створенням нового ордена взявся архітектор І. Телятников, котрий вирішив відобразити у відзнаці давньослов'янську зброю – бойовий щит, бойова сокира, меч та колчан зі стрілами. Головною проблемою для автора виявилася відсутність прижиттєвих портретів відомого князя, що ставило у глухий кут всю роботу – який портрет розмістити в центральному медальйоні нового ордена? Велася навіть робота над розробкою ордена ім. Невського без портрета самого Невського, проте подібний проект навряд чи б отримав схвалення «вождя».

(Неприйняті ескізи І. Телятникова)

(1/2)

1. Актор М. Черкасов в ролі князя О. Невського в однойменному фільмі.

2. Медальйон Ордена «Олександра Невського».

І. Телятников звертає увагу на довоєнний фільм «Олександр Невський» 1938-го року і актора в образі князя – Миколи Черкасова, портрет якого Телятников і вирішив розмістити на ордені. Профільне зображення Черкасова настільки добре вписалося в загальну композицію ордену, що Й. Сталін затвердив його 20 липня 1942-го року без внесення жодних змін.

(Неприйнятий ескіз І. Телятнікова, вже з профілем О. Невського)

Заснований 29 липня 1942-го року.

Вручався:

командирам Червоної Армії, котрі проявили в боях за Батьківщину у Вітчизняній війні особисту відвагу, мужність і хоробрість і вмілим командуванням забезпечили успішні дії своїх частин. Орденом «Олександра

Невського» нагороджувалися командири дивізій, бригад, полків, батальйонів, рот і взводів.

Підстави для нагородження:

-за проявлену, відповідно до бойового завдання, ініціативу по вибору вдалого моменту для раптового, сміливого і стрімкого нападу на ворога і нанесення йому крупної поразки з малими втратами для своїх військ;

-за виконання бойового завдання, наполегливу і чітку організацію взаємодії родів військ і знищення повністю або більшої частини перевершуючих сил противника, що протидіють;

-за командування артилерійським підрозділом або частиною, що подавили артилерію ворога, яка перевершує по силі, або що знищили вогневі точки противника, що заважали просуванню наших частин, або що зруйнували групу дзотів і дотів, або що наполегливо відбили атаку крупної групи танків, нанісши їй важку утрату;

-за командування танковим підрозділом або частиною, що успішно виконали бойову операцію, заподіяли велику втрату живій силі і техніці противника і що повністю зберегли свою матеріальну частину;

-за командування авіапідрозділом або частиною, що наполегливо і успішно зробили ряд бойових вильотів, нанесли жорстокі втрати живій силі і техніці противника і що без втрат повернулися на свою базу;

-за стрімкі дії і ініціативу по розладу або знищенню інженерних споруджень противника і забезпечення розвитку успіху в наступальному пориві наших частин;

-за систематичну організацію безперебійного різнохарактерного зв'язку і своєчасне усунення його пошкоджень, що забезпечило успіх крупних бойових операцій військ;

-за уміле і стрімке виконання десантної операції з найменшими втратами для наших військ, що заподіяла велику поразку противникові і забезпечило успіх загального бойового завдання.

Орден «Олександра Невського» став наймолодшою нагородою серед «полководницьких орденів» і єдиним одноступеневим орденом серед них. Попри першочергову ідею нагородження новим орденом лише молодших командирів, все ж було вирішено дати можливість отримати нові ордени і

командирам полків, бригад і дивізій. На практиці ж орден отримували у подавляючий своїй більшості молодші командири взводів, рот і батальйонів, за нечисленними виключеннями.

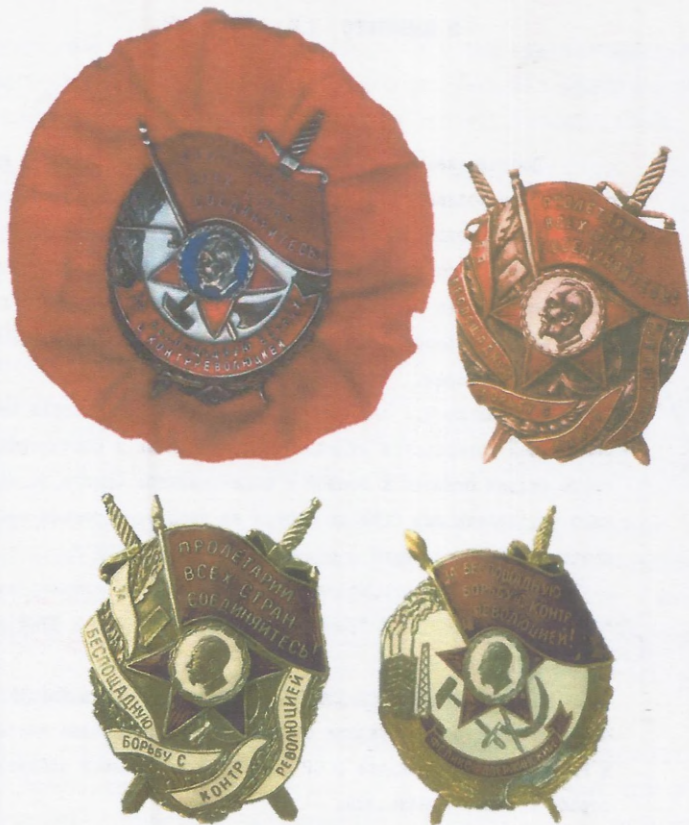
Один із трьох тричі нагороджених Орденом «Олександра Невського» – українець Микола Невський, підполковник. Підполковника називали «чотирижди Невським».

5 листопада 1942-го року відбулося перше нагородження орденом. Загалом в роки «Німецько-Радянської війни» орденом провели 42 165 нагороджень, до 100 нагороджених отримали цей орден двічі, а три людини отримали цей орден аж тричі. В числі нагороджених орденом були 1 470 військових частин і з'єднань радянських Збройних Сил і ВМС. Під час Другої Світової цей орден отримували громадяни іноземних, союзних СРСР держав (понад 13 держав) – до 70 іноземних офіцерів і генералів. Свій Орден «Олександра Невського» отримав і французький винищувальний авіаційний полк «Нормандія-Німан».

По закінченню Другої Світової нагородження орденом не припинялися. Зокрема про орден згадали в 1956-му році при вторгненні в Угорщину, тоді Орденом «Олександра Невського» відзначили ще декілька сотень офіцерів.

¹ Князь Олександр Невський прославився своєю перемогою над лицарями «Тевтонського ордену» в битві на Чудському озері, що відбулася 5 квітня 1242-го року. З цією битвою пов'язано надзвичайно багато міфів і містифікацій, починаючи із припущеннями щодо самого місця битви, так і з відсутністю жодних археологічних доказів її проведення. Досить сильно в цю ситуацію втрутилася радянська історіографія, остаточно її заплутавши. Так, зокрема були внесені припущення щодо кількості учасників битви – 12 000 лицарів та 17 000 новгородців, що не відповідає дійсності. Військові сили лицарів не могли перевищувати 1 500 осіб, із яких більшість складала не «тевтонці», а естонське ополчення. Сили же новгородців напевно чи могли перевищувати 4 000 осіб. Досить велика інформаційна прогалина і у втратах сторін, а відповідно і у значенні самої битви. Достеменно є відомі втрати «тевтонців» – 20 лицарів загиблими і 6 взятими в полон. Ще до 400 загиблих бійців були естонськими ополченцями, що виконували більше допоміжні функції. Втрати ж новгородців не є відомі і приблизно, проте про масштаб подібної битви вже можна скласти враження. Черговий міф стосується методу розгрому «тевтонців», а саме те, що вони начебто провалилися під лід, чого відбутися не могло. По-перше, товщина льоду по розрахункам мала складати – 50-80 см., по-друге, амуніція новгородської дружини важила не менше за панцири «тевтонів». Черговий міф пов'язаний і зі значенням битви – перемога над «ще не переможеним до цього ворогом». В 1234-му році «Орден Мечоносців» був переможений в битві на Омовже, а в 1238-му році українець Данило Галицький розбив в битві під Дорогичином лицарів «Добжинського Ордену» (*з 1235-го року увійшов до Тевтонського). Треба зазначити, що «Льодове побоїще» не згадувалося сучасниками як велика подія, рідко згадують про цю подію в Новгородському і в Лавретнівському літописах, в працях М. Карамзіна. С. Соловйова та М. Костомарова. У всякому разі саме полководницька кар'єра князя О. Невського закінчується в 24 роки, оскільки опісля він керував виключно каральними операціями проти власних співвітчизників, займаючись придушенням антиординських повстань в Суздалі, Новгороді та інших містах, виступаючи союзником ординців.

«Орден Фелікса Дзержинського»

(Зразки ордена)

За два роки перед своєю ліквідацією, в 1932-му році, створене в 1924-му році «ОГПУ» (*Объединённое государственное политическое управление) (укр. ОДПУ) поставило перед Й. Сталіним питання щодо затвердження нового радянського ордена, яким би нагороджувалися виключно «чекісти». Проект отримав назву «Орден Дзержинського», оскільки планувалося присвятити нову нагороду самому Феліксу Едмундовичу Дзержинському – засновнику «ВЧК» (укр. ВНК), головному виконавцю тзк. «червоного терора». Це ставало ще більш актуальнішим з погляду на 15-річний ювілей органів «ВЧК-ОГПУ».

Подібну пропозицію в листопаді 1932-го року направив Й. Сталіну тодішній Голова «ОГПУ» В'ячеслав Рудольфович Менжинський:

«В ПОЛИТБЮРО ЦК ВКП(б) тов. СТАЛИНУ

Постановлением ЦИК СССР введены ордена, выдаваемые воинским частям, коллективам, учреждениям и отдельным лицам за совершение боевых подвигов или за особые заслуги перед революцией.

Специфические условия работы органов ОГПУ требуют от оперативного состава личной выдержки, инициативы, беззаветной преданности партии и революции, личной храбрости, зачастую сопряженной с риском для жизни.

В большинстве случаев эти исключительные заслуги перед революцией совершаются отдельными работниками в обстановке, которую нельзя отнести к боевой в общепринятом смысле, вследствие чего ряд работников ОГПУ, несмотря на заслуги, остаются неотмеченными высшей наградой — орденом «КРАСНОЕ ЗНАМЯ».

Исходя из этого, Коллегия ОГПУ просит учредить орден «ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО», приурочив учреждение его к XV годовщине органов ВЧК-ОГПУ. Орденом «ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО» могут быть награждены сотрудники и военнослужащие ОГПУ, отдельные войсковые части ОГПУ и РККА, а также граждане СССР, оказавшие выдающиеся заслуги в борьбе с контрреволюцией.

Награждение орденом «ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО» производится ЦИК СССР по представлению Коллегии ОГПУ. Представляя при этом проект Постановления, образец и описание ордена, — просим Вашего утверждения.

ПРИЛОЖЕНИЕ:

1. Проект Постановление Политбюро ЦК ВКП(б).
2. Образец и описание ордена.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ОГПУ В. Менжинский 14 ноября 1932 г.

РЦХИДНИ. Ф. 558. Оп. 1. Д. 5284. Л. 1.».

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ПОЛИТБЮРО ЦК ВКП(б)

СЛУШАЛИ : Об учреждении ордена "Феликса Дзержинского".

Докл. т.

- ПОСТАНОВИЛИ : 1. В связи с пятнадцатилетней годовщиной органов ВЧК-ОГПУ, учредить Союзный Орден "ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО".
2. Предложить Президиуму ЦКК СССР утвердить статут и эмблему Ордена.

СЕКРЕТАРЬ ЦК ВКП(б)

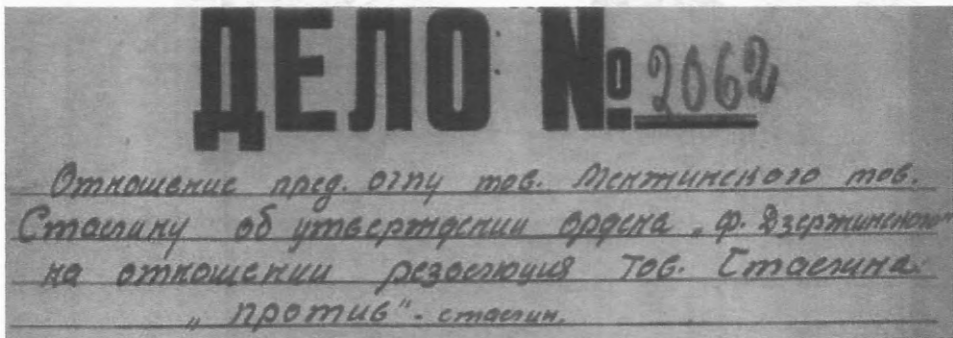
" " 1932г.

* О П И С А Н И Е

ОРДЕНА " ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО" .-

Орден "ФЕЛИКСА ДЗЕРЖИНСКОГО" - является знаком избранных барельеф Феликса ДЗЕРЖИНСКОГО, помещенного на Красной Звезде, обрамленного венком из лавровых листьев стального цвета. Сверху - меч и Красное Знамя с лозунгом " Пролетарии всех стран, соединяйтесь "; внизу ордена на красной ленте надпись: "ЗА БЕСПОЩАДНУЮ БОРЬБУ С КОНТР-РЕВОЛЮЦИЕЙ" - символ готовности к беспощадной борьбе с врагами пролетарской революции. -

За основу нового ордена Менжинський пропонував взяти знак ордена «Бойового Червоного Прапора». Точний вигляд цього ордена так і лишився невідомим, оскільки одночасно існують декілька найрізноманітніших його варіацій із запевненням, що саме ця, а не інша є аутентичною. Відомо лише те, що орден мав зображати барельєф Ф. Дзержинського на червоному прапорі, обрамлений вінком із лаврового листа сталюого кольору. На верхній частині ордена мав бути зображений «караючий меч» і червоний прапор з лозунгом: «ПРОЛЕТАРИИ ВСЕХ СТРАН, СОЕДИНЯЙТЕСЬ», у нижній частині на червоній стрічці мав бути розташований напис: «ЗА БЕСПОЩАДНУЮ БОРЬБУ С КОНТРЕВОЛЮЦИЕЙ».

(Резолюція Й. Сталіна – «ПРОТИВ»)

Й. Сталін після свого ознайомлення з проектом категорично відкидає пропозицію Менжинського, орден для «чекістів» так і не з'явився. Можливо, що неостанню роль в цьому зіграв факт наявності на той момент окрім вже згаданого в зверненні Ордена «Бойового Червоного Прапора» ще двох тільки-но затверджених в 1930-му році «бойових орденів» – «Ордена Леніна» та Ордена «Червоної Зірки». Створення четвертого ордена та ще й майже виключно для «чекістів» і дійсно було б з цього погляду недоречним.

Треба зазначити, що і сам тов. Менжинський м'яко кажучи перебільшував у своєму зверненні до Й. Сталіна, стверджуючи про свого роду «обділеність» «чекістів» в нагородах. Дійсно, до створення «Ордена Леніна» в 1930-му році Орден «Бойового Червоного Прапора» був вищою нагородою, проте в 1930-му році ситуація повністю змінилася. Від тепер «чекісти» почали отримувати як нові ордена, так і Орден «Бойового Червоного Прапора». Окрім всього існували і виключно відомчі відзнаки «чекістів»: Знак «Почесний співробітник ВЧК-ГПУ» (1923-го року) до 5-річчя органів; Знак «Почесний співробітник ВЧК-ГПУ» (1932-го року) до 15-річчя органів.

(1/2)

1. Ювілейний Орден «Фелікса Дзержинського».

2. Медаль ордена «Фелікса Дзержинського».

В 2006-му році до ювілейного 2007-го (90 років створення ВЧК-КГБ-ФСБ) в Російській Федерації заснували громадський ювілейний Орден «Фелікса Дзержинського», а разом з ним і Медаль ордена «Фелікса Дзержинського». Окрім всього були виготовлені в металі три зразки Ордена «Фелікса Дзержинського» (*зразки 1932-го року).

Орден «Дениса Давидова»

(Ескізи ордена «Дениса Давидова» – в кращій якості поки не існують)

В момент масового затвердження «полководницьких орденів» згадали і ще про одну видатну постать вітчизняної історії – Дениса Давидова (*генерал-лейтенант, організатор партизанського руху 1812-го року, російський поет). Розробку ескізів до нового можливого ордена доручили архітектору Ігорю Телятникову, котрий швидко створив численні ескізи майбутньої нагороди, зобразивши в центральній частині кожної із них портрет Д. Давидова. Із ескізів стає видно, що орден пропонувалося виготовити підвісним для носіння на п'ятикутній колодці.

Орден пропонувалося використати, як нагороду для відзначення радянських партизанів і підпільників, що вели антигітлерівську боротьбу на окупованих радянських територіях. Проект Ордена «Дениса Давидова» був продемонстрований Й. Сталіну, котрий через невідомі історії причини вирішив не створювати подібну нагороду. В подальшому частково функцію «партизанської нагороди» перебрав Орден «Богдана Хмельницького» (1943-й рік), а повністю її взяла – Медаль «Партизанові Вітчизняної війни».

Орден «Дмитра Донського»

(Ескіз ордена «Дмитра Донського»)

Одночасно із Орденем «Дениса Давидова» розроблялася ще одна потенційна нагорода для радянських партизанів і підпільників – Орден «Дмитра Донського» (*великий князь московський, що здійснив посилення Московського князівства, 8 вересня 1380-го року розгромив ординців на Куликовому полі¹). Достеменно не є відомо чому ж для нагородження радянських партизанів пропонувався проект ордена, присвячений саме цій постаті вітчизняної історії, оскільки ім'я Дмитра Донського жодним чином не можна зв'язати з партизанською війною. Роботу над розробкою майбутнього ордена розпочали, були виготовлені декілька ескізів ордена, на них бачимо профільне зображення самого князя Дмитра, у нижній частині традиційно покладений схрещений серп і молот. Вочевидь орден планувалося зробити підвісним. Не є відомим чи був виготовлений пробний зразок ордена в металі для демонстрації і подальшого затвердження.

Після ознайомлення із ескізами Й. Сталін відразу відкинув цей проект. Що саме не сподобалося «вождю всіх народів» в запропонованій нагороді не

відомо, можливо Й. Сталіну не імпонувала сама постать князя Дмитра Донського, цього ми вже не дізнаємося. Проте навряд чи це могло стати причиною скасування цього проекту, бо як відомо в 1944-му році іменем московського князя була названа танкова колона, яку до речі створили з ініціативи Московського патріархату на пожертви віруючих.

¹ Князь Дмитро Донський став відомим, завдячуючи подіям 8 вересня 1380-го року, коли його військо розгромило ординців Мамай на Куликовому полі. Проте історія з цією баталією, як і попередня з битвою на Чудському озері, є занадто містифікована. І на даний момент немає жодних доказів того, що подібна битва відбулася – ні археологічних знахідок, ні поховань воїнів. Занадто різняться подробиці самої битви, що з віками лише додавалися із найменшими деталями («Сказание о Мамаевом побоище», «Задонщина», життя Дмитрия Донского и Сергия Радонежского, літописні повісті). З роками в битву додавалися нові учасники, що як вже доведено жили пізніше за описані події. Досить багато питань до чисельності учасників цієї баталії і втрат обох сторін, цю тему часто піддають критиці. Найбільш вірогідніша версія – відсутність такої битви або ж її значно менший масштаб. В останніх десятиріччях погляд істориків на Куликовську баталію різко змінився, з'явилася нова версія, що битва все ж була, проте її масштаб був у багато разів менший за описаний, мав локальний характер і був не визвольним походом проти ординців, а фактично частиною так би мовити «громадянської війни» між самими ординцями. Досить часто висловлюється припущення, що проти «Золотої Орди» воював якраз Мамай, а князь Дмитро виступив союзником золотоординського князя Тохтамиша, втягнувши таким чином своє князівство у громадянську війну між самими ж ординцями. Це зокрема міг би підтвердити той факт, що за описами у війську князя Дмитра, що йшов бити ординців було багато татар, а сам князь по «переможному бою» не пішов звільняти московські землі від переможеного ворога і втік зі своєї столиці в 1382-му році. В подальшому князь здобув ярлик на правління Московським улусом, його син став заручником, а саме князівство отримало ще більшу данину, яку сплачувало ще майже сторіччя по своїй «перемозі».

«Орден Ломоносова»

(Ескізи «Ордена Ломоносова»)

1953-й рік – в Москві перед будівлею «Московського Державного Університету» встановлений пам'ятник видатному російському вченому, і поету Михайлу Васильовичу Ломоносову. В цей же рік закінчилося будівництво Головної будівлі самого «Московського Державного Університету» ім. М. В. Ломоносова. Досить знакові й важливі події в житті столиці Радянської держави. Тож і не слід дивуватися, що в 1953-му році у верхніх ешелонах влади з'явився намір створення нового радянського

ордену – «Ордена Ломоносова». На початку року проект поступив у стадію своєї розробки, почалися роботи із створення перших ескізів для потенційно нового ордена. Зокрема нам відомі роботи архітектора Катоніна з художником Кирхоглани та художника Константинова. Всі вони датуються не пізніше ніж початком березня 1953-го року. Не відомо наскільки далеко просунулася робота над створенням ескізів майбутнього ордена (*відома не така вже і велика їх кількість), нічого не можна сказати і про проект статуту для «Ордена Ломоносова». Вочевидь, беручи до уваги характер діяльності самого Ломоносова, не важко передбачити, що нагороджувати однойменним орденом пропонувалося діячів науки, культури і мистецтва.

Проте орден так і не народився. 5 березня 1953-го року «помирає» Й. Сталін, а через декілька днів припиняються і всі роботи над розробкою нового ордена. До влади приходять нова верхівка із колишнього сталінського оточення, починається поділ влади і сфер впливу, підготовка до похорон та їх проведення, всесоюзний траур. Простіше кажучи новому керівництву Кремля було не до розгляду проектів із заснування додаткових орденів. На цій стадії своєї розробки «Орден Ломоносова» і помирає.

Вже після розпаду Радянського Союзу, в роки федерації в Росії з'явилися неофіційні ордени імені великого генія – Михайла Ломоносова. Один із них – відзнака «Міжнародної академії наук екології і безпеки життєдіяльності», котра в певній мірі увібрала у свій дизайн елементи одного із вище наведених пробних ескізів «Ордена Ломоносова». Принаймні тут автори знову звертаються до використання багатокутної зірки (8), коли у наведеному незатвердженому ескізі (10).

Орден «Миколи Пирогова»

(Віднайдений ескіз ордена «Миколи Пирогова»)

Під час «Німецько-Радянської війни» особливу роль відіграли вітчизняні медики і санітари, які весь час знаходячись на передовій, в найбільш небезпечних осередках бойових дій, самовіддано надавали медичну допомогу мільйонам поранених червоноармійцям і командирам. При цьому нерідко виявлявся справжній, непідробний героїзм і повна самопожертва, не рідко наші медики і санітари гинули в боях разом із звичайними бійцями Червоної Армії. Радянське державне керівництво в свій час розглядало можливість створення спеціального ордена виключно для лікарів і медичного персоналу (*за іншою інформацією лише для офіцерів-медиків) з метою відзначення їхнього героїзму. Було вирішено дати потенційному ордену ім'я Миколи Пирогова – видатного російського хірурга, засновника військово-польової хірургії, головного хірурга Севастополя під час Кримської війни. Постать Миколи Пирогова була досить відома і шанована не лише в СРСР, а й за його межами, тож кращої кандидатури для присвячення її ім'я подібному ордену і годі було шукати.

Відомо про розробку декількох пробних ескізів пропонованої нагороди, проте навіть невідомо чи потрапляли вони коли-небудь на стіл Й. Сталіна. Історія розробки цієї унікальної відзнаки не зберіглася, сама відзнака із незрозумілих нам причин так і не народилася на світ, лишаючись лише ескізом.

Орден «Вітчизняної Війни»

У квітні 1942-го року Й. Сталін визиває до себе начальника тилу РСЧА генерала А. Хрульова і дає йому наказ розпочати роботи по створенню нового бойового ордена СРСР для нагородження радянських військовослужбовців, що відзначилися в боротьбі з гітлерівцями. Цей крок було здійснено через відсутність в радянській нагородній системі військової нагороди, статут якої конкретизував би військовий вчинок, за який цю нагороду можна було отримати. До того ж, в знаки давався і ідеологічний момент – війна була нова, а отже їй принципово був потрібен зовсім новий орден, назва і зовнішній вигляд якого б відображали суть подій, що відбувалися.

Роботи над створенням нового ордена розпочалися невідкладно: працювали художники С. Дмитрієв та О. Кузнецов. Передбачалося, що орден носитиме назву «За воинскую доблесть». Через дві доби з'явилися перші ескізи майбутнього ордена, з них відібрали декілька найкращих варіантів для виготовлення в металі і представлення Й. Сталіну. 18 квітня роботи були представлені на затвердження: за основу майбутнього ордена вирішили взяти проект О. Кузнецова, а ідею напису «ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ВОЙНА» у С. Дмитрієва.

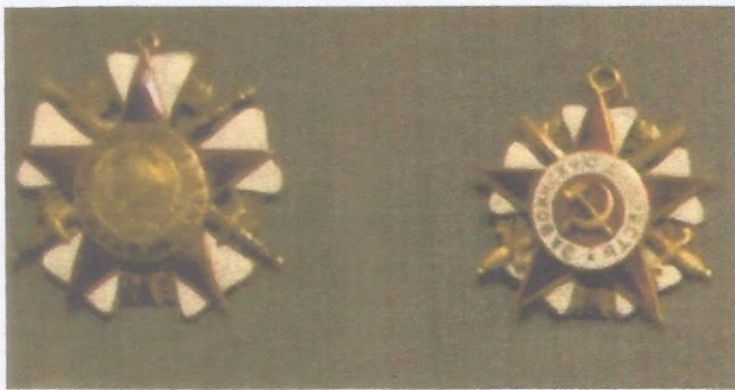
Відкинутий ескіз – за основу форми взятий вже існуючий Орден «Червоної Зірки».

(Відкинуті ескізи)

(Варіанти, що були виготовлені в металі для представлення Й. Сталіну)

Зразки неприйнятого ордена «За військову доблесть» в російському музеї військової форми. Саме ці зразки лягли на стіл Й. Сталіну.

Заснований 20 травня 1942-го року.

Кількість ступенів – 2 ступеня.

Орден «Вітчизняної Війни» став першим радянським орденом, що був розділений на ступені. До того ж, це був перший і єдиний радянський орден, в статуті якого перераховувалися конкретні бойові вчинки, за які борець міг отримати цей орден. Кожен пункт отримав назву «бойової ситуації». Для ордену «Вітчизняної Війни» I ступеня нараховувалося аж 30 таких «бойових ситуацій», для ордену II ступеня – 25. До того ж, право вручати орден було передано військовому командуванню, до командування військових корпусів включно. Окрім всього, протягом 35 років цей орден був єдиним в радянській нагородній системі, що передавався родині загиблого, як пам'ять (*інші ордени було необхідно повертати державі – причина в коштовних металах).

Орденом «Вітчизняної Війни» I ступеня нагороджуються:

- хто влучно вразив і зруйнував особливо важливий об'єкт в тилу противника;
- хто мужньо виконував свої обов'язки в екіпажі літака при виконанні бойового завдання, за яке штурман або льотчик нагороджені орденом Леніна;
- хто збив в повітряному бою, входячи до складу екіпажу:
 - важко-бомбардувальної авіації – 4 літаки;
 - далекої-бомбардувальної авіації – 5 літаків;
 - ближньої-бомбардувальної авіації – 7 літаків;
 - штурмової авіації – 3 літаки.

-хто вчинив, входячи до складу екіпажу:

важко-бомбардувальної авіації – 20-й успішно-бойовий виліт;

далекої-бомбардувальної авіації – 25-й успішно-бойовий виліт;

ближньої-бомбардувальної авіації – 30-й успішно-бойовий виліт;

штурмової авіації – 25-й успішно-бойовий виліт;

винищувальної авіації – 60-й успішно-бойовий виліт;

далекої-розвідувальної авіації – 25-й успішно-бойовий виліт;

ближньої-розвідувальної авіації – 30-й успішно-бойовий виліт;

коректувальної авіації – 15-й успішно-бойовий виліт;

авіації зв'язку – 60-й успішно-бойовий виліт з посадкою на своїй території і 30-й успішно-бойовий виліт з посадкою в районі розташування своїх військ на території, зайнятій противником;

транспортної авіації – 60-й успішно-бойовий виліт з посадкою на своїй території і 15-й успішно-бойовий виліт з посадкою в районі розташування своїх військ на території, зайнятій противником.

-хто організував чітке і безперервне управління авіаційними частинами;

-хто організував чітку і планомірну роботу штабу;

-хто зумів відновити пошкоджений літак, який здійснив вимушену посадку на території противника, і запустити його в повітря;

-хто зумів відновити не менше 10 літаків на передовому аеродромі під вогнем противника;

-хто під вогнем противника зумів вивезти всі запаси з аеродрому і, замінувавши його, не дав можливості супротивникові провести на ньому посадку літаків;

-хто особисто знищив 2 важких або середніх, або 3 легких танка (бронемашини) противника, або в складі гарматного розрахунку – 3 важких або середніх, або 5 легких танків (бронемашин) противника;

-хто придушив вогнем артилерії не менше 5 батарей противника;

-хто знищив вогнем артилерії не менше 3-х літаків противника;

- хто, перебуваючи в екіпажі танка, успішно виконав 3 бойових завдання зі знищення вогневих засобів і живої сили противника або знищив в боях не менше 4-х танків противника або 4-х гармат;
- хто під вогнем противника евакуював з поля бою не менше 3-х танків, підбитих супротивником;
- хто, зневажаючи небезпеку, першим увірвався в дзот (ДОТ, окоп або бліндаж) противника, рішучими діями знищив його гарнізон і дав нашим військам можливість швидкого захоплення цього рубежу;
- хто під вогнем противника навів міст, виправив переправу, зруйновані противником;
- хто під вогнем противника, за дорученням командування, особисто підірвав міст або переправу, щоб затримати рух противника;
- хто під вогнем противника встановив технічний або особистий зв'язок, виправив технічні засоби зв'язку, зруйновані противником, і тим самим забезпечив безперервність управління бойовими діями наших військ;
- хто під час бою особистим почином викинув знаряддя (батарею) на відкриту позицію і розстріляв впритул наступаючого противника і його техніку;
- хто, командуючи частиною або підрозділом, знищив противника переважаючої сили;
- хто, беручи участь в кавалерійському нальоті, врубався в групу противника і знищив її;
- хто з боєм захопив артилерійську батарею противника;
- хто, в результаті особистої розвідки, встановив слабкі місця оборони противника і вивів наші війська в тил противника;
- хто, входячи до складу екіпажу корабля, літака або бойового розрахунку берегової батареї, втопив бойовий корабель або два транспортні противника;
- хто організував та успішно висадив морський десант на території противника;
- хто під вогнем противника вивів з бою свій пошкоджений корабель;
- хто захопив і привів в свою базу бойовий корабель противника;

-хто успішно здійснив постановку мінного загородження на підходах до баз противника;

-хто неодноразовим траленням успішно забезпечив бойову діяльність флоту;

-хто успішним усуненням пошкодження в бою забезпечив відновлення боєздатності корабля або повернення пошкодженого корабля в базу;

-хто відмінно організував матеріально-технічне забезпечення операції наших військ, що сприяло розгрому противника.

Орденем «Вітчизняної Війни» II ступеня нагороджуються:

-хто мужньо виконував свої обов'язки в екіпажі літака при виконанні бойового завдання, за яке штурман або льотчик нагороджені орденом Червоного Прапора;

-хто збив в повітряному бою, входячи до складу екіпажу:

важко-бомбардувальної авіації – 3 літаки;

далекої-бомбардувальної авіації – 4 літаки;

ближньої-бомбардувальної авіації – 6 літаків;

штурмової авіації – 2 літаки;

винищувальної авіації – 2 літаки.

-хто вчинив, входячи до складу екіпажу:

важко-бомбардувальної авіації – 15-й успішно-бойовий виліт;

далекої-бомбардувальної авіації – 20-й успішно-бойовий виліт;

ближньої-бомбардувальної авіації – 25-й успішно-бойовий виліт;

штурмової авіації – 20-й успішно-бойовий виліт;

винищувальної авіації – 50-й успішно-бойовий виліт;

далекої-розвідувальної авіації – 20-й успішно-бойовий виліт;

ближньої-розвідувальної авіації – 25-й успішно-бойовий виліт;

коректувальної авіації – 10-й успішно-бойовий виліт;

авіації зв'язку – 50-й успішно-бойовий виліт з посадкою на своїй території і 20-й успішно-бойовий виліт з посадкою в районі розташування своїх військ на території, зайнятій противником;

транспортної авіації – 50-й успішно-бойовий виліт з посадкою на своїй території і 10-й успішно-бойовий виліт з посадкою в районі розташування своїх військ на території, зайнятій противником.

-хто зумів відновити, освоїти і використовувати захоплений трофейний літак в бойових умовах;

-хто зумів відновити не менше 5 літаків на передовому аеродромі під вогнем противника;

-хто особисто артилерійським вогнем знищив 1 важкий або середній, або 2 легких танка (бронемашини) противника, або в складі гарматного розрахунку – 2 важких або середніх, або 3 легких танка (бронемашини) противника;

-хто знищив вогневі засоби противника вогнем артилерії або мінометів, забезпечивши успішні дії наших військ;

-хто придушив вогнем артилерії або мінометів не менше 3-х батарей противника;

-хто знищив вогнем артилерії не менше 2-х літаків противника;

-хто своїм танком знищив не менше 3-х вогневих точок противника і тим сприяв просуванню нашої наступаючої піхоти;

-хто, перебуваючи в екіпажі танка, успішно виконав 3 бойових завдання зі знищення вогневих засобів і живої сили противника або знищив в боях не менше 3-х танків противника або 3-х гармат;

-хто під вогнем противника евакуював з поля бою 2 танка, підбитих супротивником;

-хто гранатами, пляшками з горючою сумішшю або вибуховими пакетами знищив на полі бою або в тилу противника ворожий танк;

-хто, керуючи частиною або підрозділом, оточеними супротивником, розбив супротивника, вивів свою частину (підрозділ) з оточення без втрати озброєння і військового майна;

-хто пробрався до вогневих позицій противника і знищив не менше одного знаряддя, трьох мінометів або трьох кулеметів противника;

- хто вночі зняв сторожовий пост (дозор, секрет) противника або захопив його;
- хто з особистої зброї збив один літак супротивника;
- хто, борючись з переважаючими силами противника, не здав ні п'яді своїх позицій і заподіяв противнику великих втрат;
- хто організував і підтримував в складних бойових умовах безперервний зв'язок командування з військами, проводячими бій, і тим самим сприяв успіху операції наших військ;
- хто, входячи до складу екіпажу корабля, літака або бойового розрахунку берегової батареї, вивів з ладу або пошкодив бойовий корабель або один транспорт противника;
- хто захопив і привів в свою базу транспорт противника;
- хто своєчасним виявленням противника запобіг нападу на корабель, базу;
- хто забезпечив успішне маневрування корабля, в результаті чого був потоплений або пошкоджений корабель противника;
- хто вмілою і чіткою роботою забезпечив успішну бойову роботу корабля (бойової частини);
- хто організував безперебійне матеріально-технічне забезпечення частини, з'єднання, армії і тим самим сприяв успіху частини, з'єднання.

До того ж:

Нагородження Орденом «Вітчизняної Війни» може бути повторене за нові подвиги і відмінності.

Загалом за роки «Німецько-Радянської війни» орденом «Вітчизняної Війни» I ступеня було здійснено – 324 903 нагородження, а орденом «Вітчизняної Війни» II ступеня – 951 652. Були випадки повторного нагородження однієї і тієї ж людини орденами одного ступеня (*існують кавалери 6 орденів).

Орденом «Вітчизняної Війни» нагороджувалися військові частини і з'єднання радянських військ. Орден також вручали військовим училищам, оборонним підприємствам та навіть містам. Зокрема, в 1974-му році орден отримало українське м. Керч, а в 1981-му році українське м. Корсунь. В 1982-му році орден надали м. Феодосія, а в 1985-му році м. Ізюм.

(Андре Муане – французський військовий льотчик, що був нагороджений трьома орденами «Вітчизняної Війни»)

Окрім всього орденом могли нагороджувати громадян іноземних держав – до 700 осіб. В 1969-му році навіть відбулося надання ордена словацькому селу Склабіня.

В 1985-му році перед помпезним святкуванням 40-річчя перемоги у війні з гітлерівцями, був створений третій тип орденського знаку (*ювілейний) для пам'ятного нагородження всіх активних учасників не лише «Німецько-Радянської», а й вже і «Радянсько-Японської» війн. Всі: маршали; генерали; адмірали; кавалери будь-яких орденів і медалей, отриманих під час війн; а також інваліди війни – нагороджувалися ювілейним орденом «Вітчизняної Війни» I ступеня. Фронтовики, звичайні учасники вказаних війн, що не потрапили в ці категорії отримували ювілейний орден «Вітчизняної Війни» II ступеню. Ювілейним варіантом ордена «Вітчизняної Війни» I ступеня було здійснено близько 2 млн. 54 тис. нагороджень, коли ж ювілейним орденом «Вітчизняної Війни» II ступеня – 5 млн. 408 тис. нагороджень.

Загалом же, за час існування ордена була наступна кількість нагороджень:

I ступінь (бойовий і ювілейний) – 2 487 098.

II ступінь (бойовий і ювілейний) – 6 688 497.

Іван Криклій – українець (*Сумська область); капітан; артилерійський дивізіон під його командою за два дні боїв знищив 32 німецькі танки, сам Криклій особисто підбив 5 машин, проте сам був тяжко поранений. Іван Криклій став першим кавалером Ордена «Вітчизняної Війни» I ступеня, нагороду отримав посмертно (*помер в госпіталі від поранення).

Іван Федоров – народився в Україні (*Харків); радянський льотчик-винищувач, полковник; Герой Радянського Союзу. Один із семи кавалерів 4 Орденів «Вітчизняної Війни» I ступеня та 1 Ордена «Вітчизняної Війни» II ступеня. Учасник військової інтервенції до Іспанії і «Німецько-Радянської війни», пізніше льотчик-випробувач.

Орден «За службу Батьківщині в ЗС СРСР»

(Неприйнятий проект ордену «За воїнські заслуги»)

(Неприйняті проекти орденів «За воїнські заслуги», «Військова відзнака» та «За службу Батьківщині»)

(Неприйнятий проект ордена «Воїнська доблесть. ЗС СРСР» I, II та III ступенів)

До 1974-го року нових «бойових орденів» більше не затверджували, нагородження здійснювали тими, котрі були вже засновані раніше – до війни або ж безпосередньо під час війни. Проте в 1974-му році до справи створення «бойових орденів» було вирішено повернутися. За ініціативи тодішнього Міністра Оборони СРСР – Андрія Гречко (*українського кубанського походження) почав розроблятися проект нового ордена для

радянських військових. Спершу не було чіткої назви для майбутнього ордена, тож відповідно одночасно розроблялися декілька паралельних проектів майбутньої нагороди: Орден «За воїнські заслуги», Орден «Воїнська доблесть. ЗС СРСР», Орден «Військова відзнака», Орден «За службу Батьківщині». До кожного з подібних орденів розроблялися свої ескізи. Врешті-решт, розглянувши вказані проекти було прийнято рішення зупинитися на проекті Ордену «За воїнські заслуги», трохи підкорегувавши його зовнішній вигляд і змінивши його назву на Орден «За службу Батьківщині в ЗС СРСР». Автором реалізованого проекту став полковник Пилипенко.

Заснований 28 жовтня 1974-го року.

Кількість ступенів – 3 ступеня.

Вручався: військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського Флоту, прикордонних і внутрішніх військ.

Підстави для нагородження:

-за успіхи, досягнуті в бойовій і політичній підготовці, підтримці високої бойової готовності військ і освоєнні нової бойової техніки;

-за високі показники в службовій діяльності;

-за успішне виконання спеціальних завдань командування;

-за відвагу і самовідданість, виявлені під час виконання військового обов'язку;

-за інші заслуги перед Батьківщиною під час служби в Збройних Силах СРСР.

Сам орден був встановлений дуже скоро після запровадження Ордена «Трудової Слави», фактично стаючи його аналогом для військових – теж мав три ступеня і схожу систему пільг кавалерам всіх трьох ступенів. Слід згадати і досить незвичну форму орденського знаку – восьмикутну, що не було притаманно для радянської нагородної системи. Саме через це орден прозвали «Шерифською зіркою» та «Бухарською зіркою». Солдати ж називали орден просто: «За порядок в тумбочках».

Загалом орденем I ступеня було відзначено – 13 осіб, орденем II ступеня – 589, а орденем III ступеня – 69 576 осіб. Оскільки нагородження орденем I ступеня проводили лише 13 разів, орден цього ступеня прийнято вважати найбільш рідким серед всіх орденів СРСР, навіть порівняно з Орденем «Перемога».

Перше нагородження орденем III ступеня відбулося 17 лютого 1975-го року, орденем II ступеня 30 липня 1976-го року, а орденем I ступеня в 1982-му році.

Восьмим повним кавалером Ордена «За службу Батьківщині в ЗС СРСР» став українець І. Колодяжний, генерал-лейтенант.

Орден досить активно використовувався для відзначення радянських військових під час вторгнення в Афганістан.

З розпадом СРСР Орден «За службу Батьківщині в ЗС СРСР» майже без суттєвих змін перекочував в 1995-му році в нагородну систему незалежної Білорусі, як Орден «За службу Батьківщині».

Орден «За 30/40 років сумлінно служби

в ЗС СРСР»

(Проект ордена «За 30 років сумлінної служби в ЗС СРСР»)

(Проект ордена «За 40 років сумлінної служби в ЗС СРСР»)

В 70-х роках вище державне керівництво СРСР досить серйозно розглядало проект створення двох нових радянських орденів – Ордену «За 30 років сумлінної служби в ЗС СРСР» та Ордену «За 40 років сумлінної служби в ЗС СРСР».

Слід відзначити, що над створенням нагороди, якою б нагороджували за вислугу років в Радянській державі, задумувалися досить систематично: в 30-х роках розглядався проект створення вислужних медалей за 5, 10 та 20 років служби в Червоній Армії; в 1958-му році була створена відомча медаль «За бездоганну службу» (за 10, 15 та 20 років вислуги); в різні роки за вислугу

років вручали вже створені радянські ордени – орден «Знак Пошани», орден «Червона Зірка», орден «Бойового Червоного Прапора», орден «Трудового Червоного Прапора», «Орден Леніна», що досить логічно понизило значимість і престиж вказаних орденів. Все це вимагало розробки нової нагороди для відзначення і заохочення багаторічної сумлінної служби, не пов'язаної зі здійсненням певного вчинку. Вже згадана відомча медаль «За бездоганну службу» досить непогано покривала категорії військовослужбовців, що мали вислугу до 20 років, проте військовослужбовці із вислугою у 30 та 40 років не мали особливої відзнаки.

Проект почав розроблятися, були створені перші ескізи. В розробках виник Орден «За 30 років сумлінної служби в ЗС СРСР», Орден «За XL років сумлінної служби в ЗС СРСР» та дублюючий його за змістом Орден «За 40 років сумлінної служби в ЗС СРСР».

Не є відомим чи був виготовлений пробний зразок у металі хоч по одному із створених ескізів. Невідомо достеменно чому, проте від проекту створення подібного «вислужного ордена» вирішили відмовитися. Скоріш за все причина такого рішення крилася в самому проекті – недоцільним виглядало створення декількох відзнак за 30 та 40 років вислуги, виникало питання по 25 та 35 рокам вислуги, отже проект тягнув за собою виникнення великої кількості «вислужних нагород», коли ж радянській нагородній системі була потрібна одна, така, щоб могла покрити відразу всі категорії військовослужбовців за їх багаторічну військову службу.

Проте саму ідею так і не полишили, що привело в 1976-му році до створення нової державної нагороди СРСР – Медалі «Ветеран Збройних сил СРСР», якою нагороджували за 25 і більше календарних років сумлінної військової служби. Загалом цю відзнаку встигли отримати до 800 000 осіб, що демонструє сам масштаб проблеми, що існувала.

«Орден Слави»

(Неприйнятий проект «Ордена Багратіона»)

Розробка ордена розпочалася за ініціативи Й. Сталіна, вперше така пропозиція була озвучена 20 червня 1943-го року. 16 серпня 1943-го року розпочалася робота над створенням нового радянського ордену – «Ордену Багратіона» для нагородження осіб рядового і сержантського особового складу Червоної Армії з прописанням конкретних вчинків, за здійснення яких боєць міг отримати цю нагороду. За негласну основу ордена взяли ще царський «Георгіївський хрест» (*стрічка, першочергово пропонувалося чотири ступеня). Орден створювали на честь відомого в народі російського генерала Петра Багратіона – героя «Франко-Російської 1812-го року», загинувшого в битві при Бородіно.

За вересень було зроблено 26 закінчених ескізів, в якості орденської стрічки для майбутньої нагороди взяли «георгіївську стрічку» (*назвали «гвардійська»). За основу майбутньої нагороди художник М. Москальов взяв раніше відкинутий проект Медалі «За розгром німців під Москвою» його ж авторства, над яким він працював з 1941-го року. Начальник тилу генерал А. Хрульов відібрав лише 4 найбільш вдалі ескізи, які і продемонстрував

Й. Сталіну 2 жовтня 1943-го року. Першочерговий проект «Ордену Багратіона» передбачав чотири ступеня, а не три, як буде затверджено пізніше. Передбачалося навіть кріплення ордену на звичайній п'ятикутній колодці проте з бантом. Й. Сталін підтримав ідею із «георгієвською стрічкою» (*досить активно використовувалася російськими колаборантами на боці гітлерівців), проте йому не сподобалося поєднання барельєфа Багратіона і п'ятикінцевої зірки, отже вирішили від чогось відмовитися, у нашому випадку відмовились саме від Багратіона. До того ж Й. Сталін заявив, що перемоги не буває без слави і запропонував нову назву ордену – «Орден Слави».

(Нереалізований проект Москальова – медаль «За розгром німців під Москвою», що ліг в основу «Ордену Багратіона»/«Ордену Слави»)

За пропозицією Й. Сталіна в центрі медальйона ордену була розміщена Спаська вежа з фрагментом Кремлівської стіни по аналогії із полководницьким Орденем «Перемога». Сам напис: «СЛАВА» було вирішено

розмістити не у верхній частині медальйона, а по червоній стрічці, до того ж знову вирішили відмовитися від чотирьох ступенів – прийняли лише три. Варто згадати, що на стадії розробки художник М. Москальов пропонував розмістити в центрі ордена барельєф з портретом Й. Сталіна – цю ідею забракував сам Й. Сталін, котрому продемонстрували виготовлений пробний зразок. Новий ескіз ордена був схвалений 23 жовтня 1943-го року.

(Неприйнятий ескіз «Ордена Слави»)

(Неприйнятий варіант «Ордена Слави» із зображенням Й. Сталіна, виготовлений в металі – М. Москальов)

(«Орден Слави» I, II та III ступенів)

Заснований 8 листопада 1943-го року.

Кількість ступенів – 3 ступеня.

Вручався:

особам рядового та сержантського складу Червоної Армії, а в авіації і особам, які мають звання молодшого лейтенанта, що проявили в боях за Радянську Батьківщину славні подвиги хоробрості, мужності і безстрашності.

«Орденем Слави» нагороджується той, хто:

-увірвавшись першим в розташування противника, особистою хоробрістю сприяв успіху спільної справи;

-перебуваючи в палаючому танку, продовжував виконувати бойове завдання;

-у хвилину небезпеки врятував прапор своєї частини від захоплення противником;

-з особистої зброї влучною стрільбою знищив від 10 до 50 солдатів і офіцерів противника;

-у бою вогнем протитанкової рушниці вивів з ладу не менше двох танків противника;

-знищив ручними гранатами на полі бою або в тилу противника від одного до трьох танків;

-знищив вогнем артилерії або кулемета не менше трьох літаків противника;

- зневажаючи небезпеку, першим увірвався в дзот (ДОТ, окоп або бліндаж) противника, рішучими діями знищив його гарнізон;
- в результаті особистої розвідки встановив слабкі місця оборони противника і вивів наші війська в тил противника;
- особисто захопив в полон ворожого офіцера;
- вночі зняв сторожовий пост (дозор, секрет) противника або захопив його;
- особисто, з винахідливістю і сміливістю пробравшись до позиції противника, знищив його кулемет або міномет;
- будучи в нічній вилазці, знищив склад противника з військовим майном;
- ризикуючи життям, врятував в бою командира від загрожуючої йому безпосередньої небезпеки;
- нехтуючи особистою небезпекою, в бою захопив ворожий прапор;
- будучи поранений, після перев'язки знову повернувся в стрій;
- з особистої зброї збив літак противника;
- знищивши вогнем артилерії або міномета вогневі засоби противника, забезпечив успішні дії свого підрозділу;
- під вогнем противника виконав для наступаючого підрозділу прохід в дротяних загородженнях супротивника;
- ризикуючи життям, під вогнем противника надавав допомогу пораненим протягом ряду боїв;
- перебуваючи в підбитому танку, продовжував зі зброї танка виконувати бойове завдання;
- стрімко врившись на своєму танку в колону противника, зім'яв її і продовжував виконувати бойове завдання;
- своїм танком зім'яв одну або кілька гармат противника або знищив не менше двох кулеметних гнізд;
- перебуваючи в розвідці, добув цінні відомості про противника;
- льотчик-винищувач знищив в повітряному бою від двох до чотирьох літаків-винищувачів противника або від трьох до шести літаків-бомбардувальників;

-льотчик-штурмовик в результаті штурмового нальоту знищив від двох до п'яти танків противника або від трьох до шести паровозів, або підірвав ешелон на залізничній станції або перегоні, або знищив на аеродромі противника не менше двох літаків;

-льотчик-штурмовик знищив в результаті сміливих ініціативних дій в повітряному бою один або два літаки противника;

-екіпаж денного бомбардувальника знищив залізничний ешелон, підірвав міст, склад боєприпасів, пального, знищив штаб якого-небудь підрозділу противника, зруйнував залізничну станцію або перегін, підірвав електростанцію, підірвав греблю, знищив військове судно, транспорт, катер, знищив на аеродромі противника не менше двох літаків;

-екіпаж легкого нічного бомбардувальника підірвав склад боєприпасів, пального, знищив штаб противника, підірвав залізничний ешелон, підірвав міст;

-екіпаж далекого нічного бомбардувальника зруйнував залізничну станцію, підірвав склад боєприпасів, пального, зруйнував портове спорудження, знищив морський транспорт або залізничний ешелон, зруйнував або спалив важливий завод або фабрику;

-екіпаж денного бомбардувальника за сміливі дії в повітряному бою, в результаті чого було збито від одного до двох літаків;

-екіпаж розвідника за успішно виконану розвідку, в результаті якої отримані цінні дані про противника.

Нагороджені «Орденами Слави» всіх трьох ступенів удостоюються права на присвоєння військового звання:

рядові, ефрейтори і сержанти – старшини;

мають звання старшини – молодшого лейтенанта;

молодші лейтенанти в авіації – лейтенанта.

«Орден Слави» став єдиною радянською бойовою нагородою, якою нагороджували виключно людей, жодного разу не присвоюючи його ні військовим частинам, ні громадським організаціям.

Загалом було здійснено понад 1 000 000 нагороджень «Орденем Слави» всіх трьох ступенів. Зокрема, орден I ступеня отримали – 2 678 осіб, II ступеня –

понад 46 000, а III ступеня – до 1 000 000. Нараховується 2 656 повних кавалерів «Ордену Слави» всіх трьох ступенів.

14 січня 1945-го року за мужність і героїзм, виявлені на лівому березі р. Вісла під час Вісло-Одерської операції, всі рядові, сержанти і старшини 1-го батальйону 215-го Червонопрапорного полку 77-ї гвардійської Чернігівської Червонопрапорної орденів Леніна та Суворова стрілецької дивізії були нагороджені «Орденем Слави». Вказаний підрозділ став єдиним, в якому всі бійці за один бій отримали «Орден Слави». За колективний подвиг воїнів 1-го стрілецького батальйону Військова Рада 69-ї армії присвоїла йому почесне найменування «Батальйон Слави».

Нечепорчукова Мотрона Семенівна – українка; гвардії старшина медичної служби; санітарний інструктор санітарної роти; одна із чотирьох жінок, що здобули «Орден Слави» всіх трьох ступенів.

Маловідомий факт – небагато чисельні, але дійсно проведені нагородження «Орденами Слави» американських військовослужбовців – союзників під час Другої Світової.

По закінченню Другої Світової нагородження «Орденем Слави» не припинялося. В 1956-му році СРСР здійснив вторгнення на територію Угорщини, придушивши демократичну революцію в країні. За участь у вказаних подіях було «Орденем Слави» III ступеня було нагороджено 1 503 особи.

Останні нагородження «Орденем Слави» відбулися аж в 1969-му році і стосувалися вони прикордонного конфлікту СРСР з комуністичним Китаєм щодо належності острова Даманський¹.

¹ Конфлікт відбувся у березні 1969-го року через територіальний спір. 58 радянських військових загинули, а 94 були поранені. Втрати комуністичного Китаю склали – до 300 військових загиблими. Острів переходить під юрисдикцію комуністичного Китаю.

Орден «Трудовой Славы»

Перша спроба народження подібного ордену датується червнем 1967-го року. Вочевидь не малу роль в планах створення нового радянського ордену відігравала і близькість 50-річного ювілею «Жовтневої Революції». Саме тоді, 28 червня 1967-го року в Секретаріат Президіуму Верховної Ради СРСР поступає документ за підписом заступника керівника Головного Управління «ГОЗНАКа» Міністерства фінансів Радянського союзу П. Пирогова із детальним описом нової радянської нагороди – Ордену «Трудовой Славы».

«Описание ордена "Трудовая Слава"»

Орден "Трудовая Слава" изготавливается из серебра и представляет собой позолоченную эмалевую пятиконечную звезду, расположенную на серпе и молоте из серебра без золочения.

В центре эмалевой звезды - круг с надписью: "ТРУДОВАЯ СЛАВА". В центре круга изображен индустриальный пейзаж на фоне синей эмали. В нижней части ордена расположено изображение двух перекрещивающихся снопов из золота. Для прикрепления к одежде ордена "Трудовая Слава" служит пятиугольная колодка, покрытая шелковой муаровой лентой. Лента красного цвета. В средней части ленты сиреневая полоса, на которой расположены пять узких полос светло-зеленого цвета. Орден и колодка соединяются между собой серебряным промежуточным звеном».

(Неприятний зразок у металі)

Розпочалася робота із розробки незатвердженої нагороди. Був виготовлений зразок запропонованої нагороди, вигляд якого повністю відповідає вище викладеному опису.

Майбутній орден пропонувався лише в одній, а не в трьох ступенях, як його буде затверджено згодом. Вочевидь далі справа із заснуванням нової нагороди не пішла, повернутися до неї змогли лише в 1974-му році, проте відмовилися від раніше запропонованого дизайну.

Розпочалися роботи із вироблення дизайну нового ордену, був виготовлений цілий ряд знаків ордену в металі для демонстрації перед своїм затвердженням. Принциповим моментом в цій роботі вочевидь було створення Ордену «Трудової Слави» не в одній, як пропонувалося в 1967-му, а вже в трьох ступенях.

(Неприйняті зразки ордену в металі)

(Неприйняті зразки ордена в металі)

18 січня 1974-го року Наказом Президії Верховної Ради СРСР був затверджений новий радянський орден – Орден «Трудової Слави» у трьох ступенях. Автором ордена став художник фабрики «ГОЗНАК» Ю. М. Єгоров. Орден став єдиним із всієї радянської нагородної системи «трудовим

орденом», що був розділений на ступені. До того ж по своєму статуту і прописаним пільгам кавалерам всіх трьох ступенів ордену, орден рівнявся з бойовим «Орденем Слави» часів «Німецько-Радянської війни».

Вручався:

робітникам і майстрам промисловості, транспорту, будівництва та інших галузей матеріального виробництва, колгоспникам і працівникам сільського господарства, а також працівникам невиробничої сфери за самовіддану і високопродуктивний довголітню працю на одному підприємстві, в установі, організації, колгоспі або радгоспі. Також орденем нагороджувалися вчителі (викладачі), вихователі, майстри виробничого навчання за успіхи в навчанні та вихованні дітей і підлітків, підготовці їх до життя і праці та довголітню роботу в одному навчально-виховному закладі.

Підстави для нагородження:

-за високі виробничі показники, систематичне перевиконання норм виробітки і планів;

-за досягнення високої продуктивності праці, виготовлення продукції високої якості, економію матеріалів і скорочення трудових витрат;

-за новаторство у праці, цінні винаходи та раціоналізаторські пропозиції, активну участь в освоєнні і використанні нової техніки і прогресивної технології;

-за досягнення високої врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тваринництва;

-за великий трудовий внесок в скорочення термінів і поліпшення якості будівництва виробничих потужностей, культурно-побутових об'єктів, житлових будинків і своєчасне введення їх в експлуатацію;

-за великі успіхи в навчанні і вихованні молодих робітників, колгоспників;

-за успіхи в навчанні та вихованні дітей і підлітків, підготовці їх до життя і праці.

Саме нагородження здійснюється лише при умові багаторічної праці нагородженого на одному підприємстві, в закладі, організації, колгоспі чи радгоспі, в одному навчально-виховному закладі.

Перше нагородження новим орденом датується 9 серпнем 1974-го року (III ступінь). Останнє ж нагородження цим орденом датується 21 грудня 1991-го року. Загалом же з 1974-го по 1991-й роки Орденом «Трудової Слави» було проведено наступну кількість нагороджень:

1-й ступінь – 983;

2-й ступінь – 41 218;

3-й ступінь – 611 242.

983 особи стали повними кавалерами Ордена «Трудової Слави» всіх трьох ступенів.

МЕДАЛІ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ

Разом із заснуванням нових орденів Радянської держави, поступово почали з'являтися і медалі. Це було пов'язано із необхідністю зменшити масовість видачі радянських орденів при нагородженнях, що з роками ставали лише все більш масовішими. Особливі корективи в створення нових медалей внесло втягнення СРСР до Другої Світової війни. Кожна нова медаль перед своїм народженням проходила детальну стадію розробки і вдосконалення, методом створення численних її ескізів. Незатвердженні ескізи поступово зникали і губилися. В цій частині книжки зроблена спроба часткової їх демонстрації на основі відомих нам архівних знахідок.

Окрема тема – це так і не засновані, незатвердженні проекти нових радянських медалей. І сьогодні не є віднайдені жодні ескізи таких радянських проектів, як: Медаль «За відвагу і героїство», Медаль «Івана Павлова», Медаль «Дмитра Менделєєва», Медаль «Миколи Чернишевського». Це робота, яку доведеться виконати вочевидь вже іншим фалеристам-інтузіастам, оскільки на даний момент простеження шляху хоч однієї із вказаних проектних медалей не є можливим. Проте сам факт існування подібних проектів не викликає жодних сумнівів, тож багато цікавих знахідок, які будуть зроблені в наступних десятиріччях чекають нас ще попереду.

Медаль «Золота Зірка»

13 лютого 1934-го року до Москви доходить звістка про катастрофу з пароплавом Челюскін, котрий був пошкоджений льодовиками і затонув в Чукотському морі, 104 людини опиняються на кризі в надзвичайно жакливих умовах. Москва розпочинає операцію з порятунку «челюскінців» за допомогою полярної авіації, котра з надзвичайно важкими зусиллями змогла знайти табір людей, що пережили катастрофу. «Челюскінців» було врятовано, а відважним льотчикам була негайно надіслана урядова телеграма про намір направлення пропозиції до ЦВК СРСР щодо затвердження вищого ступеня відзначення, пов'язаного із здійсненням геройського вчинку – Звання «Герой Радянського Союзу». 16 квітня 1934-го року пропозиція була затверджена ЦВК СРСР в редакції: **«Установить высшую степень отличия — присвоение за личные или коллективные заслуги перед государством, связанные с совершением геройского подвига, звания Героя Советского Союза».** Проте створення жодної нової нагороди не передбачалося, планувалося лише видавати грамоту від ЦВК СРСР. Згодом нагородженням Званням «Герой Радянського Союзу» розпочали видавати вже існуючі «Ордена Леніна» (*закріплено постановою від 29 липня 1936-го року).

20 квітня 1934-го року Звання «Героя Радянського Союзу» отримали 7 полярних льотчиків, що приймали участь в операції по порятунку «челюскінців». А вже 31 грудня 1936-го року відбулося перше нагородження за військові заслуги – нагородили 17 командирів «РСЧА», що приймали участь в радянській військовій інтервенції до Іспанії.

(Неприйнятий ескіз)

Досить скоро постало питання, пов'язане з неможливістю відрізнити «Героїв Радянського Союзу» від звичайних кавалерів «Ордена Леніна». Це викликало необхідність в створенні окремої нагороди, якою б нагороджували виключно людей, отримавших Звання «Герой Радянського Союзу». Розпочалася робота над розробкою нової нагороди – більшість ескізів поєднували надзвичайне різноманіття головних державних символів СРСР та барельєфів з портретами В. Леніна та Й. Сталіна, як головних лідерів і символів СРСР.

(1/2/3)

1. Неприйнятий ескіз.

2. Можливий вигляд нагороди, якби її виготовили в металі.

3. Неприйнятий ескіз.

Із запропонованих ескізів відібрали декілька, на основі яких були виготовлені зразки майбутньої нагороди в металі для демонстрації Й. Сталіну. «Вождь всіх народів» відразу ж вибрав один із запропонованих йому варіантів – «Золоту Зірку».

Наказом Президії Верховної Ради СРСР від 1 серпня 1939-го року було введено спеціальний знак відмінності для «Героїв Радянського Союзу» – Медаль «Герой Радянського Союзу». Наказом від 16 жовтня 1939-го року був затверджений зовнішній вигляд вже існуючої медалі, котру почали називати – Медаль «Золота Зірка».

(Незатверджений проект «Тричі Герой СРСР»)

Від тепер передбачалася можливість кількаразового нагородження Званням «Герой Радянського Союзу» однієї і тієї ж особи. Це в свою чергу викликало нові експерименти із створенням нових ескізів. Проте від заснування окремих нагород для декількаразових «Героїв Радянського Союзу» змогли відразу ж відмовитися, їм просто видавали нову Медаль «Золота Зірка».

Звання «Герой Радянського Союзу» стає вищою державною нагородою СРСР. Нагородженому цим званням окрім Медалі «Золота Зірка» продовжували вручатися Грамота Президії Верховної Ради СРСР та «Орден Леніна».

До початку 1941-го року Звання «Герой Радянського Союзу» отримали 626 осіб, серед них три жінки і п'ять двічі Героїв: інтервенція в Іспанію – 60 осіб; Хасан – 26 осіб; Халхін-Гол – 70 осіб; Війна з Фінляндією – 412 осіб; війна в Китаї – 14 осіб. Більшість нагороджених отримали це звання в роки «Німецько-Радянської війни» – 91,2% від загальної кількості всіх нагороджених – 11 657 осіб, із яких 3 051 посмертно. За роки війни 108 осіб стали «Героями Радянського Союзу» двічі, звання отримали 90 жінок (*із них 49 посмертно). Окрім всього Звання «Герой Радянського Союзу» отримали 13 військових союзних Радянському Союзу іноземних армії, а також 4 французьких пілоти. За «Радянсько-Японську війну» були нагороджені ще 93 особи, з них 6 двічі.

В подальшому СРСР вже не вів офіційно активних воєн, велися тж. «неоголошені війни» і локальні військові конфлікти на загальному тлі «Холодної війни». Найбільша кількість нагороджених була за вторгнення в Демократичну Республіку Афганістан – 85 осіб, із яких 28 були нагороджені посмертно.

Загалом же за роки існування СРСР Звання «Героя Радянського Союзу» отримали 12 777 людей (*не враховано 72 позбавлених цього звання і 13 осіб, що отримали звання необгрунтовано, тож були його позбавлені), в тому числі двічі – 154, тричі – 3, чотирижды – 2. Загалом же 40 громадян іноземних держав стали «Героями Радянського Союзу». Останнє нагородження відбулося вже 24 грудня 1991-го року (*26 грудня 1991-го року СРСР припинив своє існування), нагороду вручили вже 16 січня 1992-го року, коли СРСР вже не існувало.

Українець Іван Кожедуб – тричі Герой Радянського Союзу; має 64 повітряні перемоги; найрезультатніший ас Другої Світової в авіації всієї Антигітлерівської коаліції.

Валентина Гризодубова – українка (*Харків); перша жінка – «Герой Радянського Союзу» (1938-й рік); радянська льотчиця; полковник авіації; учасниця рекордного перельоту з Москви на Далекий Схід в 1938-му році; учасниця «Німецько-Радянської війни» – здійснила 200 бойових вильотів.

Валя Котик – українець (*Хмельницька область); радянський піонер; в роки «Німецько-Радянської війни» партизан-розвідник; був наймолодшим «Героєм Радянського Союзу» – в 14 років; загинув в 1944-му році, «героя» отримав в 1958-му році.

За своїм національним складом найбільше серед «Героїв Радянського Союзу» було росіян, відразу на другому місці йшли українці, а далі білоруси, татари, євреї. Найменший показник був у якутів (3) та молдаван (2). З 1934-го до 1959-го «Героя Радянського Союзу» отримали 12 172 людини, серед них 2 319 були українцями.

Найбільша же кількість «Героїв Радянського Союзу» відносно до повної кількості представників свого народу – це осетини.

Рідко згадуваний факт – в лавах «Української Повстанської Армії» (УПА) були два «Герої Радянського Союзу», ще один був активним членом «ОУН»:

(1/2/3)

- 1.Іван Сокол.
- 2.Степан Вайда.
- 3.Іван Кілюшик.

-Іван Сокол, 1925 р. н., українець; в 1942-му році втік від німців при спробі вивезти його на примусові роботи у Німеччину; натрапив на відділ «УПА», до якого і приєднався, пройшов вишкіл, навчився воювати з кулеметом. В березні 1944-го був мобілізований до Червоної Армії. Відзначився в багатьох боях, а 12 січня 1945-го року особисто знищив з кулемета 70 німецьких солдат і офіцерів, 15 січня знищив ще понад 100 гітлерівців, 26 січня ще 60. 10 квітня 1945-го року герой отримав «Орден Леніна» і Медаль «Золота Зірка». З радянської армії І. Сокол повернувся лише в 1950-му році.

-Степан Вайда, 1922 р. н., українець; член «ОУН», працював в мукачівському проводі «ОУН»; прийняв участь в створенні Збройних Сил «Карпатської України» – формації «Карпатська Січ», в 1939-му році приймав участь в «Угорсько-Українській Війні» (*гітлерівська Німеччина виступила союзником угорців). Степан Вайда був інтернований в Оренбурзьку область, проте уряд окупованої Чехословацької республіки розпочав формування

власних підрозділів на території СРСР, до такого підрозділу зголосився і С. Вайда. Чеські добровольці добре себе виявили в битві при с. Соколове, проте закарпатських українців-учасників бою принципово не нагородили. Утворено Першу чехословацьку бригаду, до якої потрапив і С. Вайда, як танкіст, а в 1943-му як командир танкового взводу. Бригада активно відзначилася при звільненні території України, в 1945-му С. Вайда керував танковою ротою, а пізніше і цілим танковим батальйоном (*на 80% складався із українських закарпатців). 6 квітня 1945-го року С. Вайда загинув в бою за Дукельський перевал, день тому він особисто знищив два німецькі танки. Існує і альтернативна версія – С. Вайду ліквідували радянські спецслужби, що розкрили його співпрацю з українським підпіллям. 10 серпня 1945-го року С. Вайда був нагороджений званням «Герой Радянського союзу» посмертно.

-Іван Кілюшик, 1923 р. н., українець; мобілізований у березні 1944-го, через три місяці відзначився мужністю при захопленні плацдарму на р. Західна Двіна. Герою вручили «Орден Леніна» і Медаль «Золота Зірка», наступного дня дали відпустку, І. Кілюшин попри застереження поїхав у рідне село, що контролювалося «УПА». 10 серпня 1944-го року до хати батьків Кілюшика зайшли повстанці «УПА» і вийшли з неї вже разом з ним. При СРСР було прийнято вважати, що Кілюшик добровільно вступив в «УПА», проте сьогодні відомо, що він перебував на нелегальному положенні не з власної волі. Скоріш за все повстанці могли утримувати Кілюшика задля пропаганди. Проте одночасно з цим прийнято вважати, що Кілюшик значно применшував свою участь в діяльності «УПА» та характер свого примусового утримання (*принаймні шанс втечі у нього і його рідні лишався майже весь час), це загадка, на яку ми вже не отримаємо відповіді. Принаймні достеменно відомо, що: «УПА» не вживала пропаганду подібного характеру; «УПА» в умовах підпілля і важких катастроф 1944-го року не мала можливості постійно тримати людину в «заручниках» та ще й дозволити собі давати такому «заручнику» зброю; 1944-й рік – масові програші «УПА» в боях із НКВС і процес переформування великих підрозділів у малі боївки – в таких умовах можливість примусового утримання людини та ще й такий довгий час здається нереальною.

В березні 1945-го Кілюшик був виявлений НКВС на горіщі власної хати зі зброєю в руках (!!!), заарештований, засуджений на 10 років таборів ГУЛАГУ, пізніше позбавлений звання «Герой Радянського Союзу».

«Медаль Нахімова»

(Незатверджені ескізи «Медалі Нахімова»)

Всередині 1943-го року Нарком ВМС М. Кузнецов звертається до Й. Сталіна із пропозицією про заснування нових державних нагород СРСР, носячих імена великих російських флотоводців. Тоді Й. Сталін цю пропозицію проігнорував, проте до неї повернулися в 1944-му році. Саме тоді розпочалася розробка двох радянських орденів – «Ордена Нахімова» та «Ордена Ушакова» для морських офіцерів. Разом із новими «полководницьми орденами» вирішили заснувати і однойменні медалі для матросів, мічманів та прапорщиків. Розпочалася розробка ескізів, які були представлені Й. Сталіну на схвалення. Підтримку здобуває проект архітектора М. Шепилевського, який був виконаний художниками Діодоровим, Хомичем і Волковим.

Заснована 3 березня 1944-го року.

Вручалася: матросам і рядовим, старшинам і сержантам, мічманам і прапорщикам Військово-морського флоту СРСР.

Підстави для нагородження:

- за вмілі, ініціативні та сміливі дії, що сприяли успішному виконанню бойових завдань кораблів та частин на морських театрах;
- за мужність при захисті державного морського кордону;
- за самовідданість при виконанні військового обов'язку.

Загалом було видано понад 13 000 медалей.

Медаль «Партизанові Вітчизняної війни»

Починаючи із 1941-го року на окупованих гітлерівцями радянських територіях почали діяти радянські партизани. Слід зазначити, що перший рік війни був для цього руху найбільш потенційним – сотні тисяч дезорганізованих і заблукалих, відсталих військових лишилися на окупованій німцями території, перебували в оточенні. Проте перейти до партизанської боротьби вони не могли, оскільки радянська військова тактика не передбачала, як самої можливості відступу так і переходу до партизанської війни. Невеличкі ж формування, що все ж були створені в 1941-му році були майже неактивними. Таке положення поширилося і на 1942-й рік. Активізація партизанського руху припадає на 1943-й рік. Партизани формують великі підрозділи і з'єднання, ведуть бої з тилowymi частинами німців, проводять саботажні і диверсійні акції в їх тилу. Проте тут слід зазначити, що в безпосередні бої з німецькими силами партизани вступали досить рідко, навіть маючи чисельну перевагу. Саботажні акції теж були малоефективними через простий момент – т.к. «рейкова війна» була від самого початку провальною. Цей провал крився в тому, що німці не відчували браку в рейках, які відразу ж заміняли на нові, водночас вони відчували катастрофічний брак потягів і вагонів. Проект вчинення диверсій саме проти німецьких потягів не здобув підтримки через фактичний переворот, що трапився в штабі партизанського руху – керівництво перейшло до партійців, які не розумілися ні в тактиці, ні в самій суті партизанської війни. І все ж радянські партизани завдавали відчутного клопоту гітлерівцям, відволікали їх сили. Загалом на окупованих територіях СРСР діяли до 6 200 партизанських загонів і з'єднань, чисельність партизанів сягала 1 000 000 осіб. Поза межами СРСР в партизанських формуваннях билися ще до 40 000 громадян Радянського союзу (наприклад у Франції, Італії).

(Зразки саморобних, «кущових» партизанських нагород)

БШПД
Партизанская бригада
им. РОКОССОВСКОГО

5 июля 1944 года

УДОСТОВЕРЕНИЕ.

Выдано Комиссару Дедару
отр. им. Рокоссовского
тов. Нигамасву Ш. И.

В том, что он в день 2-х летия дейст-
вия бригады в тылу врага, награжден
юбилейной — памятной медалью

За Храбрость

Комбриг:
майор

(Романов)

Комиссар бригады
ст. лейтенант

(Нигамасев)

Нач. штаба
майор

(Дорменев)

(Зразок посвідчення до «кущової» партизанської нагороди)

Досить багато партизан здійснювали героїські вчинки, що викликало необхідність у відзначенні. Проте характер ведення партизанської війни не давав можливості провести відзначення партизанів державними нагородами. Перші спроби вирішити цю проблему були здійснені самими партизанами — вони почали виготовляти власні «кущові» нагороди, які б копіювали зовнішній вигляд або ж повторювали назви існуючих державних нагород. Іноді робилися досить оригінальні відзнаки, які не мали аналогів у державній нагородній системі СРСР. Більше дивує той факт, що партизанські формування розпочали ще й видачу посвідчень до виготовлених ними «кущових» відзнак.

Проте це звісно ж не вирішувало жодним чином проблему, а лише зайвий раз свідчило про ігнорування її розв'язання. Тож вище державне керівництво СРСР вирішило задуматися над створення нової державної нагороди, покликаної нагороджувати виключно учасників антинацистського партизанського і підпільного руху.

(Незатвержені ескізи)

Розпочалася робота над створення такої нагороди – Медалі «Партизанові Вітчизняної війни». Спершу планувалося виготовити медаль виключно у одному ступені, пропонувалися досить цікаві проекти щодо зовнішнього вигляду майбутньої нагороди. Найкращі проекти продемонстрували Й. Сталіну, котрий затвердив ескіз художника М. Москальова. Затверджена медаль з'явилася вже в двох ступенях.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом медаль «Партизанові Вітчизняної війни», використавши неприйнятий ескіз.

(Перший варіант стрічок – відкинтий)

Заснована 2 лютого 1943-го року.

Кількість ступенів – 2 ступеня.

Вручалася партизанам, керівному складу партизанських загонів та організаторам партизанського руху.

Медаллю «Партизанові Вітчизняної війни» I ступеня нагороджувалися партизани, начальницький склад партизанських загонів і організатори партизанського руху за відвагу, геройство і видатні успіхи в партизанській боротьбі за радянську Батьківщину в тилу німецько-фашистських загарбників.

Медаллю «Партизанові Вітчизняної війни» II ступеня нагороджувалися партизани, начальницький склад партизанських загонів і організатори партизанського руху за особисту бойову відзнаку у виконанні наказів і завдань командування, за активне сприяння в партизанській боротьбі проти німецько-фашистських загарбників.

Загалом було видано 56 883 медалі I ступеня та 70 992 медалі II ступеня.

Серед нагороджених цією медаллю є досить багато громадян інших держав, що також приймали активну участь в антинацистському русі опору.

Сидір Ковпак – українець (*Полтавська область); один із керівників українського радянського партизанського руху; командир Першої Української партизанської дивізії; двічі Герой Радянського Союзу; генерал-майор.

Юхим Осипенко – українець; радянський партизан; мінер; кавалер Медалі «Партизанові Вітчизняної війни» за № 1.

Нагородження священика Федора Пузанова, кавалера трьох «Георгіївських хрестів» медаллю «Партизану Вітчизняної війни». Ф. Пузанов допомагав партизанам харчами і речами, займався розвідкою та врятував від насильного вивезення до Німеччини 300 своїх односельців.

Досить відомим є факт спільної боротьби між українськими радянськими партизанами та повстанцями «УПА», проте це досить складне питання, оскільки окрім боїв між обома сторонами уклалися договори про нейтралітет, проводився обмін зброєю та харчами, велися спільні антигітлерівські акції – про це чомусь не згадують. Більшість домовленостей зводилися до пропущення радянських партизан через райони, контрольовані повстанцями та відповідно непоширення комуністичної пропаганди в цих районах самими партизанами. Співпраця була хоч і холодна, але все ж вимушена для обох сторін. Більшість же конфліктів зводилася до грабувань, які радянські партизани здійснювали під час своїх рейдів у цивільного населення, часто доходючи до насильства і викликаючи цим каральні акції німців на певні населені пункти (*в «УПА» були окремі структури, що займалися організацією продовольчого постачання). Проте все ж співпраця була, як була і взаємна боротьба з гітлерівцями і про це слід згадувати.

Натомість, це питання не є предметом дослідження цієї роботи. Натомість, це питання не є предметом дослідження цієї роботи. Натомість, це питання не є предметом дослідження цієї роботи.

Медаль «За відзнаку у військовій службі»

(Неприйняті ескізи)

В 1974-му році одночасно із вже згаданим Орденом «За службу Батьківщині в ЗС СРСР» розроблявся і інший проект – Медаль «За відзнаку у військовій службі». Було запропоновано декілька досить цікавих ескізів, із яких вибрали проект художника Жука. За основу майбутньої медалі взяли проект незаснованого в 1970-му році ювілейного знака до 25-річчя перемоги в війні.

Заснована 28 жовтня 1974-го року.

Кількість ступенів – 2 ступеня.

Вручалася: військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту, прикордонних та внутрішніх військ.

Підстави для нагородження:

- за відмінні показники у бойовій та політичній підготовці;
- за особливі відзнаки під час навчань та маневрів, під час несення бойової служби та бойового чергування;
- за відвагу, самовідданість та інші відзнаки під час проходження військової служби.

Загалом медаллю I ступеня було здійснено – до 20 000 нагороджень, медаль II ступеня отримали – 120 000 осіб.

Медаль досить активно використовувалася для відзначення радянських військових під час вторгнення в Афганістан.

Ювілейна медаль «XX років РСЧА»

(Незатверджений ескіз)

Перед помпезним ювілеєм 1938-го року до 20-річчя з дня заснування «Робітничо-Селянської Червоної Армії» і Військово-Морського Флоту постало питання створення першої в історії радянської нагородної системи ювілейної медалі. Почалася робота із створення ескізів майбутньої нагороди, обрали малюнок художника Дмитрієва.

24 січня 1938-го року вийшов Наказ Президії Верховної Ради СРСР про заснування ювілейної медалі «XX років РСЧА». Все це відбувалося на тлі тривалих масових репресій проти командного складу тієї самої «Робітничо-Селянської Червоної Армії»¹.

Вручалася:

особам кадрового командного і керуючого особового складу РСЧА та ВМС СРСР, котрі прослужили в лавах РСЧА і ВМС СРСР (на момент 23 лютого 1938-го року²) 20 календарних років (*враховувалися і роки служби в загонах і дружинах Червоної Армії під час громадянської війни) і заслуженим перед Батьківщиною учасникам громадянської війни і війни за свободу і незалежність Вітчизни, що числяться в лавах РСЧА та ВМС СРСР.

Окрім всього медаль могли отримати особи, що отримали Орден «Бойового Червоного Прапора» в роки громадянської війни.

В період з 1938-го по 1940-й рік ювілейну медаль отримали 32 127 осіб. Загалом же медаль отримали 37 504 особи.

¹ Внаслідок декількарічних репресій в РСЧА із 733 вищих командирів і політпрацівників залишається лише 154. Сухопутним війська РСЧА – основному роду військ, бракувало аж 66 900 офіцерів. По статистиці лише 7-10 радянських офіцерів після репресій мали вищу військову освіту, із 100 офіцерів 37 могли не мати навіть середньої освіти.

² В 1922-му році в Радянській державі відбулося встановлення «Дня Червоної армії і флоту». Це святкування припало саме на 23 лютого. Починаючи з 1949-го року свято перейменовують на «День Радянської армії і Військово-морського флоту». В радянські роки виник міф про нібито перемогу червоноармійців над німцями під Нарвою, де їх намагався зупинити Павло Дибенко на чолі із загonom червоних моряків. Проте тоді Дибенко зазнав катастрофічної поразки, втік і саме через це потрапив під суд. Безпідставність обрання саме цієї дати визнав в 1933-му році і наш співвітчизник Климент Ворошилов.

Проект медалей за вислугу в Червоній Армії

В 30-х роках минулого сторіччя досить серйозно розроблявся сьогодні маловідомий нам проект створення медалей за вислугу років в Червоній Армії. Зокрема, відомі ескізи та різні пробні зразки у металі таких відзнак, як:

- Медаль «За відмінну 20-річну службу в Червоній Армії»;
- Медаль «За відмінну 10-річну надстрокову службу в Червоній Армії»;
- Медаль «За відмінну 5-річну надстрокову службу в Червоній Армії».

Існує досить багато різновидів, що відрізняються різними написами і зображеннями на аверсі та реверсі, різним розміром та кольором метала. Вочевидь одночасно розробляли декілька можливих варіантів цієї відзнаки для подальшого порівняння і затвердження найкращих зразків. Не виключено, що медаль «За відмінну 20-річну службу в Червоній Армії» могли розробляти до 20-річного ювілею Червоної Армії і ВМС СРСР в 1938-му році. Причина по якій ці медалі так і не були реалізовані не є відома.

Досить багато питань викликає і статус цих медалей у випадку їх подальшого затвердження – державні (*малоймовірно) чи відомчі (*не типово для 30-х років створювати відомчі медалі, більш правдоподібними були б нагрудні знаки). На даний момент ситуація із їх статусом не прояснилася.

(Ескізи медалей за 10-річну службу)

(Медаль «За відмінну 20-річну службу в Червоній Армії» в металі)

(Інші варіації медалі – різний розмір)

(Медаль за 10-річчя служби в Червоній Армії в металі)

(Медалі за 10 та 5 років служби в Червоній Армії в металі)

Медаль «За відмінну 5-річну надстрокову службу в Червоній Армії» – варіант відрізняється від вищенаведеного.

Лише 28 січня 1958-го року народилися подібні відзнаки – Медаль «За бездоганну службу» в трьох ступенях (за 20, 15 та 10 календарних років сумлінної служби відповідно). Проте ця медаль була відомчою нагородою Міністерства Оборони, Міністерства Внутрішніх Справ та Комітета Державної Безпеки (*відрізнялися написами на реверсі, а у випадку з КДБ і латинськими цифрами на аверсі).

Медаль «За хоробрість»

Під час «Німецько-Радянської війни» вищим державним керівництвом СРСР розглядався проект заснування нової державної нагороди – Медалі «За хоробрість». Був навіть виготовлений відповідний пробний зразок у металі для демонстрації вищому державному керівництву країни, проте далі справа не пішла. Проект було згорнуто.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом медаль «За хоробрість», використавши неприйнятий ескіз.

Медаль «За бойові відмінності»

(Пробні зразки у металі)

1938-й рік, через масовість нагороджень радянських орденів було вирішено ввести нагороди меншого рангу – медалі, аби зменшити кількість видачі орденів при нагородженнях. 17 жовтня 1938-го року були засновані дві радянські медалі: «За відвагу» та «За бойові заслуги». Не пізніше цього ж часу розроблялася ще одна маловідома нам нагорода – Медаль «За бойові відмінності», котра за своїм характером має пряме відношення до затвердженої медалі «За бойові заслуги». Вочевидь цей проект був пробним або ж паралельним.

Після створення ескізів були виготовлені декілька пробних зразків Медалі «За бойові відмінності» двох різновидів, що окрім всього відрізнялися одна від одної і своїм розміром. Невідомо чи лягали вказані зразки коли-небудь на стіл Й. Сталіна, проте їх з невідомих нам причин було відкинуто. Замість них на світ народилася всім відома Медаль «За бойові заслуги».

Ювілейна медаль

«50 років радянської влади в СРСР»

(Пробні зразки незатвердженої медалі, виготовлені у металі)

В 1967-му році до широко відзначаємого півсторічного ювілею «Жовтневої Революції» і приходу до влади російських більшовиків, розроблявся маловідомий проект ювілейної Медалі «50 років радянської влади в СРСР». Медаль планувалося зробити державною нагородою. Проект медалі почав розроблятися ще до почату розробки вище описаного Ордена «Жовтневої Революції», до того ж стрічка майбутнього Ордена «Жовтневої Революції» спершу була розроблена саме для цієї незатвердженої медалі, а вже потім дісталася ордену в спадок.

Було підготовлено цілий ряд ескізів майбутньої ювілейної медалі – на кожному був зображений барельєф В. Леніна, як не тільки очільника, а й невід'ємного символу революції і Радянської держави в цілому. На основі найкращих ескізів на Ленінградському Монетному Дворі були виготовлені

декілька різних зразків цієї медалі у різних формах. Отримані зразки вийшли досить якісними і чіткими, що можна побачити на ілюстраціях. Проект статуту медалі не зберігся, невідомо навіть достеменно про його точне існування. Можна лише припустити, що медаль у випадку свого затвердження мала б аналогічні пункти статуту із пізніше затвердженим замість неї Орденом «Жовтневої Революції».

Достеменно не є відома причина чому від проекту вирішили відмовитися. Замість ювілейної медалі розпочалася негайна розробка проекту Ордена «Жовтневої Революції», який як вже було згадано отримав у спадок від нездійсненої медалі свою орденську стрічку.

Медаль

«За бойові дії на Карельському перешийку»

(Ескіз медалі – неправильне розташування напису)

(Зразок медалі в металі)

(Зразок медалі в металі)

Медаль «За бойові дії на Карельському перешийку» – незатверджений проект державної нагороди СРСР (*скоріш за все), що розроблявся в другій половині 1939-го року. Ймовірно пропозиція про заснування подібної відзнаки була направлена Й. Сталіну разом із відомим знаком «Карельський перешийок», котрий був виготовлений в металі лише у декількох екземплярах, така ж доля спіткала і продемонстрований вище пробний зразок медалі (*виготовили у різних металах – щонайменше три зразки). Офіційного затвердження як медалі, так і знаку не відбулося через катастрофічний програв РСЧА у війні проти маленької Фінляндії. Вказані проекти втратили актуальність і були відразу ж відкинуті.

(Незатверджений знак «Карельський перешийок»)

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Солдати 7-ої Армії ведуть вогонь з гвинтівок, Карельський перешийок)

28 листопада 1939-го року, після категоричної відмови фінської сторони змінити кордони у Карелії і передати СРСР військово-морську базу в Ханко, Радянська держава розриває дипломатичні зв'язки з Фінляндією. 30 листопада СРСР нападає на Фінляндію, вважаючи, що «фінський похід» пройде за два тижні на зразок «польського походу». СРСР не очікував серйозного опору від вчетверо меншої армії і ополчення Фінляндії. Проте на 12 грудня радянські війська 7-ої Армії змогли взяти лише смугу забезпечення тз. «лінії Маннергейма» і дійти до переднього краю головної смуги оборони. Подолання «лінії Маннергейма» розтягнулося до середини лютого вже нового 1940-го року. Лінія була прорвана¹, проте далі продовжувати війну СРСР вже не міг – повальні людські втрати впиралися і в іншу проблему – погрозу Британії і Франції вступити у війну на боці Фінляндії. 13 березня 1940-го року був підписаний мирний договір, за яким СРСР відривав від Фінляндії Карельський перешийок і більшу частину Карелії, декілька островів у Фінській затоці і частини півостровів Рибаський та Середній.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 1 000 000 військових, 3 000 танків та 3 800 літаків.

ФІНЛЯНДІЯ та ДОБРОВОЛЬЦІ – 250 000 бійців², 30 танків та 130 літаків.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – 126 875 загиблих і зниклих безвісти, 264 908 поранено та понад 6 000 полонених³.

ФІНЛЯНДІЯ та ДОБРОВОЛЬЦІ – 26 662 загиблих, 39 886 поранених та 1 000 полонених. Окрім всього були численні втрати цивільного фінського населення.

(Радянські солдати на взятому доті, Карельський перешийок. 1940-й рік)

(Замерзлі на смерть в окопі червоноармійці 44-ої стрілецької дивізії)

На боці СРСР у війні проти Фінляндії активну участь приймали українці. Зокрема саме з них укомплектували 44-ту (*вище продемонстрована світлина) та 70-ту стрілецькі дивізії. 44-та дивізія була оточена і повністю розбита⁴, ті, хто врятувався, потрапляли до військово-польового суду. Командир 44-ої, начальник штабу і комісар були розстріляні.

Загалом в Фінляндії загинуло до 40 000 українців з лав радянської армії.

¹ Прорив т.з. «лінії Маннергейма» здійснили війська під командуванням українця Семена Тимошенка.

² На боці Фінляндії воювали сотні українських добровольців, у більшості набрані із колишніх військовополонених червоноармійців української національності.

³ По закінченню війни в СРСР повернулися 6 017 полонених, котрі поголівно потрапили до таборів. В 1940-му році з великих міст були примусово виселені їх родини. 99 колишні радянські полонені відмовилися повертатися до СРСР.

⁴ Фінська сторона впорядкувала могили загиблих українських дивізійників, ним встановлений пам'ятник у фінському місті Суомуссалмі.

Медаль «За оборону Ленінграда»

(Неприйняті ескізи медалі «За оборону Ленінграда»)

В жовтні 1942-го року з ініціативою по створенню нагородної медалі для відзначення всіх учасників оборони блокадного Ленінграда виступив Наркомат оборони. Ця ідея була підтримана і 24 листопада Й. Сталін дав наказ розпочати роботу по розробці ескізів майбутньої нагороди. Над створенням медалі працювала група художників, зокрема і М. Москальов. Автори виготовили цілий ряд ескізів, які лягли на стіл Й. Сталіна. Окрім пізніше прийнятого варіанту були розроблені ще 7 проектів різних авторів. Вивчивши всі запропоновані ескізи Й. Сталін обрав проект саме М. Москальова.

(Ескіз М. Москальова)

(Прийнятий ескіз М. Москальова з поміткою Й. Сталіна)

Спершу передбачалося виготовити медаль з неіржавної сталі, проте на роль матеріала все ж затвердили латунь. Деякі відмінності між проектом і самою медаллю можна простежити і в стрічці до медалі (*спершу планувалася стрічка двох червоних та двох білих смуг).

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Ленінграда», використавши неприйнятій ескіз.

(Перший варіант медалі – неіржавна сталь і неприйнята стрічка)

Заснована 22 грудня 1942-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Ленінграда – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, що фактично брали участь в обороні міста; робітникам, службовцям та іншим цивільним особам, що брали участь у бойових діях із захисту міста, сприяли обороні міста своєю роботою на підприємствах, в установах, брали участь в будівництві оборонних споруд, у ППО, охороні комунального господарства, боротьбі з пожежами від бомбардувань авіації супротивника, в організації та обслуговуванні транспорту та зв'язку, в організації громадського харчування, забезпеченні та культурно-побутовому обслуговуванні населення, в догляді за хворими та пораненими, в організації догляду за дітьми та проведенні інших заходів з оборони міста.

Медаль «За оборону Ленінграда» за № 1 отримав Андрій Жданов – українець (*Маріуполь), 1-й секретар Ленінградського обласного комітету ВКП(б), якого досить часто звинувачують в: недостатньому проведенні евакуації ленінградців із міста до повної блокади; масовому вивозі продовольства із Ленінграда до перекриття німцями з/д полотна; недолугому зберіганні, обліку, та розподілу залишків продовольства у внутрішньому кільці блокади.

Загалом було видано близько 1 470 000 медалей.

Рідко згадуваний факт – Медаль «За оборону Ленінграду» є єдиною радянською нагородою, що згадується в статуті іноземної нагороди. Так наприклад в статуті ізраїльської державної Медалі «Борця з нацизмом» прописано, що особи, які мають радянську Медаль «За оборону Ленінграда» і мають при цьому ізраїльське громадянство чи статус ПМП (*рос. ПМЖ), мають право на отримання згаданої медалі.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Червоноармійці на позиції, Ленінградський фронт)

Ленінградська оборонна операція розпочалася 10 липня 1941-го року, починаючи з 8 вересня 1941-го року Ленінград знаходився в блокаді. Проти Червоної Армії билися німецька Група армій «Північ», іспанська «Блакитна Дивізія» та фіни. Евакуація населення Ленінграду була провалена, місто неофіційно готувалося до здачі. Лише дякуючи неймовірному завзяттю і самопожертві бійців Ленінградського фронту та звичайних ленінградців, місто на Неві вдалося відстояти. В січні 1943-го року блокадне кільце було прорвано, 27 січня 1944-го року блокада міста була знята повністю. Усього Ленінград був в блокаді 872 дні.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР –

військові втрати: 1 017 881 вбито, взято в полон або зникло безвісти, 2 418 185 поранено або захворіли, отримали обмороження;

цивільні втрати: 642 000 загинуло під час облоги, а ще 400 000 в евакуації (*дехто наполягає на 1.5 млн. цивільних загиблими).

ТРЕТІЙ РАЙХ і СОЮЗНИКИ – 579 985 загинули, зникли безвісти, потрапили в полон, отримали важкі обмороження.

ТРЕТІЙ РАЙХ і СОЮЗНИКИ – 579 985 загинули, зникли безвісти, потрапили в полон, отримали важкі обмороження.

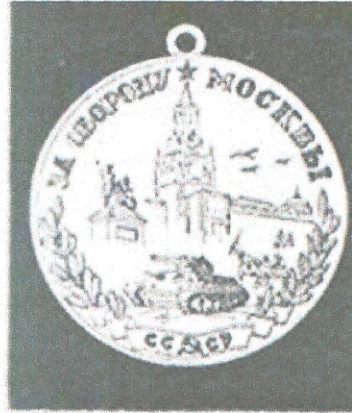
Федір Дяченко – українець (*Полтавська область); майор; воював на Ленінградському фронті; один із найрезультативніших снайперів Другої Світової – 423 знищені цілі.

(Голод в Ленінграді)

15 листопада 1941-го року в Ленінграді зафіксований перший випадок канібалізму – мати задушила свою півторарічну дитину аби нагодувати трьох інших. В грудні 1941-го року за канібалізм засудили 26 осіб, в січні 1942-го року – 366, за перші два тижні лютого 1942-го року – 494. Далі було гірше...

Медаль «За оборону Москви»

(Неприйняті ескізи Москалева і Романова)

Перший проект по створенню спеціальної відзнаки, якою б нагороджували учасників оборони радянської столиці, розроблявся ще в 1941-му році, в ході вже йдучих боїв за Москву. Мова йде про так і не реалізований проект художника М. Москальова – Медаль «За розгром німців під Москвою», який пізніше ліг в основу нового радянського ордену – «Ордену Слави». До ідеї створення подібної медалі повернулися аж в 1944-му році. Було розроблено цілий ряд ескізів із яких Й. Сталін відібрав проект М. Москальова.

(Неприйняті ескізи)

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Москви», використавши неприйнятий ескіз.

Заснована 1 травня 1944-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Москви – всім військовослужбовцям і вільнонайманому складу Червоної армії і військ НКВС, що брали участь в обороні Москви не менше одного місяця за час з 19 жовтня 1941-го року до 25 січня 1942-го років;

особам з числа цивільного населення, які брали безпосередню участь в обороні Москви не менше одного місяця за час з 19 жовтня 1941-го року до 25 січня 1942-го років;

військовослужбовцям частин Московської зони ППО і частин МППО, а також особам з цивільного населення – найбільш активним учасникам оборони Москви від повітряних нальотів противника з 22 липня 1941-го року до 25 січня 1942-го років;

військовослужбовцям та цивільним особам із числа населення міста Москви і Московської області, які брали активну участь в будівництві оборонних рубежів і споруд оборонного рубежу Резервного фронту, Можайського, Подільського рубежів і Московського обводу;

партизанам Московської області та активним учасникам оборони міста-героя Тули.

Медаль «За оборону Москви» за № 1 вручили особисто Й. Сталіну.

Загалом було видано близько 1 028 600 медалей (*понад 20 000 медалей отримали діти та підлітки).

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Жінки на виробництві 50-мм мінометних мін в Москві, 1941-й рік)

Взяття Москви за задумом А. Гітлера було головною військовою і політичною ціллю операції «Барбаросса». І дійсно, падіння радянської столиці на тлі катастрофічних поразок Червоної Армії і розчарування військових у своєму командуванні, могло стати переломним моментом всієї війни. За планами А. Гітлера швидке взяття Москви мало відбутися відразу ж після перемоги під Смоленськом, проте його значно затримали бої в Києві і Ленінграді, тож наказ наступати на Москву був отриманий лише 16 вересня. 30 вересня 1941-го року німці розпочали операцію «Тайфун».

2 жовтня 1941-го року розпочалася Вяземська оборонна операція, проте через недопланування в оточення потрапили радянські сили всього Західного та Резервного фронтів (*5 армій). До 13 жовтня ці сили були розгромлені, втрати Червоної Армії лише полоненими значно перевищили відмітку в 600 000 людей (*вирватися змогли лише 85 000). Німці відкрили собі дорогу на Москву. Радянські війська готують свою столицю до оборони, а у випадку катастрофічного положення на фронті – до тотального самознищення (*керованими радіофугасами мінувалися основні стратегічні об'єкти міста і його центр).

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 1 250 000 бійців та ополченців, 3 232 танки, до 10 000 артилерійських знарядь і мінометів, до 1 000 літаків.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 1 000 000 бійців, 1 000 танків, 14 000 артилерійських знарядь і мінометів, понад 1 000 літаків.

Битва за Москву включали в себе два етапи: оборонний, що тривав до 4 грудня 1941-го року та наступальний, котрий розпочався 5 грудня 1941-го року, а закінчився вже 7 січня 1942-го року. Німці могли розглядати Москву у власні біноклі, проте взяти її так і не змогли.

(Німецькі полонені перед маршем по Москві, 17 липня 1944-го року)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – 926 519 осіб вбито, померло і зникло безвісти; 879 879 осіб поранено, захворіло і отримало обмороження.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 457 074 загиблих, зниклих безвісти, поранених і хворих.

Медаль «За оборону Одеси»

(Неприйнятні ескізи)

В жовтні 1942-го року з ініціативою по створенню нагородної медалі для відзначення всіх учасників оборони Одеси виступив Наркомат оборони. Ця ідея була підтримана і 24 листопада Й. Сталін дав наказ розпочати роботу по розробці ескізів майбутньої нагороди. Над створенням медалі працювала група художників, зокрема і М. Москальов. Автори виготовили цілий ряд ескізів, які лягли для розгляду на стіл Й. Сталіна. «Вождь» обрав ескіз М. Москальова.

Спершу передбачалося виготовити медаль з неіржавної сталі, проте на роль матеріала все ж затвердили латунь. Деякі відмінності між проектом і медаллю можна простежити і в стрічці до медалі (*спершу планувалася стрічка трьох блакитних та двох синіх смуг).

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Одеси», використавши неприйнятний ескіз.

(Перший варіант медалі – неіржавна сталь і неприйнята стрічка)

Заснована 22 грудня 1942-го року.

Вручалася усім учасникам оборони Одеси – військовослужбовцям Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, а також особам з числа цивільного населення, які брали безпосередню участь в обороні. Періодом оборони Одеси вважається 5 серпня – 16 жовтня 1941-го року.

Загалом було видано близько 30 500 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Одеса, оборонні бої 1941-го року)

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 86 000 військовослужбовців та понад 55 000 ополченців, 240 гармат, сили Чорноморського флоту.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – 340 000 військовослужбовців.

Оборонні бої за Одесу здійснювалися силами ОПА (Окрема Приморська Армія) та силами Чорноморського флоту. Головним ворогом радянських військ на цьому напрямку виступили союзні сили німецько-румунських військ. Сама оборона тривала 72 дні і закінчилася швидкою і майже непередбаченою евакуацією радянських військ. Досить багато військових підрозділів були покинуті своїм командуванням в Одесі, частими були випадки покинення поранених. При відступі відбулися непередбачені підриви ряду важливих об'єктів міста і дамби Хаджибейського лиману.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – до 60 000 військовослужбовців та ополченців вбитими, зниклими безвісти, полоненими та пораненими, 151 літак.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – 17 729 вбитих, 63 345 поранених, 11 471 зниклих безвісти, 19 танків, 20 літаків.

Обязательно все графы заполнить полностью.

НАГРАДНОЙ ЛИСТ

Фамилия, имя и отчество Гітлер Семен Леонтійович

Военное звание Красноармієць

Должность, часть Новодзид Об'єкт пуніа 43 ОДБ
Тимківського УР

Представляется к Нагороди Медалью за бойні заслуги

1. Год рождения 1922 2. Национальность єврей

3. С какого времени состоит в Красной Армии с 1940 г. 4. Партийность за ВЛКСМ.

5. Участие в боях (где и когда) в (Джарановському Укр. районі)

Семен Гітлер¹ – український єврей (*Хмельницька область); червоноармієць; в боях за оборону Одеси вісім діб знищував гітлерівців вогнем із кулемета, був поранений, але не припиняв вогонь. 9 вересня 1941-го року був нагороджений Медаллю «За відвагу». Загинув в 1942-му році в боях за оборону Севастополя.

¹ Окрім червоноармієць Гітлера були і інші досить цікаві нагороджені з огляду на події тих років. Загалом за роки «Німецько-Радянської війни» радянські ордени і медалі отримали 45 осіб із прізвищем Борман (*Мартін Борман – начальник Партиїного комітету нацистської партії), 19 осіб із прізвищем Гесс (*Рудольф Гесс – один із керівників Третього Райху, заступник фюрера по нацистській партії), 34 особи із прізвищем Герінг (*Герман Герінг – рейхсміністр авіації, Міністр-президент Пруссії, Президент Рейхстагу) та 71 особа із прізвищем Мюллер (*Генріх Мюллер – керівник Гестапо).

Медаль «За оборону Севастополя»

(Неприйнятні ескізи)

В жовтні 1942-го року з ініціативою по створенню спеціальної нагородної медалі для відзначення всі учасників оборони Севастополя виступив Наркомат оборони. Ця ідея була підтримана і 24 листопада Й. Сталін дав наказ розпочати роботу по розробці ескізів майбутньої радянської нагороди. Над створенням медалі працювала група художників, зокрема і згаданий М. Москальов. Автори виготовили цілий ряд ескізів, які лягли на стіл Й. Сталіна. Після розгляду «вождь» обрав ескіз М. Москальова.

Спершу, як і у випадку з Медаллю «За оборону Одеси» передбачалося виготовити медаль з неіржавної сталі, проте на роль матеріала затвердили латунь. Деякі відмінності між проектом і медаллю можна простежити і в стрічці до медалі (*спершу планувалася стрічка двох червоних, двох блакитних та однієї білої смуг).

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Севастополя», використавши неприйнятний ескіз.

(Перший варіант медалі – неіржавна сталь і неприйнята стрічка)

Заснована 22 грудня 1942-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Севастополя – військовослужбовцям Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, а також особам з числа цивільного населення, які брали безпосередню участь в обороні. Оборона Севастополя тривала 250 днів, з 30 жовтня 1941-го року по 4 липня 1942-го року. Медаллю не нагороджувалися ті, хто потрапили в полон під час і після падіння Севастополя, включаючи тих, хто не зміг евакуюватися (переважно рядовий склад, включаючи поранених в госпіталях).

Загалом було видано близько 52 540 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Морські піхотинці, 1-й сектор Севастопольського Оборонного Району)

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 118 890 військовослужбовців, 116 літаків, 47 танків, 455 гармат армійської та 151 гармата берегової артилерії, 1770 мінометів, 12 реактивних мінометів.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – 203 800 військовослужбовців, 1 060 літаків, 150 танків, 670 польових та облогових гармат, 655 протитанкових гармат, 720 мінометів.

Оборонні бої за Севастополь почалися 30 жовтня 1941-го року і тривали до 4 липня 1942-го року. Головним ворогом радянських військ на цьому напрямку були союзні німецькі та румунські війська. Виявляючи надзвичайну стійкість, радянські вояки змогли протриматися більше 250-ти днів проти переважаючого ворога. Поразка оборонців міста, як і катастрофа з т.з. «евакуацією населення», цілком лежить на радянському військовому і державному керівництві. Під т.з. «евакуацію» не змогли потрапити ні особливо цінні кадри, ні радянські офіцери, яких в ході боїв зірвали з позицій. З самого Севастополя були таємно вивезені всі запаси боєприпасів, що зробило неможливим продовження подальшої оборони міста.

Людмила Павличенко – українка (*Біла Церква); майор; воювала у Молдові, Одесі та Севастополі; найуспішніша жінка-снайпер в історії; особисто знищила 309 цілей (*серед них 36 ворожих снайперів).

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – до 200 000 загиблих і зниклих безвісти, 78 000 – 100 000 потрапило в полон, 622 артилерійські гармати і 758 мінометів, 26 танків; крейсер «Червона Україна», 4 ескадрених міноносця, 4 великі транспорти, підводні човни С-32 і Щ-214.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – до 35 500 загиблих, поранених і зниклих безвісти.

(Взяті гітлерівцями в полон радянські військові)

Медаль «За оборону Сталінграда»

(Ескіз М. Москальова з поміткою Й. Сталіна)

В жовтні 1942-го року з ініціативою по створенню нагородної медалі для відзначення всіх учасників оборони Сталінграда виступив Наркомат оборони. Ця ідея була підтримана і 24 листопада Й. Сталін дав наказ розпочати роботу по розробці ескізів майбутньої нагороди. Над створенням медалі працювала група художників, зокрема і М. Москальов. Автори виготовили цілий ряд ескізів, які лягли на стіл Й. Сталіна для подальшого розгляду.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Сталінграда», використавши неприйнятий ескіз.

(Можна добре простежити різницю в стрічках між проектом і оригіналом по кількості і товщині смуг)

Спершу передбачалося виготовити медаль з неіржавної сталі, проте на роль матеріала затвердили латунь. Деякі відмінності між проектом і медаллю можна простежити і в стрічці до медалі (*спершу планувалася стрічка двох білих та однієї червоної смуги).

Заснована 22 грудня 1942-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Сталінграда – військовослужбовцям Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, а також особам з цивільного населення, які брали безпосередню участь в обороні. Періодом оборони Сталінграда вважається 12 липня –19 листопада 1942-го року.

Загалом було видано близько 759 560 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянський патруль на вулиці зруйнованого Сталінграда)

Бої за Сталінград розпочалися 17 липня 1942-го року і стали одним із найважливіших епізодів не лише «Німецько-Радянської», а й Другої Світової війни. Червоній Армії протистояли союзні німецькі, італійські, угорські, румунські та хорватські війська. Попри наявність численних прорахунків і катастрофічні людські втрати, Червона Армія змогла перемогти гітлерівців та їх союзників у Сталінграді, зробивши його переломним моментом в ході всієї кампанії. Німці остаточно втрачають будь-яку свою стратегічну ініціативу, був розвінчаний стійкий міф про непереможність німецького війська, а 6-та німецька армія генерал-фельдмаршала Ф. Паулюса була розгромлена.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – близько 1 143 000 загиблих та поранених.

ТРЕТІЙ РАЙХ, ІТАЛІЯ, РУМУНІЯ, УГОРЩИНА, ХОРВАТІЯ – близько 1 040 000 загиблих, полонених та поранених.

(Радянський солдат конвоює німецького полоненого, Сталінград)

Обидві сторони понесли катастрофічні людські втрати в т.з. «сталінградській м'ясорубці», проте для німців вони стали фатальними через відсутність такого людського резерву і жахливого стану своєї військової промисловості, що в свою чергу не давало можливості відшкодувати ні людські втрати, ні втрати у військовій техніці. СРСР дуже швидко відшкодував свої людські втрати, як і втрати у військовій техніці.

2 лютого 1943-го року Сталінградська битва закінчилася повною перемогою Червоної Армії.

Медаль «За оборону Кавказу»

(Неприйняті ескізи)

(Пробний варіант М. Москальова)

В 1944-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За оборону» (*планувалося ще з 1943-го). Серед інших, зокрема розроблявся і проект Медалі «За оборону Кавказу». Різними художниками було розроблено цілий ряд ескізів, із яких Й. Сталін відібрав проект художника М. Москальова.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмежену накладом Медаль «За оборону Кавказу», використавши неприйнятескіз.

Заснована 1 травня 1944-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Кавказу – всім військовослужбовцям Червоної армії, Військово-морського флоту та НКВС, а також цивільним особам, які безпосередньо захищали Кавказ. Військовослужбовцям та вільнонайманим частин, з'єднань і установ армії, флоту і НКВС медаль вручалася тільки за фактичну участь в обороні Кавказу не менше трьох місяців у період з липня 1942-го по жовтень 1943-го років.

Медаль «За оборону Кавказу» вручалася тільки тим особам з цивільного населення, що брали участь в обороні Кавказу у період з липня 1942-го по жовтень 1943-го року, а також тим, хто брав активну участь у будівництві оборонних рубежів і укріплень з осені 1941-го року. Учасникам оборони Кавказу, як з числа військовослужбовців, так і з цивільного населення, що отримали в період оборони поранення або були нагороджені за оборону Кавказу орденами чи медалями СРСР, Медаль «За оборону Кавказу» вручалася незалежно від терміну їх участі в обороні.

Загалом було видано близько 870 000 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянські піхотинці ведуть оборонний бій в передгір'ях Кавказу)

Битва за Кавказ розпочалася у липні 1942-го року. Німці мали намір розбити радянські війська на Кавказі, взяти Новоросійськ, Туапсе, Грозний, Баку, Кутаїсі, Сухумі. План захоплення радянської нафти для потреб Вермахту розглядався А. Гітлером, як надважливий. Для СРСР це могло стати фатальною катастрофою, а отже Кавказ треба було конче втримати за собою, не пускаючи німців до просування на Закавказзя. Радянським військам протистояли союзні сили німецьких, румунських, італійських та словацьких військ. На боці гітлерівців до того ж діяли формування кавказьких легіонерів – політеміграція, біженці від радянської влади та місцеві колаборанти і повстанці¹.

До вересня 1942-го року німці захопили Краснодар, Новоросійськ, Майкоп. Проте німцям не вдалося прорватися на Закавказзя і Близький Схід, були понесені значні людські втрати. Головна причина невдач – бездарні стратегічні рішення головнокомандувача А. Гітлера, помножені на безумовну відсутність належних сил і резервів у Німеччині та її союзників для одночасного проведення декількох наступальних операцій. Свою роль зіграло і занадто велике приділення уваги Сталінграду, від чого страждали німецькі війська на Північному Кавказі. В результаті німці опиняються у не вигідному для себе положенні, в 1943-му році радянські війська перейшли в контрнаступ, що закінчився повним звільненням Кавказу і відкиненням німців та їх союзників.

(Гірський єгер Вермахту на позиції в горах Кавказу, 1942-й рік)

У лютому 1943-го року радянські альпіністи зі складу 46-ої армії зняли німецькі прапори з вершин Ельбрусу, повісивши замість них радянські. 9 жовтня 1943-го року битва за Кавказ була закінчена. А вже 13 жовтня 1943-го року розпочалася на пряму пов'язана із цим подія – примусова депортація 69 000 карачаївців до Казахської і Киргизької РСР. В 1944-му році під примусову депортацію підпадають інші народи: чеченці, інгуші, балкарці, калмики. Автономії вказаних народів будуть ліквідовані. Загалом мова йде про майже 650 000 примусово депортованих і сотні тисяч загиблих. Офіційна причина – колаборація з німцями, проте слід згадати той факт, що горців, які билися в лавах Червоної Армії та радянських партизанських формувань, було в рази більше ніж легіонерів із окремих підрозділів Вермахту. Досить багато фронтовиків із числа горців також потрапили під депортацію із своїми родинами.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – 344 000 бійців та партизанів.

ДЕПОРТОВАНИ – понад 650 000 виселили, сотні тисяч загинули.

ТРЕТІЙ РАЙХ, РУМУНІЯ, СЛОВАЧЧИНА, ІТАЛІЯ, КАВКАЗЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ – 281 000 осіб.

¹ *Антирадянський збройний рух на Кавказі активізувався ще в 1939-му році. На 1941-й рік антирадянські виступи були придушені, проте в 1942-му році протистояння поновилося, в лавах повстанців було до 15 000 горців.*

Медаль «За оборону Радянського Заполяр'я»

(Неприйняті ескізи авторства М. Москальова і І. Телятнікова)

В 1944-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За оборону». Серед інших, зокрема розроблявся і проект майбутньої Медалі «За оборону Радянського Заполяр'я». Різним групам художників було доручено розробити ескізи майбутньої радянської нагороди. Із найкращих представлених йому ескізів Й. Сталін відібрав проект підполковника В. Алова з доробками художника Кузнецова.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За оборону Радянського Заполяр'я», використавши неприйнятий ескіз.

Заснована 5 грудня 1944-го року.

Вручалася всім учасникам оборони Заполяр'я – військовослужбовцям Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, а також особам з цивільного населення, які брали безпосередню участь в обороні. Періодом оборони Радянського Заполяр'я вважається 22 червня 1941-го року – листопад 1944-го року.

Відповідно до Положення вручення медалі «За оборону Радянського Заполяр'я» проводиться:

-військовослужбовцям і вільнонайманим частин, з'єднань і установ Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, котрі фактично брали участь в обороні Радянського Заполяр'я не менше 6 місяців;

-військовослужбовцям і вільнонайманим частин і з'єднань, які брали участь в операціях з 20 вересня по 1 листопада 1944-го року, незалежно від продовження перебування в цих частинах і з'єднаннях;

-робітникам, службовцям та іншим особам з цивільного населення, котрі безпосередньо брали участь в обороні Радянського Заполяр'я не менше 6 місяців.

Учасникам оборони Радянського Заполяр'я, як з числа військовослужбовців, так і з цивільного населення, що одержали в період оборони поранення або нагороджені в період оборони Радянського Заполяр'я орденами або медалями СРСР, Медаль «За оборону Радянського Заполяр'я» вручалася незалежно від терміну їх участі в обороні.

Загалом було видано близько 353 240 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянські лижники, загиблі при погано організованій атаці на висотку в районі Шапкозеро, 7 березня 1944-го року)

У червні 1941-го року розпочалися бої за оволодіння Заполяр'ям. Німцям конче треба було взяти Мурманськ та Кіровську залізницю, союзники німців – фіни прагнули повернути окуповану в них роком раніше Карелію. 26 червня Фінляндія оголошує війну Москві, а 29 числа її сили, разом із німцями розпочали наступ. Розпочинаються морські бої на Баренцевому, Білому, Карському морях. На початковому етапі протистояння в боях на боці радянської сторони прийняла участь обмежена кількість британських ВПС.

Створений на Заполяр'ї «Карельський фронт» став найдовшим серед всіх радянських фронтів часів «Німецько-Радянської війни», доходячи аж до 1 600 кілометрів. При цьому він був єдиним фронтом, який не мав би суцільної лінії фронту, а лише окремі осередки спротиву із неприкритими проміжками між ними. Ні в кого напевно не викличе заперечення і той факт, що цей фронт став єдиним, на якому б для підвезення вантажу використовувалися оленячі та собачі упряжки.

(Фінський солдат і в'ючний олень на кризі замерзлого озера, 1941-й рік)

Лютий 1944-го року – фіни ведуть перемовини про вихід із війни проти СРСР, проте радянська сторона забажала повернення окупованої в 1940-му році частини фінської Карелії – фіни не погодилися. 20 червня 1944-го року радянські війська захоплюють Выборг, 28 червня беруть Петрозаводськ. 5 вересня 1944-го року фінська армія припиняє бойові дії проти радянських військ. Вже 19 вересня було підписано угоду про перемир'я.

7 жовтня 1944-го року радянські війська повернулися до розбиття німецьких сил, 14-та радянська армія перетинає фінський кордон і веде бої за Петсамо, 22 жовтня радянські війська перетинають кордон Норвегії. На 1 листопада 1944-го року бойові дії в Заполяр'ї були повністю закінчені.

Медаль «За визволення Радянської України»

(Два проекти медалі)

(Неприйняті ескізи незатвердженої медалі)

Медаль «За визволення Радянської України» – незатверджений проект державної нагороди СРСР. 25 березня 1944-го року М. Хрущов звертається до Й. Сталіна із пропозицією про створення нової радянської державної нагороди – Медалі «За визволення Радянської України». Копія цього звернення пішла Г. Маленкову. На цей момент за ініціативи М. Хрущова вже було розроблене первинне положення до майбутньої нагороди та були виготовлені перші ескізи.

Проект надійшов на розгляд Й. Сталіна, був навіть виготовлений щонайменше один пробний зразок медалі у металі для представлення особисто Й. Сталіну на затвердження.

У випадку свого подальшого затвердження медаль мала стати нагородою для всіх радянських військовослужбовців, а також місцевих партизан і підпільників, що приймали безпосередню участь в збройній боротьбі за звільнення території Української РСР від гітлерівців. Не є відомим чи мали б нагороджувати цією медаллю співробітників НКВС – учасників збройної боротьби з українським збройним національно-визвольним рухом, котрий фактично діяв до початку 60-х років (*скоріш за все цього на той момент ще не було передбачено).

Точно не є відомо, чому вказаний проект так і не був реалізований. Найбільш вірогідніша версія – самовільна ініціатива М. Хрущова (*не лише запропонував проект, а й надав вже готові ескізи і пробне положення). Проте були і інші проблеми – згадка про: приєднання західно-українських земель в 1939-му році; масові депортації 1939-го року; масові розстріли в'язнів 1941-го року; панічний відступ в 1941-му році; окремі приклади колаборації українців з гітлерівцями та факт існування повального за своїми розмахами українського визвольного руху, що фактично утворив власну армію – все це не входило у плани та сферу бажань радянського державного керівництва. Був і інший момент – радянська пропаганда активно згадувала про весь «радянський народ» або ж лише про «російський народ» в контексті опору гітлерівцям, згадка участі багатомільйонних армій українців у цій війні не вважалася корисною. Тож від запропонованого проекту вирішили якомога швидше відмовитися.

Копия

т. Маманову

Архив

МОСКВА

~~170~~

ЦК ВКП(б)

ТОВАРИЩУ СТАЛИНУ

Красная Армия успешно продвигаясь по территории Советской Украины скоро полностью освободит Украину от немецких захватчиков.

Следовало бы учредить специальную медаль "За освобождение Украины" и награждать ею всех участников освобождения Советской Украины от немецких оккупантов.

Если Вы одобрите наше предложение, то мы бы взяли на себя вместе с тов. Горкиным подготовить проект медали и положение о ней.

Н. ХРУЩЕВ.

"25" марта 1944 г.

№ 01536

117 13

ПОЛОЖЕНИЕ

о медали "За звільнення Радянської України"

1. Медалью "За звільнення Радянської України" нагороджуються все учасники героїчної боротьби за Советську Україну і лиця, приймавшіє непосредственне участие в освобождении Советской Украины от немецких захватчиков.

2. Награждение производит Президиум Верховного Совета Украинской ССР на основании документов, удостоверяющих фактическое участие в освобождении Советской Украины от немецких захватчиков, выданных командирами частей, начальниками военно-лечебных заведений, командирами и комиссарами партизанских соединений и партизанских отрядов, а также соответствующими областными и городскими Советами депутатов трудящихся.

3. Вручение производится:

- Лицам, находящимся в воинских частях Красной Армии, Военно-Морского Флота, войск НКВД и НКГБ, - командирами войсковых частей, а лицам, выбывшим из состава армии и флота, - военными комиссарами по месту жительства награжденных;

партизанам и лицам из гражданского населения - участникам освобождения Советской Украины от немецких захватчиков, - исполнительными комитетами областных, городских и районных Советов депутатов трудящихся по месту жительства награжденных.

4. Медаль "За звільнення Радянської України" носится на правой стороне груди.

5. Медаль "За звільнення Радянської України" лиц, погибших в боях за освобождение Советской Украины или умерших, передается семье награжденного вместе с удостоверением к медали.

К 60-летию Победы в Великой
Отечественной войне 1941 – 1945гг. гг.

в соответствии с Постановлением
Московского комитета ветеранов войны
от 12 апреля 2005 года
награжден памятным юбилейным знаком

**"За освобождение Украины
от немецких захватчиков"**

Председатель
Московского комитета
ветеранов войны

Слухий И.А.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За визволення Радянської України», використавши неприйнятий ескіз.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Вуличні бої за Київ, 1943-й рік)

Наприкінці грудня 1942-го року радянські війська розпочали вигнання гітлерівців та їх союзників з території Української РСР (*18 грудня 1942-го року окупанти були вибиті із с. Півневка на Луганщині, були звільнені ще деякі населені пункти). Був звільнений перший український райцентр – Мілове. Досить скоро радянські війська зайняли Харків, проте через власні стратегічні помилки із великими втратами були відкинуті. Ситуація змінюється після Курської дуги, 23 серпня був взятий Харків. Розпочалося звільнення Лівобережної України. Була проведена Донбаська операція, а 8 вересня 1943-го року був звільнений Донецьк (*тоді Сталіно).

У ніч на 21 вересня 1943-го року радянські війська починають форсування Дніпра, були захоплені понад 20 плацдармів. 14 жовтня 1943-го року радянські війська беруть Запоріжжя. Розпочинається насильна мобілізація сотень тисяч т.з. «чорнопіджачників» (*у більшості інваліди, літні люди, підлітки), тілами яких був прокладений шлях до звільнення української столиці – м. Києва.

Розпочинається наступ на Правобережну Україну. Гітлерівці були розбиті в «Корсунському котлі», були звільнені Луцьк, Рівне, Проскурів, Тернопіль, Вінниця, Нікополь, Кривий Ріг – гітлерівців відкинули від дніпровських рубежів аж на 80-350 кілометрів.

26 березня 1944-го року радянські війська виходять до державного кордону СРСР, переносючи свої бойові дії на терени Румунії – постачальника німецької армії нафтопродуктами. Були звільнені Миколаїв, Одеса, в квітні 1944-го року розпочалися бої за Крим, котрий був цілком звільнений до 12 травня.

У липні 1944-го року великі сили гітлерівців (*були й українські добровольці з 1 УД) були оточені і розгромлені в битві під Бродами. У жовтні 1944-го року наступив заключний етап звільнення Української РСР від німців: 27 жовтня взятий Ужгород, а 28 жовтня і інші населені пункти Закарпатської України – гітлерівців остаточно витіснили за межі України.

Майкл Стренк – українець; сержант морської піхоти США; підняв у лютому 1945-го року американський прапор на Іодзімі (*одна із запекліших битв з японцями та перша військова операція США на японській території). Досить скоро – 1 березня 1945-го року загине в бою на Іодзімі.

Внесок України у цю війну був надвеликим і титанічним і про це варто згадувати.

Понад 7 000 000 українців воювали в радянській армії; до 120 000 билися в польській армії (*з 1939-го року); до 80 000 воювали в армії США; 45 000 українців билися в армії Британії; до 6 000 українців билися в армії та русі опору Франції.

На фронтах, у лісах, в тилу загинуло до 7 000 000 – 9 000 000 українців. Для порівняння – втрати воюючої з багатьма державами та на багатьох континентах Німеччини, що була майже випалена авіаційними бомбами союзників, складала все ті ж 7 000 000 загиблими... По відношенню до загальних людських втрат СРСР у «Німецько-Радянській війні» – це 44%. В ході війни загинув кожен п'ятий українець. Окрім всього Україна втратила майже 700 міст зруйнованими – це 40% від всієї кількості зруйнованих міст в СРСР. Були зруйновані та знищені 28 000 сіл. Були винищені та спалені 319 000 українських господарств, а на Лівобережжі за статистикою згорів та був знищений кожен четвертий будинок. Матеріальний збиток України становив 40% від всього збитку СРСР.

Кузьма Дерев'яно – українець (*Черкаська область); радянський генерал-лейтенант; 2 вересня 1945-го року на борту американського лінкору «Міссурі» підписав від імені Радянського союзу Акт про капітуляцію Японії. Отримав дозу радіоактивного випромінення в Хіросімі і Нагасакі, які відвідував, помер від раку в 1954-му році після тривалого лікування. В 2007-му році отримав звання Героя України.

Для України Друга Світова розпочалася раніше ніж для всього іншого світу – на весні 1939-го року під час війни між Угорщиною (*союзник А. Гітлера) та тільки-но проголошеною «Карпатською Україною». Тоді А. Гітлер вимагав від українських добровольців капітулювати, вони відмовилися. 30 червня 1941-го року українські націоналісти проголосили в зайнятому німцями Львові Акт відновлення Української Держави, створили уряд. Почали формувати зачатки власних Збройних Сил – до 12 липня ця діяльність була жорстко ліквідована німцями, керівництво відновленої Української Держави разом із багатьма своїми прибічниками було заарештоване. ОУН переходить до боротьби з гітлерівцями. В 1941-му році «бульбівці» створили власну «Олевську республіку», яку придушили німці.

В 1942-му році постає «УПА», почалася антинацистська збройна боротьба – переважно оборонного характеру через відсутність сил і небажання викликати нові каральні акції німців на свої рідні села. Загалом було проведено 2 500 антинацистських акцій, 22 напад на окружні та районні центри, 11 нападів на тюрми і табори. В боях з «УПА» були ліквідовані до 18 000 гітлерівців, їх союзників (*румуні та угорці) та поліцаїв, що займалися каральними акціями. Понад 7 000 повстанців загинули безпосередньо в боях з німцями, ще до 10 000 були заарештовані або ж страчені ними.

Українські повстанці звільняли від гітлерівців цілі райони і міста, численні села чим також допомагали справі антинацистського визволення України. В 1943-му році повстанці проголосили свою ткз. «Колківську республіку», котра була ліквідована німцями за допомоги фронтових частин, танків, гармат та авіації. Останній бій «УПА» з німцями відбувся 1 вересня 1944-го року (*28 жовтня німців було витіснено за межі України).

Медаль «За визволення Криму»

(Нестворена нагорода)

Медаль «За визволення Криму» – незатверджений проект державної нагороди СРСР, який був запропонований в 1944-му році. Були виготовлені декілька пробних ескізів, проект пішов на представлення особисто Й. Сталіну, котрий досить довго міркував чи варто підтримувати ініціативу по створенню подібної нагороди. Врешті-решт Й. Сталін категорично відмовився від створення подібної медалі.

У випадку свого подальшого затвердження медаль мала б стати нагородою для всіх радянських військовослужбовців, а також місцевих партизан і підпільників, що приймали безпосередню участь в збройній боротьбі за звільнення території Криму і м. Севастополь від гітлерівців. Не є відомим чи мали б нагороджувати цією медаллю співробітників НКВС – учасників примусової депортації кримських татар. Точно не є відомо, чому вказаний проект так і не був реалізований. Скоріш за все на це рішення вплинула трагічна доля оборони Кримського півострова. До того ж не слід забувати про депортацію, яку провели відразу ж по взяттю півострова. Все це безумовно відіграло свою роль в момент прийняття негативного рішення по відношенню до цього проекту.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За визволення Криму», використавши неприйнятий ескіз.

В 2014-му році, ще до російського вторгнення в Крим була розроблена нова відомча медаль Міністерства Оборони РФ – Медаль «За повернення Криму» для нагородження всіх учасників російської збройної окупації українського півострова. В дизайні цієї медалі вгадується певна схожість із незатвердженим 70 років до цього проектом.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Морська піхота висадилася в районі Керчі)

До листопада 1943-го року радянські війська прорвали укріплення противника і захопили плацдарми на південному березі Сиваша та на Керченському півострові. В цьому ж році радянські війська заблокували 17-ту німецьку армію в Криму. На цей момент союзні німецько-румунські сили поступалися радянським, а з військової точки зору подальше утримання півострова, заблокованого противником з суші не мало успішного кінця. А. Гітлеру настійливо пропонували терміново покинути Крим. Проте він зайняв принципову позицію, побоючись втратити прихильність та вірність своїх союзників – Болгарії та Румунії. 8 квітня 1944-го року радянські війська розпочали взяття Криму.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 462 000 військових, 560 танків і САУ, майже 6 000 артилерійських знарядь та мінометів.

ТРЕТІЙ РАЙХ, РУМУНІЯ та КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ (*досить невеликі сили, що несли більше охоронні функції) – 195 000 військових, 215 танків і САУ, до 3 600 артилерійських знарядь і мінометів.

(Радянські війська взяли Севастополь)

Радянські війська прорвали оборону противника, наносячи головний удар на Сімферополь. Одночасно із цим вівся наступ з району Керчі на Севастополь.

14 квітня була взята Алушта і Бахчисарай, 18 квітня – Балаклава. 5 травня 1944-го року радянські частини почали атакувати німців в Севастополі. 9 травня Севастополь став радянським, а вже 12 травня гітлерівці та їх союзники остаточно покинули територію Криму.

(Евакуація німецьких військових, 1944-й рік)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – майже 18 000 загиблих та більше 67 000 поранених.

ТРЕТІЙ РАЙХ, РУМУНІЯ та КРИМСЬКОТАТАРСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ – понад 100 000 військових загиблими, зниклими безвісти, пораненими та полоненими.

12 травня Крим було звільнено від гітлерівців, а вже 18 травня розпочалася примусова масова депортація кримських татар у віддалені райони СРСР. Офіційна причина – масова колаборація, що не відповідає дійсності, оскільки кримських татар, воюючих у лавах радянських військ та партизанячих в Криму, було на багато разів більше від тих добровольців, що приєдналися до гітлерівців. Мова йде про 50 000 кримських татар в лавах радянських військ, коли ж на боці гітлерівців були до 15 000 колаборантів. 21 кримський татарин був представлений до звання «Героя Радянського Союзу», із них четверо були представлені до цього звання двічі.

Амет-Хан Султан – кримський татарин; радянський льотчик-ас часів Другої Світової війни; має 603 успішні бойові вильоти, збиті особисто 30 ворожих літаків та 19 літаків ворога, збитих у групових боях. Двічі Герой Радянського Союзу. З 1947-го року льотчик-випробувач, є єдиним радянським льотчиком, який випробував понад 50 типів літальних апаратів. Підполковник авіації. Навіть родину такого героя, як Амет-Хан Султан не оминула хвиля депортації – під неї потрапив його брат, а його матір йому ледь вдалося відбити у НКВС. В подальшому через свою національність зазнавав всебічного тиску і перешкод.

Під насильну депортацію загалом потрапили від 200 до 400 тисяч кримських татар. Щонайменше третина із вказаної тут кількості загинула. В цей перелік слід віднести і тих кримських татар, що воювали в роки війни у лавах радянських військ, здобули фронтові поранення та навіть державні нагороди. Під депортацію підпали також понтійські греки, кримські болгари та вірмени – ще десятки тисяч людей. Автономія кримських татар була ліквідована, до 1 000 населених пунктів півострову були перейменовані. На півострів масово ввозять поселенців-росіян.

Лише в 1989-му році розпочалося масове повернення кримськотатарських родин на свою історичну батьківщину.

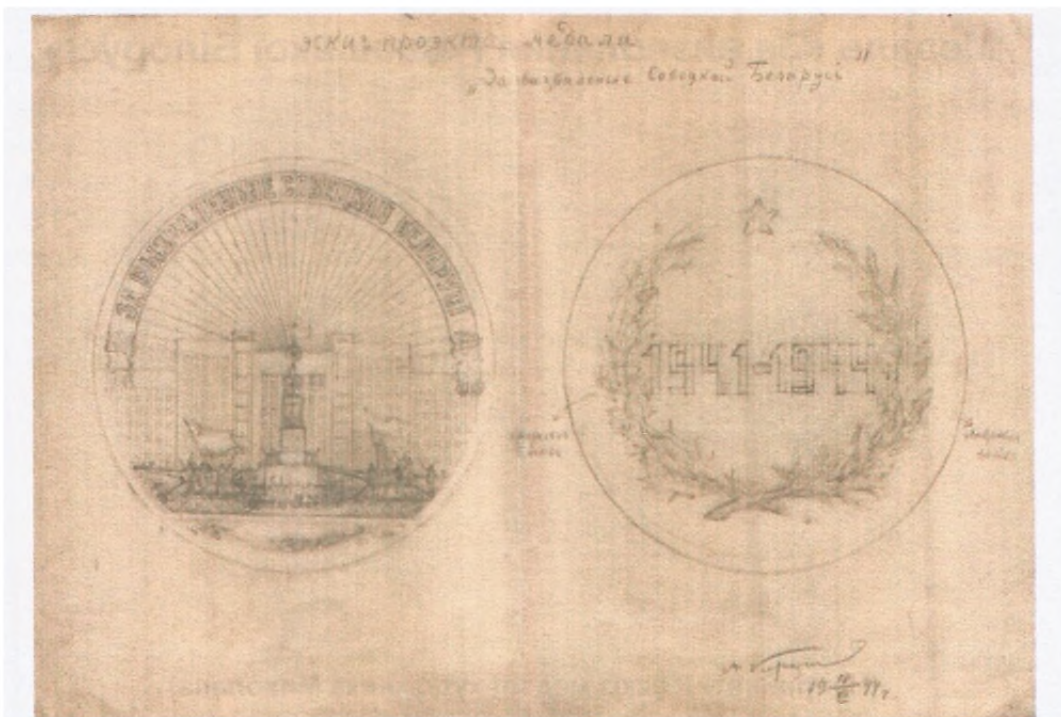
Медаль «За визволення Радянської Білорусі»

(Неприйнятий ескіз медалі художника Михолапа)

(Неприйнятий ескіз медалі художника Євгенія Тихановича)

(Неприйнятий ескіз медалі художника Михайла Керзина)

Медаль «За визволення Радянської Білорусі» – незатверджений проект державної нагороди СРСР. Найімовірніше, що пропозиція по заснуванню подібної радянської нагороди могла бути направлена Й. Сталіну восени 1944-го року, вже по визволенню цієї республіки. На цей момент вже мали бути готові перші ескізи майбутньої нагороди, які як нам відомо були виконані відомими та маловідомими білоруськими художниками. Не є достеменно зрозумілим чи був виготовлений пробний зразок пропонованої нагороди у металі на основі одного із ескізів для особистого представлення Й. Сталіну, так як це було наприклад із аналогічним «українським проектом».

У випадку свого затвердження медаль мала стати нагородою для всіх радянських військовослужбовців, а також місцевих партизан і підпільників, що приймали безпосередню участь в збройній боротьбі за звільнення території Білоруської РСР від гітлерівців. Не є відомим чи мали б нагороджувати цією медаллю співробітників НКВС – учасників збройної боротьби з досить широким білоруським антирадянським національно-визвольним рухом¹, котрий фактично діяв до 1955-го року (*скоріш за все цього на той момент ще не було передбачено).

(Неприняті ескізи медалі художника Красовського Євгена)

(Ескізи художника Миколи Гусева)

(Ескіз художника Ібрагіма Гембицького)

(Ескіз художника Алтуфьева)

(Ескіз художника Павла Гавриленко)

Точно не є відомо, чому вказаний проєкт так і не був реалізований. Скоріш за все, це було пов'язано із бажанням вищого радянського державного і військового керівництва не згадувати провальну оборонну стадію війни в 1941-му році і панічний відступ сил РСЧА, коли територію Білоруської РСР було фактично в швидкому порядку здано німецьким військам. Не викликало

особливого захвату в радянського державного керівництва згадування і методів приєднання до себе Західної Білорусі та повальних депортацій вкупі з репресіями, які там пройшли. А факт участі білорусів в добровольчих формування Вермахту та їх досить активна участь в антирадянському збройному русі напевно, що теж зіграли не останню роль при прийнятті негативного рішення відносно цього проекту.

¹ На території Білорусі діяла «Білоруська Визвольна Армія» - т.кз. «Чорний Кіт», що за різними даними нараховував від 40 до 60 тисяч повстанців та підпільників. Вказана формація воювала як проти гітлерівців, так і проти радянських каральних органів. В підпілля перейшли залишки створених німцями «Білоруської Самооборони», «Білоруської Крайової Оборони» та інших допоміжних формувань. Окрім всього на території Білорусі досить активно діяли українські «бульбівці», «мельниківці» та місцями «бандерівці».

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Вуличні бої в приміській зоні Гомеля)

23 вересня 1943-го року радянські війська розпочали звільнення території Білоруської РСР від гітлерівців. 26 листопада вони взяли Гомель, а 21 лютого вже 1944-го року вийшли до Дніпра. 24 листопада був взятий Рогачов. 23 червня 1944-го року розпочалася операція «Багратіон».

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 2 400 000 військових, 5 000 танків і САУ, 5 000 літаків, 35 000 артилерійських знарядь та мінометів.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 1 200 000 військових, 900 танків і САУ, 1 300 літаків, 9 500 артилерійських знарядь та мінометів.

Вже 27 червня 1944-го року радянські війська взяли Вітебськ, а наступного дня і Могильов. 4 липня був взятий Мінськ – столиця республіки. 29 серпня 1944-го року операція закінчилася повною перемогою радянської сторони. Від гітлерівців була очищена вся територія Білоруської РСР, частково територія Прибалтики та східні райони Польщі. Вермахт поніс катастрофічні втрати.

(Радянські солдати йдуть по вулиці звільненого Вітебська)

(Радянські партизани на артилерійському тягачі, Поліська область)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – до 180 000 загиблих, 590 000 поранених.

ТРЕТІЙ РАЙХ – до 300 000 загиблих і зниклих безвісти, більше 150 000 полонених.

Іван Черняхівський – українець (*Черкаська область); командувач військами 3-го Білоруського фронту, один із керівників операції «Багратіон»; двічі Герой Радянського Союзу; один із чотирьох радянських командувачів фронтами, що загинув на фронті.

Досить невідомий в широких кругах факт – значні загони «Української Повстанської Армії» (УПА) та великі осередки «ОУН» досить активно діяли на території окупованої німцями Білоруської РСР. Велася активна співпраця, як із антинімецькими і антирадянськими визвольними формаціями білорусів, так і з білоруськими радянськими партизанами. «УПА» довелося прийняти активну участь в боях із гітлерівцями на території Білорусі, що теж посприяло її кінцевому визволенню. На кінець 1944-го року (*на момент визволення Білоруської РСР від гітлерівців) на її території було: в Берестейській області до 120 загонів «УПА» (по 7-10 повстанців в кожному), у Пінській області – 114 загонів «УПА» (по 25-500 повстанців в кожному). У Дивинському районі нараховувалося до 3 000 повстанців «УПА». Окрім всього на території білоруського Полісся діяли відділи «бульбівців».

Медаль «За визволення Молдавської РСР»

Медаль «За визволення Молдавської РСР» (*цілком можливо, що в документах мала назву – «За визволення Радянської Молдови») – незатверджений проект державної нагороди СРСР. Ймовірно пропозиція про заснування подібної відзнаки була направлена Й. Сталіну у серпні або ж на початку осені 1944-го року (*29 серпня 1944-го року переможно закінчилася «Ясьсько-Кишинівська операція» радянських військ). Ймовірно передбачалося, що подібною медаллю мали б нагороджуватися всі радянські військовослужбовці, а також місцеві партизани і підпільники, що приймали безпосередню участь в збройній боротьбі за звільнення території Молдавської РСР від німецько-румунських окупаційних військ.

Точно не є відомо, чому вказаний проект так і не був реалізований. Скоріш за все це було пов'язане із бажанням вищого радянського державного і військового керівництва не згадувати провальну оборонну стадію війни в 1941-му році і панічний відступ РСЧА, коли територію Молдавської РСР було фактично в швидкому порядку здано німецько-румунським військам.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Кадр із документального фільму «Самый жаркий месяц» про Яссько-Кишинівську операцію)

В 1944-му році Радянський Союз розпочав другу окупацію території Бессарабії (*доречно казати саме про окупацію, оскільки ця територія в 1940-му році була військовим шляхом відторгнута від Румунії). 26 березня 1944-го року радянські війська вийшли до кордону з Румунією, велися криваві бої більш місцевого значення. 20-29 серпня 1944-го року сили 2-го та 3-го Українських фронтів, разом із силами Чорноморського флоту розпочали другу «Яссько-Кишинівську операцію».

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 1 314 200 військових, 16 000 гармат і мінометів, 1 870 танків і САУ, 2 200 літаків.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – 900 000 військових, 7 600 гармат і мінометів, понад 400 танків і САУ, 810 літаків.

Операція закінчилася повною перемогою радянських військ, котрим вдалося не лише розгромити основні сили групи армії «Південна Україна», а й вибити гітлерівців з території Молдавської РСР та Ізмаїльської області УРСР. Як наслідок Румунія виходить із війни проти СРСР. Операція посприяла скорій перемозі радянських військ на Балканах. До того ж, згадана військова операція стала однією із небагатьох, де при відносно малих втратах було досягнуто такого стратегічного результату.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – понад 13 000 загиблих і зниклих безвісти, до 54 000 поранених та полонених.

ТРЕТІЙ РАЙХ та РУМУНІЯ – 135 000 військових вбитих, зниклих безвісти та поранених, майже 209 000 полонених.

(Кадр із документального фільму «Самый жаркий месяц» про Ясько-Кишинівську операцію)

Медаль «За визволення Радянської Прибалтики»

(Ескіз незатвердженої медалі)

Медаль «За визволення Радянської Прибалтики» – незатверджений проект державної нагороди СРСР. Ймовірно пропозиція про заснування подібної відзнаки була направлена Й. Сталіну восени 1944-го року (*24 листопада 1944-го року переможно закінчилася «Прибалтійська операція» радянських військ). Передбачалося, що подібною медаллю мали б нагороджуватися всі радянські військовослужбовці, що приймали безпосередню участь в збройній боротьбі за звільнення територій Естонської, Литовської та Латвійської РСР від гітлерівців. Можна лише здогадуватися, чи передбачалося використовувати вказану нагороду, як відзнаку для військовослужбовців Червоної Армії і військ НКВС за участь в каральних операціях проти повстанських загонів національно-визвольних рухів вказаних держав.

Даний проект нової радянської нагороди так і не був реалізований, його згорнули на першій стадії через небажання вищого керівництва згадувати ганебний відступ РСЧА з трьох прибалтійських республік в 1941-му році, а також через значний розмах національно-визвольних рухів прибалтів, яких в офіційному інформпросторі вже охрестили «колаборантами», хоча більшість із вказаних сил вели досить активну боротьбу саме проти німців.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

**(Пожежа на залізничній станції після нальоту радянської авіації,
Маріямполе, Литва, 1944-й рік)**

У липні 1944-го року радянські війська взяли під свій контроль південні регіони Литовської РСР. 14 вересня 1944-го року радянські війська розпочали «Прибалтійську операцію», розпочавши вигнання гітлерівців з території трьох прибалтійських республік – Литовської, Латвійської та Естонської РСР.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 1 546 000 військових, майже 3 100 танків і САУ, 2 640 літаків та 17 500 артилерійських знарядь і мінометів.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 571 000 військових та до 43 000 допоміжних службовців із числа прибалтів, 1 200 танків і САУ, до 400 літаків, 7 000 артилерійських знарядь і мінометів.

До 26 вересня радянські війська звільнили від німців всю материкову частину Естонії, 22 вересня було взято естонську столицю – Таллінн. Ще 18 вересня естонський «Національний Комітет» знову проголосив відновлення незалежності Естонії, плануючи поставити радянські війська вже перед фактом відновлення своєї державності – це не допомогло.

13 жовтня радянські війська беруть Ригу – столицю Латвії. Від німців була очищена територія Литовської РСР.

24 листопада 1944-го року звільнення прибалтійських республік від гітлерівців було закінчено.

(Зустріч червоноармійців і мешканців прибалтійських республік, 1944)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – до 62 000 вбитих та 219 000 поранених.

ТРЕТІЙ РАЙХ – понад 200 000 вбитих, поранених, зниклих безвісти та полонених.

«Лісові брати»

«Лісові брати» – узагальнююча назва для повстанського руху опору в Прибалтиці – литовських, латвійських та естонських антикомуністичних партизан. Загальна кількість подібних повстанських армій загалом сягала до 170 000 бійців і їх активних прибічників, підпільників. Із цієї кількості до 50 000 загинули, більшість інших було майже поголівно разом з членами їх родин депортовано у віддалені райони СРСР та у радянські табори. Досить активно визвольний рух прибалтів почав формуватися в 1944-му році, про антикомуністичну боротьбу цих формувань написано досить багато. Водночас не поширюється той факт, що в 1944-му році прибалтійські антикомуністичні повстанці досить активно приймали участь в антинацистських акціях, сприяючи справі визволення Прибалтики від німецьких окупантів. Зокрема, повстанці здійснювали атаки на німецькі підрозділи, що займалися винищенням підприємств, залізниць, будинків; атакували німецькі загони, що займалися примусовою конфіскацією харчів і худоби у місцевого населення. Литовські повстанці досить активно боролися із вивезеннями литовців на примусові роботи до Німеччини – це їх велика заслуга, вони виконали функцію радянських партизан. Фактично повстанці винищували всі німецькі каральні загони та підрозділи, що займалися шкідницько-саботажною діяльністю, каральними операціям – рятуючи тим самим місцеве населення та матеріальні цінності прибалтійських республік від знищення та розграбування. Це факт, про який слід згадувати.

Із приходом радянських військ ворог у повстанців змінився, в ході багаторічної антирадянської збройної боротьби (*головне в Литві) вони зазнали відчутної поразки.

Не варто забувати і прибалтійських добровольців, що воювали в лавах «УПА» на території України, спочатку проти німців, а потім і проти НКВС в спеціально створених іноземних відділах. Прямого контакту між «УПА» і «лісовими братами» так ніколи і не утворилося. 19 липня 1950-го року почався невдалий рейд групи «УПА» до Литви, проте ця група змогла дістатися лише території Білоруської РСР.

Медаль «За взяття Будапешта»

(Неприйнятні ескізи)

(Неприйнятий ескіз та пробний зразок в металі)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проект Медалі «За взяття Будапешта». Загалом було запропоновано декілька десятків цікавих ескізів для відбору. Схвалення отримав проект авторства художника Кузнєцова.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За взяття Будапешта», використавши неприйнятий ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам взяття Будапешта – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у штурмі і захопленні Будапешта у період з 20 грудня 1944-го по 13 лютого 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 362 050 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Бої за Будапешт)

29 жовтня 1944-го року союзні радянсько-румунські сили розпочали «Будапештську операцію». Проти них стояли війська німців та угорців. Радянській стороні конче треба було якомога швидше вивести Угорщину із війни, до того ж планувалося заблокувати гітлерівські війська на Балканах. Операція триватиме 108 днів і стане однією із найбільш кривавих за всю Другу Світову.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР та РУМУНІЯ – майже 720 000 військових.

ТРЕТІЙ РАЙХ та УГОРЩИНА – до 250 000 військових.

Будапешт був добре укріплений, проте співвідношення сил сторін протистояння було нерівним: майже 4:1 за військовими, 2:1 за танками, 2,6:1 за літаками та 4,5:1 за артилерією у користь радянської сторони.

Іван Манагаров – народився в Україні (*Єнакієве, Донецька область); командувач 53-ої армії 2-го Українського фронту; один із керівників «Будапештської операції»; особливо відзначився при взятті Будапешта, коли його сили змогли оточити і знищити велике вороже угруповання.

1 січня 1945-го року розпочався генеральний штурм Будапешта, вже 13 січня місто було захоплено. Столиця Угорщини та її центральна частина були в руках Червоної Армії, німці зазнали важких людських втрат, а СРСР зміг продовжувати успішні наступальні операції на Відень і Чехословаччину.

(Колона військовополонених угорських солдат, під Будапештом, 1945)

(Німецькі військові, загиблі в боях за Будапешт)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР та РУМУНІЯ – 80 026 вбитих, 240 056 поранених, 1 764 танків та САУ.

ТРЕТІЙ РАЙХ та УГОРЩИНА – до 50 000 вбитих, 63 000 полонених.

ЦИВІЛЬНІ – загинуло до 76 000 осіб.

Медаль «За взяття Кенігсберга»

(Неприйняті ескізи)

(Ескіз М. Москалева, з нього зробили пробний зразок в металі)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проект Медалі «За взяття Кенігсберга». Унікальність цієї ситуації в тому, що Кенігсберг не був столицею та навіть містом – це було місто-фортеця, укріплення. Проте вирішили розробити нагороду і такого типу. Загалом було запропоновано десяток цікавих ескізів, серед яких спершу обрали ескіз М. Москальова, який до речі був виготовлений в металі. Проте врешті-решт від нього вирішили відмовитися, прийнявши ескіз художника Кузнєцова.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За взяття Кенігсберга», використавши неприйнятій ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам взяття Кенігсберга – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у штурмі і захопленні міста-фортеці Кенігсберга у

період з 23 січня по 10 квітня 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 760 000 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Штурм міста-фортеці)

6 квітня 1945-го року радянські війська розпочали штурм міста-фортеці Кенігсберга. 9 квітня штурм закінчився перемогою радянських військ. Більшість сил східно-пруського угруповання гітлерівців було розбито. Досить великими були втрати цивільного населення Кенігсберга, зокрема через британські повітряні та радянські наземні артилерійські удари до 150 000 людей опинилися без даху над головою, до 48% всіх існуючих будівель були пошкоджені або ж знищені¹.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР – 130 000 військових, 538 танків і САУ, 5 200 артилерійських знарядь і мінометів, майже 2 200 літаків.

ТРЕТІЙ РАЙХ – до 130 000 військових, 108 танків і штурмових гармат, до 4 000 артилерійських знарядь і мінометів, 170 літаків.

СРСР – 3 700 військових загинули.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 42 000 вбитих, 92 000 полонених, 2 000 гармат, 1 652 мінометів і 128 літаків.

¹ В 1946-му році стався неврожай, через що розпочався повальний голод, котрий поширився і на 1947-й рік. Від голоду страждали як німці, так і переселені сюди поспіхом громадяни СРСР. В 1947-му році радянська сторона влаштувала примусову депортацію німців Кенігсбергу.

Медаль «За взяття Відня»

(Неприйнятні ескізи)

(Неприйнятний ескіз та пробний зразок в металі)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проект Медалі «За взяття Відня». Загалом було запропоновано 15 цікавих ескізів, серед яких Й. Сталін обрав ескіз художника Зворикіна, відкидаючи решту пропозицій.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За взяття Відня», використавши неприйнятий ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам взяття Відня – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у штурмі і захопленні Відня у період з 16 березня по 13 квітня 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 277 380 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянські солдати у взятому Відні)

СИЛИ СТОРІН:

СРСР та БОЛГАРІЯ – майже 750 000 військових, 1 318 танків і САУ, 12 190 артилерійських знарядь і мінометів, до 1 000 літаків.

ТРЕТІЙ РАЙХ та УГОРЩИНА – до 410 000 військових, 700 танків та штурмових гармат, 5 900 артилерійських знарядь і мінометів, 700 літаків.

16 березня 1945-го року розпочалася «Віденська операція» союзних радянської та болгарської армій проти німецьких та угорських військ у західній Угорщині і східній Австрії. 5 квітня розпочався штурм Відня – столиці Австрії. Вже 13 квітня опір у Відні був припинений. Радянсько-болгарські війська здобули впевнену перемогу.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР та БОЛГАРІЯ – від 40 000 вбитих та більше 130 000 поранено.

ТРЕТІЙ РАЙХ та УГОРЩИНА – понад 130 000 солдатів загинуло чи потрапило в полон.

Медаль «За взяття Берліна»

(Неприйнятні ескізи художників Москальова та Кузнєцова)

(Неприйнятні ескізи художника Романова)

Всередині квітня 1945-го року, ще до взяття самого Берліна, радянські художники розпочали активну роботу по розробці майбутньої нагороди – Медалі «За взяття Берліна». Над проектом працювало дуже багато художників, не слід дивуватися і повальній кількості ескізів цієї нагороди,

оскільки взяття Берліна, який був оплотом і символом гітлеризму, необхідно було відзначити ідеальною, гідною нагородою. Варіацій такої нагороди було запропоновано дуже багато, і навіть сьогодні не всі роботи є опубліковані для широкого загалу. 24 квітня 1945-го року перші ескізи майбутньої медалі були вже готові. Зокрема, художник Кисельов запропонував ескіз із зображенням радянських танків, проходячих із розвернутими бойовими знаменами на фоні Бранденбурзьких воріт. Досить цікавий варіант можна виділити і у художника Кузнєцова – три союзницькі прапори (СРСР, США та Британія), нижче поміщені схрещені ключі, як символ капітуляції столиці нацистської Німеччини. Тут слід зауважити, що згаданий проект Кузнєцова розробляли ще до початку самого штурму Берліна, коли не виключалася можливість спільного взяття міста арміями СРСР, США та Британії. В дійсності ж Берлін брала лише радянська армія, отже необхідність у медалі такого ідейного змісту спільної боротьби за гітлерівську столицю відпала по бажанню історії сама собою. Художник Романов запропонував зобразити на медалі Орден «Перемога», як символ повного розгрому ворога. Відбулося виготовлення численних зразків майбутньої медалі у металі на основі найкращих ескізів. Ці зразки були продемонстровані особисто Й. Сталіну, котрий їх розкритикував, через власну нелюбов до занадто дрібних і зайвих деталей. Пропозиція «вождя народів» була традиційна як і у інших випадках із медалями «За взяття» і «За визволення» – лише напис: «ЗА ВЗЯТИЕ БЕРЛИНА» і дата.

Й. Сталін прийняв ескіз художника Кузнєцова.

(Неприйнятий ескіз Кузнєцова – союзницькі прапори і ключі від Берліна, що капітулював)

(Неприйняті ескізи)

(Неприйнятий ескіз Киселева – Бранденбурзькі ворота)

(Неприйнятні ескізи)

(Маловідомий проект медалі «За взяття Берліна»)

(Пробні зразки, що були виготовлені в металі для представлення Й. Сталіну на затвердження, відкинуті)

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За взяття Берліна», використавши неприйнятій ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам взяття Берліна – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у штурмі і захопленні Берліна у період з 22 квітня по 2 травня 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 1 100 000 медалей.

Одне із останніх нагороджень цією медаллю відбулося вже аж в 2003-му році. Медаль знайшла свого кавалера лише через 58 років.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянська артилерія обстрілює Берлін)

16 квітня 1945-го року союзні радянсько-польські війська розпочали штурм Берліна. Радянські сили переважали німців по всіх показниках, що утворювало катастрофічне положення для Вермахту.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР та ПОЛЬЩА – 2 500 000 військових, 6 000 танків, 7 500 літаків, 41 000 артилерійських знарядь та мінометів.

ТРЕТІЙ РАЙХ – до 1 000 000 військових, ополченців, добровольців, 1 500 танків, 3 000 літаків, 10 000 артилерійських знарядь та мінометів.

Кожну вулицю, провулок, будинок, поверх доводилося проходити із штурмом і боями. Вуличні бої за Берлін розтягнулися. 29 квітня А. Гітлер востаннє отримав звіт про ситуацію, наступного дня він вчинив самогубство (*принаймні офіційно). 2 травня 1945-го року Берлін капітулював.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – понад 150 000 осіб, із них не менше 23 000 (*могло доходити до 80 000) вбитими. За деякими даними санітарні втрати радянських військ перевищували 280 000.

ПОЛЬЩА – до 3 000 вбитих та зниклих безвісти.

ТРЕТІЙ РАЙХ – від 150 000 загиблими, 200 000 пораненими та до 400 000 полоненими.

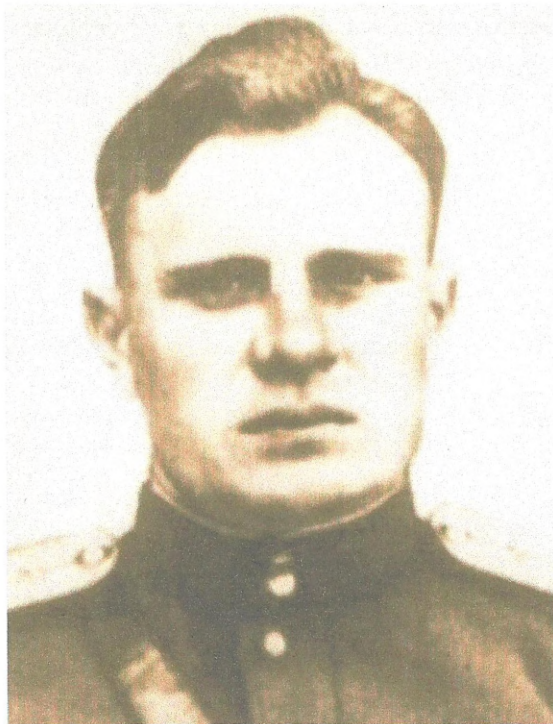
ЦИВІЛЬНІ ВТРАТИ – 125 000 цивільних німців загинули, десятки тисяч було поранено.

Якщо дивитися чисто із військової точки зору, то штурм Берліна був непотрібний, його було б достатньо просто взяти в блокадне кільце. Такої точки зору зокрема дотримується учасник штурму Берліна, генерал Олександр Горбатов. Натомість радянська сторона пішла іншою дорогою, прагнучи здобути вже не стільки військову, як ідейну, геополітичну перемогу для якомога кращого розподілу сфер впливу у після військовій Європі. Берлін був взятий, проте радянська армія понесла значні людські втрати в момент, коли Німеччина була готова через декілька тижнів капітулювати і сама собою...

Встановлення «прапора перемоги» над Рейхстагом. Радянська історіографія повідомляла лише про двох героїв – росіянина М. Єгорова та грузина

М. Кантарію, проте був і третій – українець Олексій Берест, якого просто забули. Як в радянські часи, так і сьогодні в РФ про нього майже не згадували, попри той факт, що саме він першим вивісив прапор. Берест підсаджував Єгорова та Кантарію, допомагав їм нести прапор. Попри це, звання «Героя Радянського Союзу» Бересту так і не дали. Пізніше він опиниться у в'язниці за сфальсифікованою справою і загине в 1970-му році рятуючи дівчинку з-під коліс потягу. В 2005-му році Олексій Берест отримав звання «Героя України».

(Олексій Берест)

Медаль «За визволення Белграда»

(Неприйнятий ескіз)

(Незатверджений варіант медалі «За визволення Белграда» в металі)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проєкт Медалі «За визволення Белграда». Загалом було запропоновано щонайменше п'ять досить цікавих ескізів для відбору. Схвалення отримав проєкт авторства художника Кузнєцова.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За визволення Белграда», використавши неприйнятій ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам визволення Белграда – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у штурмі і визволенні Белграда у період з 28 вересня по 22 жовтня 1944-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 70 000 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Радянський танк Т-34.85 на вулиці Белграда, жовтень 1944-го року)

Бої за Белград були розпочаті союзними силами радянського, болгарського та югославського військ 28 вересня 1944-го року. З іншого боку були війська гітлерівців разом з сербськими колаборантами.

СИЛИ СТОРІН:

СРСР, БОЛГАРІЯ, «НОАЮ» – 580 000 осіб, 3 640 артилерійських знарядь та мінометів, 520 танків і САУ, 1 420 літаків, 80 кораблів.

ТРЕТІЙ РАЙХ, СЕРБІЯ – 150 000 осіб, 2 130 артилерійських знарядь і мінометів, 125 танків і штурмових знарядь, 352 літаків, 74 бойових кораблів та сербські колабораціоністські формування (*чисельність невідома).

20 жовтня 1944-го року сили гітлерівців було остаточно розгромлено. Відступаючі сили німців не мали можливості надати підтримку силам, які обороняли Угорщину. «НОАЮ» отримала добрі умови для подальшого свого наступу в Сербію, Чорногорію, Македонію тощо.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР, БОЛГАРІЯ, «НОАЮ» – безповоротні 4 350 осіб, санітарні 14 488 осіб.

ТРЕТІЙ РАЙХ, СЕРБІЯ – 3 625 осіб.

Медаль «За звільнення Варшави»

(Неприйнятий проект медалі «За взяття Варшави»)

(Неприйнятий ескіз медалі «За визволення Варшави»)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проект Медалі «За визволення Варшави». Проте спершу планувалося зробити медаль не за визволення, а саме за взяття – Медаль «За взяття Варшави». Був навіть розроблений відповідний ескіз та виготовлений пробний зразок в металі, який власне і продемонстрували Й. Сталіну. Проте цей варіант був відкинтий через аналогічну царську нагороду «За взяття Варшави», яку випустили на

придушення польського повстання 1831-го року. Побоювання непорозумінь через цей момент з поляками були прийняті до уваги і художники приступили до розробки Медалі «За визволення Варшави». Із запропонованих понад десяти ескізів був обраний ескіз художника Курицина.

(Виготовлений в металі зразок медалі «За взяття Варшави», відкинутий Й. Сталіним)

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За взяття Варшави», використавши неприйнятий ескіз. Не є відомим чому вирішили взяти неприйнятий ескіз саме медалі «за взяття», а не «за визволення».

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам визволення Варшави – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у визволенні Варшави в період з 14 по 17 січня 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 701 700 медалей.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Вигнання гітлерівців із Варшави)

СИЛИ СТОРІН:

СРСР та ПОЛЬЩА – 91 000 військових.

ТРЕТІЙ РАЙХ – 40 000 військових

14 січня 1945-го року розпочалася операція по штурму польської столиці – Варшави. З радянської сторони були задіяні три армії, до того ж з ними була 1-а армія «Війська польського». Цим силам протистояли три німецькі дивізії і один танковий корпус, що були вже вимотані кривавим придушенням у серпні-жовтні 1944-го року «Варшавського повстання». До 17 січня Варшаву було взято з боями.

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР – 22 000 військових загинули.

ПОЛЬЩА – 3 116 військових загинули та зникли безвісті, 7 421 поранених.

ТРЕТІЙ РАЙХ – невідомо.

Медаль «За визволення Праги»

(Неприйнятий ескіз)

В 1945-му році радянське державне керівництво вирішило виготовити цілий ряд медалей «За взяття» і «За звільнення» столиць основних європейських держав. Серед інших, зокрема розроблявся і проект нової радянської Медалі «За визволення Праги». Загалом було запропоновано декілька цікавих ескізів, в тому числі і від М. Москальова, проте Й. Сталін схвалив ескіз художників Кузнецова та Скоржинської.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За визволення Праги», використавши неприйнятий ескіз.

Заснована 9 червня 1945-го року.

Вручалася всім учасникам визволення Праги – військовослужбовцям Радянської Армії, Військово-морського флоту та військ НКВС, які брали безпосередню участь у визволенні Праги в період з 3 по 9 травня 1945-го року, а також організаторам і керівникам цієї військової операції.

Загалом було видано близько 395 000 медалей.

Серед нагороджених медаллю понад 40 000 є громадянами Чехословаччини.

ІСТОРИЧНА СПРАВКА:

(Колона військовополонених, Чехословаччина, 1945-й рік)

Події пов'язані з взяттям Праги є особливими, оскільки як відомо війна в Європі закінчилася не в Берліні, а саме у Празі.

5 травня 1945-го року в Празі розпочалося збройне антинацистське повстання, до якого приєдналися наявні тут сили 1-ої дивізії Збройних Сил «Комітету визволення народів Росії» (рос. КОНР), (*Російська визвольна Армія, рос. РОА). Дізнавшись про повстання в Празі, радянські війська розпочали «Празьку операцію» на два дні раніше, ніж було заплановано. Тим часом чеські повстанці пішли на перемовини з гітлерівцями, дозволивши їм покинути місто. 9 травня 1945-го року із Праги почали виходити перейшовши на бік повстанців сили «РОА» та частини гітлерівців, слідом за ними в місто входили радянські війська. На цей момент німці втратили у боротьбі з повстанцями до 1 000 своїх військових загиблими, втрати повстанців перевищували позначку в 1 600 вбитих. «РОА» ж втратила до 300 бійців вбитими (*загалом в Празі загинули до 600 «власівців»). Радянська операція по звільненню Праги закінчилася 11 травня 1945-го року. На той момент в

Празі залишалося 198 важкопоранених та до 500 дезертирів із «РОА», їх доля була трагічна і дуже коротка...

В безпосередніх боях за саму Прагу загинуло до 1 000 радянських військових (*вдвічі більше ніж «власівців»). В ході взяття міста і антинацистського повстання загинуло як мінімум декілька тисяч цивільних осіб (*чеські і німецькі містяни, вільнонайманий, медичний та допоміжний персонал Вермахту).

(Могильний камінь на місці поховання 187 невідомих бійців «РОА»)

ВТРАТИ СТОРІН:

СРСР, ЧЕХОСЛОВАЧЧИНА, РУМУНІЯ, ПОЛЬЩА – до 12 000 військових загинуло та від 40 000 було поранено.

ТРЕТІЙ РАЙХ – до 40 000 загинуло і було поранено та до 860 000 взято в полон.

Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

(Неприйнятні ескізи)

(1/2)

Неприйнятні ескізи: примітним є зображення медалі на ескізі (2). Барельєф із зображенням портрету Й. Сталіна там розташований так, як він є зображений на пізніше затвердженій медалі – «За перемогу над Японією».

Розглянувши цілий ряд запропонованих ескізів, Й. Сталін затвердив проект художників Романова та Адріанова, решту ескізів було відкинута.

В 2005-му році Московський комітет ветеранів випустив обмеженим накладом Медаль «За перемогу над Німеччиною», використавши неприйнятий ескіз.

9 травня 1945-го року, в День Перемоги, вийшла державна нагорода СРСР створена спеціально для цієї події – Медаль «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.».

Медаллю нагороджувалися:

-всі військовослужбовці та особи вільнонайманого штатного складу, які брали безпосередню участь у рядах Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС на фронтах Вітчизняної війни або забезпечували перемогу своєю роботою у військових округах;

-всі військовослужбовці та особи вільнонайманого штатного складу, що служили в період Великої Вітчизняної війни в рядах діючої Червоної Армії, Військово-Морського Флоту і військ НКВС, але вибули з них через поранення, хвороби і каліцтва, а також переведені за рішенням державних і партійних організацій на іншу роботу поза армією.

Загалом цією медаллю було нагороджено 14 933 000 людей, із них 120 000 є болгарськими військовослужбовцями, що приймали участь в боях проти гітлерівців.

Ювілейна медаль «25 років перемоги в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

(Прийнятий в роботу проект, відкинтий в подальшому)

(Неприйняті ескізи)

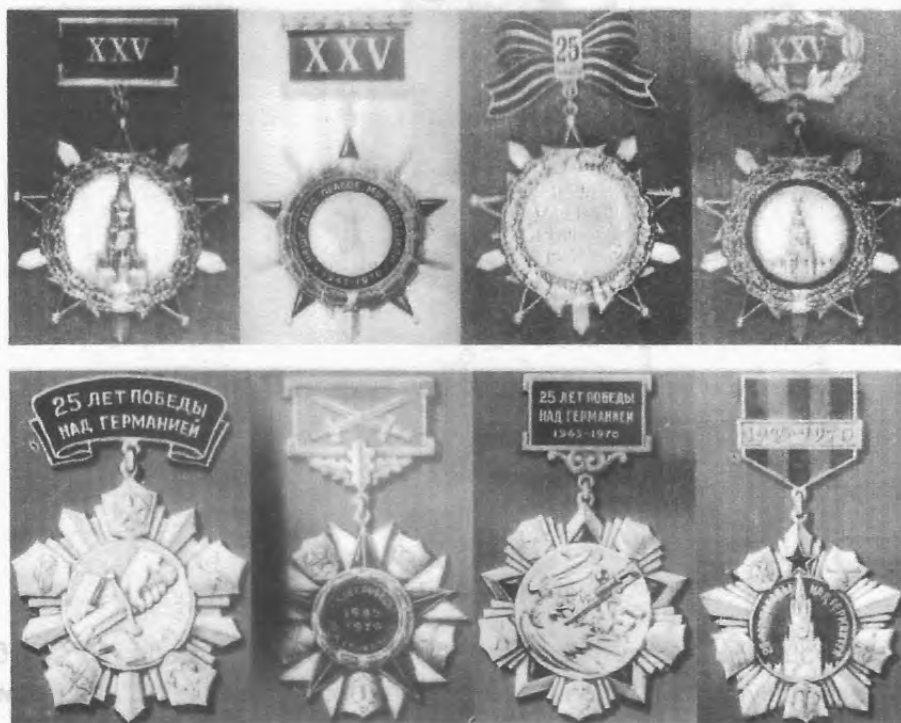

(Неприйнятий ескіз)

В 1969-му році Секретаріатом Президіуму Верховної Ради СРСР було підготовлено документ про запровадження нової ювілейної нагороди до скорого ювілею в 25-річчя перемоги – Медалі «25 років перемоги в Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.». Новою медаллю мали б нагороджувати всіх

ветеранів «Німецько-Радянської» та вочевидь і «Радянсько-Японської» воєн. Розпочалася розробка ескізів майбутньої нагороди, над нею працював художник Олександр Жук. Ним були виготовлені декілька цікавих ескізів, за подальшу основу майбутньої медалі взяли ескіз із зображення радянського солдата із прапором в руках, що однією ногою наступив на груди переможеного німецького орла, а іншою на розколоту свастику. Майбутня стрічка до медалі пропонувалася зеленого кольору. Вказаний ескіз був затверджений особисто тодішнім Міністром Оборони СРСР – А. Гречко. Після цього на Ленінградському Монетному Дворі були виготовлені перші зразки майбутньої медалі у металі для подальшого представлення і затвердження. Проте державне керівництво СРСР змінило свою думку щодо доцільності створення подібної нагороди і проект її створення було поховано.

Проте на цьому ця історія не закінчилася, оскільки Міністр Оборони А. Гречко вирішив виготовити аналогічну відомчу нагороду від Міністерства Оборони, проте вже у вигляді ювілейного знака. На основі відкинутого проекту медалі розпочалася розробка зовнішнього вигляду такого відомчого знаку, який досить скоро з'явився на світ.

(Неприйняті ескізи)

(Неприйняті ескізи до ювілейного знака в основі яких бачимо майбутню медаль «За відзнаку у військовій службі», засновану в 1974-му році)

(Нагрудний знак «25 років перемоги в Великій Вітчизняній війні»)

Вказана відзнака вручалася взагалі всім військовослужбовцям, що знаходилися в лавах Збройних Сил СРСР під час «Німецько-Радянської війни» та «Радянсько-Японської війни». Також знак могли отримати військовослужбовці країн «соціалістичного табору», що приймали участь в боротьбі з гітлерівцями у складі радянських Збройних Сил.

Знову згадали про розроблений в 1969-му році дизайн в 1980-му році при створення настільної медалі до 35-річного ювілею перемоги. Створенням подібної відзнаки займався спортивний комітет Радянської держави з нагоди Олімпіади 1980-го року.

**(Нестворена державна нагорода та настільна медаль
із одним і тим самим дизайном)**

Ювілейна медаль «40 років перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.»

До ювілею 1985-го року, а саме до 40-річчя перемоги в «Німецько-Радянській війні» в СРСР готувалися досить активно і всебічно. Державне керівництво СРСР розпочало розробку нової ювілейної медалі, присвяченої цій важливій річниці. Були створені декілька ескізів, під затвердження попадає робота художників Єрмакова та Мирошниченка.

Заснована 12 квітня 1985-го року.

Було виготовлено дві медалі, що відрізнялися написами на реверсі: «Учаснику войны» та «Учаснику трудового фронта».

Медаллю «Учаснику войны» нагороджувалися:

військовослужбовці і вільнонаймані, які у лавах Збройних сил СРСР брали участь у бойових діях на фронтах Великої Вітчизняної війни, партизани, учасники підпілля, а також інші особи, нагороджені медалями «За перемогу над Німеччиною у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 рр.» та «За перемогу над Японією».

Медаллю «Учаснику трудового фронта» нагороджувалися:

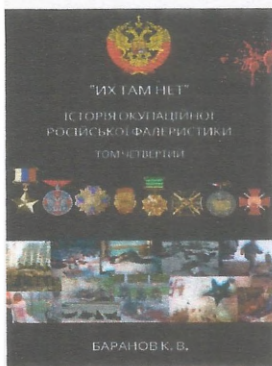
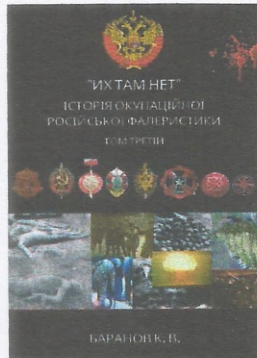
працівники тилу, удостоєні медалі «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941—1945 рр.» та іншими медалями СРСР, у тому числі:

- «За оборону Ленінграда»;
- «За оборону Одеси»;
- «За оборону Севастополя»;
- «За оборону Сталінграда»;
- «За оборону Москви»;
- «За оборону Кавказу»;
- «За оборону Києва»;
- «За оборону Радянського Заполяр'я».

Загалом було видано 11 268 980 медалей.

Читайте інші книги *Баранова К.В.*

УДК 14.8 Укр-57

ISBN 811-29-907-4

П 14

«НЕЗАТВЕРДЖЕНІ ПРОЕКТИ ТА ЕСКІЗИ НАГОРОД СРСР»

БАРАНОВ КИРИЛО В'ЯЧЕСЛАВОВИЧ

Художній редактор Мусійовська М. Р.

Технічний редактор Андрейченко О. В.

Коректор Слобожан В. Є.

Комп'ютерна верстка Нечволода З.В.

Підписано до друку з готового оригінал-макета 19.03.2020

Формат 106x92/32. Папір офсетний. Гарнітура Pragmatica.

Друк високий. Тираж 1000 прим.

Замовлення №8-004

Друкарня «Друкарська справа»

Україна, 49000, м. Дніпро, площа Героїв Майдану 1/ 322

м. Дніпро-2020

Стоянням міста не беруть;
воюють вмінням, а не числом;
від уміння відбувається згода.

(Суворов Олександр Васильович)

